

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**BENDE-İ RÜŞDÎ ~ATÂ YÎ DÎVÂNİ
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Oğuzhan ALBAYRAK

İSTANBUL, 2022

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**BENDE-İ RÜŞDÎ ~ATÂ YÎ DÎVÂNİ
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**OĞUZHAN ALBAYRAK
(200101009)**

**Danışman
(Doç. Dr. Türkan Alvan)**

İSTANBUL, 2022

05/07/2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim/Anasanat Dalı Türk Dili ve Edebiyatı tezli yüksek lisans programı öğrencisi 200101009 numaralı Oğuzhan ALBAYRAK'ın hazırladığı "Bende-i Rüşdî 'Atayî Divânı (İnceleme-Metin)" konulu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 05/07/2022 Salı günü saat 11:00'de yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. (Danışman) Doç. Dr. Türkan ALVAN	KABUL
2. Prof. Dr. Hanifi VURAL	KABUL
3. Dr. Öğr. Üyesi Nusret GEDİK	KABUL
4.	
5.	
6. (İkinci Danışman)*.....	

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Oğuzhan Albayrak

TEŐEKKÜR

Bu tez alıŐması boyunca baŐından sonuna dek her konuda yol gstererek vaktini ayıran değerli danışman hocam Do. Dr. Tırkan Alvan'a; bu yolda destekim olan hocam Haydar Murad Hepsev'e; desteğini hayatım boyunca bir an olsun esirgemeyen ağabeyim Cemil Albayrak'a ve eŐim Hayriye Nur Albayrak'a en kalbî teŐekkürlerimi sunarım.

Oğuzhan Albayrak

BENDE-İ RÜŞDÎ ~ ATÂYÎ DÎVÂNI (İNCELEME-METİN)

OĞUZHAN ALBAYRAK

ÖZET

Bu çalışmada 19. yüzyılda yaşamış Atâyî'nin tespit edebildiğimiz kadarıyla tek nüshası olan ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde Y 36873 numarada kayıtlı Dîvân'ı üç ana başlık altında incelenmiştir.

Birinci bölümde Atâyî'nin hayatı, edebi kişiliği, tarikatı üzerinde durulmuştur.

İkinci bölüm Dîvân'ın incelemesini içermektedir. Şekil ve muhteva hususiyetleri üzerinde durularak inceleme yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise yazma nüshanın tanıtımı yapılmış, metin kuruluşunda izlenen yol açıklanmış ve metin transkripsiyon alfabesi ile verilerek çalışma tamamlanmıştır.

Bu tez ile Atâyî ve dîvânının klasik Türk edebiyatında bir yer edinmesi ve 19. yüzyıl dîvân şiiri ile ilgili yapılacak çalışmalara kaynak oluşturması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dîvân Atâyî, Rüşdî, 19. yüzyıl

**DÎVÂN OF BENDE-İ RÜŞDÎ ~ ATÂYÎ
(ANALYSIS-TEXT)**

OĞUZHAN ALBAYRAK

ABSTRACT

In this study, the Divan belonging to Atayi, who lived in the 19th century, and having the only copy as far as we can determine and being registered as the number Y 36873 in Ankara University Theology Faculty Library has been examined under three main headings.

In the first chapter, Atayi's life, his literary identity and his sect have been emphasized.

The second chapter includes the analysis of Divan. The study has been carried out by emphasizing on the features of form and content.

In the third chapter, the manuscript has been introduced and the path followed in the construction of the text has been explained and the study has been completed by giving the text with the transcription alphabet.

With this thesis, it is aimed that Atayi and his Divan take a part in classical Turkish literature and become a source for studies which will be carried out on Divan poetry of 19th century.

Keywords: Divan, Atayi, Rüşdi, 19th Century

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatı araştırmalarında dîvânlar; tarih, felsefe, psikoloji, sosyoloji gibi pek çok ilim dalına kaynak olacak şekilde değere sahiptir. Araştırmalar kapsamında yüzlerce dîvân üzerine metin, inceleme ve tahlil çalışması yapılmış ve çeşitli çalışmalarla birlikte bu eserler yeniden edebiyatımıza kazandırılmıştır. Her geçen gün bu çalışmalara yenileri eklenmektedir. Klasik Türk edebiyatı alanında yapılacak çalışmalara da birçok açıdan kaynaklık eden dîvân metnlerinin gün yüzüne çıkartılması oldukça önem arz etmektedir.

Bu tez çalışmasının amacı kaynaklarda adına henüz rastlayamadığımız Bende-i Rüşdî Atâyî'nin hayatı, eseri ve edebi kişiliği hakkında bilgi vermek, devrindeki sosyal ve kültürel hayata etkisini araştırmak, dîvânının klasik Türk edebiyatındaki yerini şekil ve içerik bağlamında tespit edebilmek ve bu sayede yeni bir eseri ilim dünyasına tanıtarak yeni araştırma sahalarına kapı aralayabilmektir.

Elimizde olan bilgilere göre eserin -şimdilik- tek nüshasının olması dolayısıyla şair hakkında bilgiler içermesi ve yeni bilgiler sunacak olması dikkate değerdir. Eser içerik ve şekil bakımından hem dîvân edebiyatı hem de tekke-tasavvuf edebiyatı özellikleri göstermektedir.

Çalışma üç bölüm halinde yapılmıştır. Bu doğrultuda elimizdeki tek yazma nüsha okunarak çeviri yazılı metin ortaya çıkarılmıştır. Giriş bölümünden sonra kaynaklardan da edinilen bilgilerle şairin hayatı, eserleri ve edebi kişiliğine dair bilgiler verilip daha sonra dîvân şekil yönünden ele alınmıştır. Çalışmanın sonraki bölümlerinde yazma nüshanın tanıtımı yapılmış, dîvânın biçimsel özellikleri incelenerek kullanılan nazım biçimlerine ve bunların dağılımına değinilmiş; vezin, kafiye ve redif gibi biçimsel özelliklere dair bilgiler verilmiştir. Ardından dîvânın dil ve imla özellikleri ortaya konulmuş ve dîvânın içerik özellikleri şiirlerden örnekler verilerek gösterilmiştir. Son bölümde ise çeviri yazılı metnin tespitinde izlenen yol, kullanılan transkripsiyon sistemleri gibi ön bilgiler verildikten sonra çeviri yazılı metin ortaya konulmuştur.

Çalışma fırsatı bulduğumuz bu eser çeşitli başlıklar altında değerlendirilerek eserin şekil ve içerik özellikleri ortaya konmak istenmiştir. Bu tezle birlikte daha önce hayatı ve dîvânı hakkında tam anlamıyla bir bütün olarak çalışılmamış olan Atâyî ve dîvânı ortaya konmuştur. Böylece bir şair ve şiirleri daha Türk edebiyatı tarihine kazandırılmıştır.

Temmuz 2022

Oğuzhan Albayrak

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
1. HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	2
1.1. ATÂYÎ'NİN HAYATI	2
1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	3
1.2.1. Dil ve Üslup Özellikleri	4
1.2.2. Dîvân Şiiri ve Halk Şiiri Etkileşimi.....	6
1.3. TARİKATI.....	8
1.4. MÜRŞİDİ.....	10
İKİNCİ BÖLÜM.....	13
2. ATÂYÎ DÎVÂN'I'NİN ŞEKİL VE MUHTEVASI.....	13
2.1. ŞEKİL HUSUSİYETLERİ	13
2.1.1. Dîvân Tertibi	13
2.1.2. Vezin.....	14
2.1.3. Kafiye	20
2.1.4. Redif	22
2.1.5. Nazım Şekilleri	23
2.1.5.1. Gazel.....	23
2.1.5.2. Murabba.....	25
2.1.5.3. Koşma	25
2.1.5.4. İlâhi.....	26
2.1.5.5. Mâni.....	27
2.1.6. Nazım Türleri.....	27
2.2. MUHTEVA HUSUSİYETLERİ	30
2.2.1. Dini Unsurlar	30
2.2.1.1. Allah	30
2.2.1.2. Peygamberler	31

2.2.1.2.1.	Hz. Muhammed	31
2.2.1.2.2.	Hz. İbrâhim	31
2.2.1.2.3.	Hz. Mûsâ.....	32
2.2.1.2.4.	Hz. Süleymân.....	32
2.2.1.2.5.	Hz. Âdem	33
2.2.1.3.	Âyet ve Hadisler	33
2.2.1.4.	Tasavvufi Terimler	36
2.2.1.4.1.	Küntü Kenz.....	37
2.2.1.4.2.	Tecellî.....	37
2.2.1.4.3.	Kesret – Vahdet	38
2.2.1.4.4.	Havf u Recâ	38
2.2.1.4.5.	Melâmet	39
2.2.1.4.6.	Elest	40
2.2.1.4.7.	Aşk	40
2.2.1.4.8.	Dünyâ ve Ukbâ	41
2.2.1.4.9.	Rü'yet.....	41
2.2.1.4.10.	İlm-i Ledün.....	42
2.2.1.4.11.	Marifet	42
2.2.1.5.	Din Büyükleri.....	43
2.2.1.5.1.	İbrahim Edhem	43
2.2.2.6.2.	Seyyid Yahya (Şîrvânî).....	43
2.2.1.5.3.	Hallac-ı Mansûr.....	44
2.2.1.5.4.	Rüşdî.....	45
2.2.1.5.5.	On İki İmam	45
2.2.1.6.	Tarihi, Efsanevi ve Sembolik Şahıslar.....	46
2.2.1.6.1.	Zelihâ	46
2.2.1.6.2.	Mecnûn	46
2.2.1.6.3.	İmrân	47
2.2.1.6.4.	Yezîd	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		49
3.	BENDE-İ RÜŞDÎ ATÂYÎ DÎVÂNLİ.....	49
3.1.	NÜSHA TANITIMI	49
3.2.	METİN KURULURKEN TAKİP EDİLEN YOL.....	51
3.3.	TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	53
3.4.	DÎVÂNIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ	54

SONUÇ.....	200
KAYNAKÇA.....	201

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geen eser
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Haz.	Hazırlayan
Md.	Madde
S.	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Vd.	Ve diğeri
Vb.	Ve benzeri
Ö.	Ölüm tarihi
Yay.	Yayımları

GİRİŞ

19. yüzyıl klasik Türk edebiyatı için bir dönüm noktasıdır. Bu asırda altı yüz yıldır devam eden klasik Türk edebiyatı geleneğinin yanında şiirde bazı yeni adımlar da atılmıştır. Dîvân edebiyatının yerini artık yeni edebiyata bıraktığı bu dönemde birçok şair bu geleneği devam ettiren şiirler yazmaya, dîvân tertip etmeye de devam etmişlerdir. 19. asrın ilk döneminde siyasi ve sosyal hayatta yaşanan birtakım gelişmeler bu asrın ikinci yarısından itibaren edebiyatta da yansımaları bulmuş ve Batı edebiyatının da etkisiyle şiir anlayışında bazı yenilikler meydana gelmiştir. Önceki asırlarda ele alınan konular işlenmeye devam etmekle birlikte yeni konuların da şiirde ele alındığı görülmüştür.

Edebiyat tarihi kaynaklarında hakkında bir bilgiye rastlayamadığımız Atâyî'nin tespit edebildiğimiz kadarıyla tek eseri olan dîvânından hareketle 19. yüzyılda yaşadığı tespit edilmiştir. Bir tekke şairi olarak değerlendirebileceğimiz Atâyî'nin dîvânında toplam 121 şiir yer almaktadır. Şiirlerinde hem aruz hem hece ölçüsünü kullanan Atâyî muhteva olarak daha çok tasavvufi konuları işlemiştir.

Bu çalışmada ele alınan Atâyî 19. yüzyılda kolları ile birlikte düşünüldüğünde Anadolu'nun en yaygın tarikatı kabul edilen Halvetî tarikatına mensup bir şairdir. Şairin bu tarikata müntesipliği hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanmasa da dîvânında bu hususta önemli izler vardır.

Çalışmamıza konu olan dîvân çeşitli yönlerden incelenmiştir. Üç ana başlık altında incelenen dîvânın birinci bölümünde şairin hayatına, edebi kişiliğine dair edinilen bilgiler paylaşılmıştır. İkinci bölümde dîvân şekil ve muhteva bakımından ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise nüsha tanıtımı yapılmış, metin kurulurken izlenen yol belirtilmiş ve transkripsiyon alfabeli metne yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. ATÂYÎ'NİN HAYATI

Çalışmamıza konu olan Atâyî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi bulunamamıştır. Ancak dîvânından yola çıkarak şairin hayatı ve kimliği hakkında bazı bilgiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dîvânda yaşadığı döneme dair herhangi bir iz bulunamamakla birlikte dîvânının tertip tarihinin miladi 23 Ocak 1872 olması 19. yüzyıl şairi olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Şair Atâ ve Atâyî olmak üzere iki mahlas kullanmıştır. İsminin ne olduğuna dair kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu yıllarda Atâ yahut Atâullah ismiyle yaşamış birçok kişi vardır. *Son Asır Türk Şairleri*, *Sicill-i Osmânî* gibi önemli biyografik kaynaklarda pek çok Atâ'ya rastlanmıştır. Bu kişilerden bazıları Atâullah Ahmed Bey (ö.1878), Atâullah Mehmed Efendi (ö.1875), Atâullah Mehmed Efendi (ö.1878), Arapzâde Atâullah Mehmed Efendi (ö.1878), Atâullah Ahmed Bey (ö.1894), Yesârîzâde Atâullah Mehmed Efendi (ö.1878) gibi isimlerdir. Fakat hayatları hakkında yeterli bilgiler bulunmayan bu kişilerin çalışmamıza konu olan Atâyî olup olmadığı konusunda kesin bir şey söylemek zor olacaktır.

Atâyî Dîvânı incelendiğinde onun bir tekke şairi olduğu görülür. O eserinin başında kendisini “bende-i Rüşdî” olarak tanıtır. Buradan hareketle onun bir tarikat mensubu olabileceği söylenebilir. Ayrıca dîvânda pek çok yerde tarikat vurgusu yapılmış ve tarikatın öneminden bahsedilmiştir. Fakat eserde farklı tarikat isimleri bulunmaz. Dîvânda bulunan tek tarikat ismi Halvetîdir. Dîvânda bulunan 108. Şiir Halvetî tarikatını anlatmaktadır. Bu şiirde şair Halvetî tarikatı hakkında bilgiler vermekte ve Halvetî yolunun önemli bir ismi olan Seyyid Yahyâ Şîrvânî'yi de zikretmektedir:

Allah Allah vird ider

Ĥalvetî dervîşleri

Rāh-ı Resūl'e gider

Ħalveti dervīşleri (108/1)

Atâyî bir tekke şairidir. Dolayısıyla şiirlerini umumiyetle dini, tasavvufi, hikemî içerikli yazmıştır. Onun şiirlerinin çoğu nasihat içeriklidir. İlim tahsilinin önemi, edeple tarikata girilmesi, bir pîre bağlanması, dünya hayatının geçiciliği onun şiirlerinin başlıca konularını oluşturmuştur. Bunun yanında az da olsa rindâne ve âşıkâne tarzda gazeller de yazmıştır.

Atâyî Dîvânı'ndan hareketle onun derin bir tahsil görmediğini söyleyebiliriz. Şiirlerinde imla hatalarının sıkça görülmesi bu durumun bir sonucudur. Ayrıca aruz veznini kullanımından da derin bir tahsil görmediği anlaşılmaktadır. Dîvânında hemen her şiirde vezin aksamalarını görmek mümkündür. Hatta hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde bile hatalar yapmış, çok zaman mısralardaki hece sayıları birbirini tutmamıştır. Bu durum Atâyî'nin tekke şairi olmasından ve sanat kaygısı gütmemesinden de kaynaklanıyor olabilir.

Neticede Atâyî'nin mutasavvıf bir şair olması onun en belirgin özelliğidir. Doğum ve vefat tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Atâyî'nin hayatı ve eserleri üzerine yapılan araştırmalarda herhangi bir bilgiye rastlanılmadığı gibi başka bir eserine de rastlanılmamıştır. Bundan ötürü şairin edebî kişiliği hakkında yapılacak tüm çıkarımlarda esas kaynak üzerinde çalıştığımız dîvân olacaktır.

Atâyî'nin tasavvuf ehli bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple genel anlamda sade bir dil kullanmıştır. Sade bir dil tercih etmesi öğretici şiirler yazma çabasındandır. Onun şiirlerinin çoğu didaktik bir hava taşımakta âdeta yol gösterip irşad edici mahiyettedir. Zaman zaman lirizmin, âşıkâneliğin ve rindâneliğin ön plana çıktığı şiirlerine de rastlarız. Fakat bu şiirlerin sayısı azdır. Atâyî şiirlerinin çoğunu hikemî üslupta yazmıştır.

Atâyî tekke edebiyatında ele alınan yaratılış, tevhid, zikir, keramet, güzel ahlak, sohbet, halvet, nefis terbiyesi, aşk, velâyet, tarikat adabı, tasavvuf büyükleri gibi

konuları işlemiştir. Bahsi geçen konular dîvânda tasavvufî anlayışta önemli bir yere sahip olan “seyr-i sülûk” ve “vahdet-i vücûd” ekseninde işlenmiştir.

Tekke şairleri için söz merâmı açıklamada bir araçtır. Atâyî de tekke şairlerinin bu genel tavrını uygun davranmıştır. Dolayısıyla şiirlerinin biçimsel özelliklerinde eksiklikler görülmektedir. Bu aksamalar özellikle vezin konusunda göze çarpmaktadır. Atâyî için vezni kullanma konusunda çok mâhir olduğunu söyleyemeyiz. Bununla birlikte vezni hiç dikkate almadığını da söylemek yanlış olacaktır. Atâyî vezin kusuru kabul edilebilecek kullanımlar gösterse de bazı şiirlerinde aruzu kusursuza yakın biçimde uygulanmıştır.

1.2.1. Dil ve Üslup Özellikleri

Atâyî şiirlerinde nazım şekli olarak daha çok gazeli kullanmayı tercih etmiştir. Gazeller her ne kadar genel olarak âşık, maşuk ve rakip üçgeninde kurulan aşkı ve sevgiliyi anlatan şiirler olsa da Atâyî daha çok dini-tasavvufî düşüncelerini aktarmada gazeli bir araç olarak kullanmıştır. Onun bu yaklaşımı akla hikemî ve sufiyâne üslubu getirmektedir.

Atâyî bir tekke şairidir. Dolayısıyla şiirlerini umumiyetle dini, tasavvufî, hikemi içerikli yazmıştır. Fakat bunun yanında âşıkâne veya rindâne gazel diyebileceğimiz tarzda da şiirler yazmıştır. Atâyî bu tarzda da yazdığı gazellerde yalnız bir dil kullanmıştır. Dîvânında bu şiirler oldukça azdır. Bu tarzda yazmış olduğu şiirlerde geleneğe uyumuş, âşık tipini klasik Türk şiirindeki genel kullanıma uygun olacak şekilde boynu buruk, benzi sarı şeklinde yansıtmıştır:

Bellüdir ~âşık nişâni bilir iseñ ey püser

Boynu buruk benzi şarı alur her şeyden evdād (26/3)

Atâyî her ne kadar 19. yüzyılda yaşamış olsa da “-gII, -UbAn, -IsAr” gibi Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini kullanmaya devam etmiştir. Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini Azerbaycan Türkçesinin daha iyi muhafaza ettiği bilinmektedir. Atâyî Dîvânı’nın bu özeliğini dikkate alarak Azerbaycan sahasına ait bir dîvân

olduğunu söylemek yanlış bir çıkarım olacaksa da bu eklerin dîvânda yaygın kullanılması göze çarpmaktadır:

Bil ma'ânî 'ârif **olğıl** olma gel gülden cüdâ
Dür olursañ dü cihânın hâr olur öñden şona (5/2)

Kopusar hicrandan nüşür
Bizden yaña teşrîf buyur
Kesb eyle señ 'Aşâ sürür
Pür tâb-ı mâh-ı süzân-ruh (22/7)

Virilür 'aşkın şarâbı nice 'aşık cânlara
Mağv **idüben** hâr u hâsı kalbimiz nürân olur (32/3)

Dîvânın en önemli özelliklerinden biri de mahalli söyleyişlere sıkça yer vermiş olmasıdır. “Olmayak, ko, koma, uyak, gandum” gibi yerel söyleyişleri kullanmıştır. Eserde deyim ve atasözlerinin varlığı oldukça az olsa da bu kullanımlar Atâyî'nin mahallî anlayıştan etkilendiğini göstermektedir. Bu kullanımları aşağıdaki beyitlerle örneklendirebiliriz:

'Aşkı vâcib 'aşkı tağşîl idelim
Evvel âhîr **olmayak** 'aşkıdan cüdâ
'Aklı **ko** bak 'aşka **uyak** dâ'imâ
Püş idelim egne melâmet ridâ (1/10-11)

Atâyî'nin şiirlerinden derin bir tahsil görmediği anlaşılmaktadır. Şiirlerini daha çok kulaktan dolma biçiminde yazdığını söyleyebiliriz. Bundan dolayı dîvânda imla hatalarına da rastlanmaktadır. Bazı kelimelerin imlası dîvânın genelinde yanlış yazılmışken bazıları ise yer yer yanlış yazılmıştır. Dîvânın genelinde yanlış imla kullanılmayan kelimeleri dipnotlarda belirtmeye çalıştık. Dîvânın genelinde yanlış

imla kullanılan kelimelerden ise şunları tespit ettik: dost “طوست”¹, sîne “سنا”², sitem “سئتم”³, pür “پور”⁴, gülşen “گلشن”⁵, dil “دیل”⁶, gül “گول”⁷

Atâyî eserini tekke-tasavvuf edebiyatı anlayışıyla oluşturmuştur. Bundan ötürü eserlerinde sanat kaygısı gütmemiştir. Dili ise daha çok halk edebiyatına yakın, sade bir dildir. Yalnız tasavvufi bir dîvân olduğundan ötürü şairin vermiş olduğu mesajları anlamak bakımından tasavvuf literatürüne hâkim olunması gerekmektedir.

1.2.2. Dîvân Şiiri ve Halk Şiiri Etkileşimi

Dîvân edebiyatı ve halk edebiyatı her ne kadar birbirinden farklı iki edebiyat olarak düşünülse de beslendikleri kaynaklar bakımından ortak noktaları oldukça fazladır. Bu iki edebiyatın birbirinden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir. Bu iki edebiyatın çıkış noktaları, temaları, dilleri farklı olsa da birbirinden etkileşimleri bir gerçektir. Neticede bu iki edebiyat bir milletin ortak malı olarak temellerinde aynı duyuş ve zevki barındırmaktadır. Bu hususu Âmil Çelebioğlu şöyle ifade etmektedir:

Halk ve dîvân edebiyatımızı bütünüyle birbirinden aykırı ve farklı göstermek, onları ayrı bir kültürün ve zevkin mahsulleri gibi kabul etmek ve devamlı olarak bu şekilde ele almak doğru değildir. Halk şiiri ile dîvân şiiri arasında gerek dil ve gerek muhteva bakımından muhtelif farklar bulunmakla beraber neticede aynı milletin malı olarak bunların temelinde zevk, duygu, heyecan ve fikirde birlik ve benzerliğin mevcudiyeti, tabîi olduğu kadar zarurîdir.⁸

Halk şiirinin oluşumunu tamamladığı XVI. ve XVII. yüzyılda klasik Türk edebiyatı yüksek bir düzeye ulaşmıştı. Halk şiiriyle dîvân şiiri arasındaki etkileşim özellikle 17. yüzyıldan itibaren etkisini iyice hissettirir. Dîvân edebiyatı ile başlayan

¹ 12/11, 18/4

² 24/4, 60/1

³ 35/3, 63/6

⁴ 20/5, 24/7

⁵ 80/2, 89/5

⁶ 64/4, 110/3

⁷ 3/4, 119/2

⁸ Âmil Çelebioğlu, *Karacaoğlan'da Dîvân Şiiri Hususiyetleri*, Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1984, s.17.

mahallileşme akımı, halk edebiyatını etkileyerek halkın zevkinden uzaklaştırır. Bazı âşıkların Âşık Ömer ve Gevherî etkisinde kalarak dîvân şiirinin nazım biçimlerini ve aruz ölçüsünü kullandıkları görülür. Âşıklar artık şura tezkirelerine alınmaya başlanır.⁹ Bu etki tekke edebiyatıyla dîvân edebiyatı arasında daha belirgindir.

Esas kaynağını İslâm tasavvufunun oluşturduğu tekke edebiyatı, dîvân edebiyatı ile halk edebiyatı arasında yer almaktadır. İlk örnekleri Ahmed Yesevî'nin hikmetleriyle ortaya çıkmıştır. Zamanla Yûnus Emre, Kemal Ümmî, Aziz Mahmud Hüdâyî, Eşrefoğlu Rûmî gibi sûfi şâirlerin de yetişmesiyle Anadolu'da halk topluluklarına onların anlayacağı dille hitap eden bir edebiyat olmuştur. Tekke ve tarikatların kurulmasına paralel olarak Anadolu'da sûfi şairler vasıtasıyla zengin bir tasavvufî edebiyat teşekkül etmiştir.¹⁰

Atâyî bir tekke şairi olması münasebetiyle şekil olarak halk ve dîvân edebiyatı arasında kalmış, muhteva olarak ise tekke-tasavvuf edebiyatını yansıtan bir durum sergilemiştir. Bu bakımdan Atâyî de şiirlerde muhteva bakımından ağırlıklı olarak tekke şairlerinin işlediği konuları ele almıştır. Allah, yaratılış, tarikat, pîrler, insan-ı kâmil, güzel ahlak, zikir, fânîlik vb. sıralanabilecek konuları işlemiştir. Tekke şairlerinde görülen sanat kaygısından ziyade içinde bulunulan hâlin dışı yansıtılması Atâyî'de de kendini göstermiştir. Onun şiirlerinde söylev, söylemin daima önünde olmuştur.

Atâyî şiirlerinde hem hece hem de aruz veznini kullanmıştır. Aruzla yazdığı şiirleri ekseri gazellerden oluşmuştur. Bunun yanında murabbalar da yazmıştır. Hece ölçüsü ile yazdığı şiirleri koşma ve ilahiden teşekküldür. Fakat her iki edebiyatın kullanmış olduğu nazım şekillerinde de ağırlıklı olarak dini-tasavvufî konuları işleyerek hikmetli şiirler söylemiştir. Aruz ölçüsü ile yazmış olduğu şiirlerinde çoğu zaman vezin aksamaları görülmekle birlikte gerek şekil ve gerekse muhteva açısından oldukça başarılı şiirler de yazmıştır. Hece ölçüsüyle yazdığı şiirinde de yer yer vezin

⁹ Vildan Özmen, *Erzurumlu Emrah'ın Şiirlerinde Klasik Türk Şiiri Etkileri*, Gümüşhane Üniversitesi SBE Dergisi, 2016, c.7, sayı 16, s.45.

¹⁰ Azmi Bilgin, "Tekke Edebiyatı" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2011, c.40 s.381-384.

aksamaları tespit edilmiştir. Bu durum yukarıda da belirttiğimiz üzere söylevin söylemin önünde olmasının bir tezahürüdür.

Dîvân şiirinin dili yer yer ağır ve terkipli bir dil olabilmektedir. Halk şiirinin dili buna göre daha anlaşılır ve terkiplerden uzaktır. Atâyî bu konuda da her iki edebiyattan etkilenmiş bir şair olarak karşımıza çıkar. O özellikle gazellerinde zaman zaman uzun terkipler kullanmış, birtakım tasavvufî terimlere yer vermiştir. Halk edebiyatı formlarıyla yazmış olduğu şiirlerinde ise dili nispeten daha anlaşılır olduğu gibi uzun terkiplerden de kaçınmıştır.

Atâyî bazı şiirlerini gazel nazım şekliyle fakat hece ölçüsüyle yazmıştır. Dîvânda sırasıyla 76, 91, 95, 96, 104, 109, 118. şiirler bu duruma örnektir. Bu şiirlerde dil, vezin, şekil ve ele alınan konular klasik şiirimizdeki gazelle örtüşmekle beraber bu şiirlerde hece ölçüsünün kullanılması oldukça dikkat çekicidir. Halk edebiyatıyla dîvân edebiyatını âdeta ortak bir paydada birleştiren bu örnekler bu iki edebiyatın etkileşimine de güzel örnek oluşturmaktadır. Bu şekilde yazılmış şiir örnekleri Yûnus Emre’de de görülür. Atâyî Dîvânı’nda bu şekilde yazılmış toplam yedi şiir bulunmaktadır.

1.3. TARİKATI

Atâyî Dîvânı’nın adında kendisini “bende-i Rüşdî” olarak tanıtır. Bu isimden de anlaşılacağı üzere Atâyî tarikat mensubudur. Dîvânın birçok yerinde tarikattan söz etmiştir. Edeble tarikata girilmesini telkinlemiş insanın bu sayede marifete ulaşabileceğini belirtmiştir:

Ğürmet ile řerĩ~ata
Gir edeble řarĩķata
Sa’y idersiñ ma’rifete
Olma sen cānım bĩ-edeb (13/10)

Dîvânda tarikat olarak sadece **Halvetî** tarikatının ismi geçer. Halvetîlik Ömer el-Halvetî’ye nisbet edilen İslam dünyasının en yaygın tarikatıdır. Azerbaycan’da

kurulmuş, gelişmiş ve buradan Anadolu'ya, Anadolu'dan da Balkanlar, Suriye, Mısır ve Güney Asya'ya yayılmıştır.¹¹

Halvetiyye tarikatı başlıca dört şubeye ayrılmıştır. Bu şubeler Rûşeniyye (Dede Ömer Rûşenî ö.1487), Cemâliyye (Muhammed Cemâlî ö.1494), Ahmediyye (Ahmed Şemseddin ö.1504) ve Şemsiyye (Şemşeddin Ahmed bin ez-Zîlî ö.1597) tarikatlarıdır. Ayrıca bu şubelere mensup olup her biri ayrı bir isim altında intişar eden diğer şubelerle birlikte kollarının kırk civarında olduğu tespit edilmiştir. Bu tarikatın özellikleri: Esmâ-yı seb'a (yedi isim), kalbi tasfiye, her an "kelime-i tevhid"i dilden düşürmeme, mâsîvâdan uzaklaşp zikr-i Celâl ile meşgul olmaktır.¹²

Dîvânda 108. Şiir Halvetî tarikatını anlatır. Atâyî bu şiirde Halvetî dervişlerinin Mevlâ'nın dervişleri olduğunu, onların sürekli zikir halinde olduklarını söyler. Halvetîlik yolunun peygamber yolu olduğunu ve Halvetîlerin Hak erenleri olduğunu belirtir. Ayrıca Halvetîliğin en önemli isimlerin Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin adı da bu şiirde geçer.

Atâyî kendi mürşidinin adını dîvânda sadece tek bir yerde zikreder. Rüşdî isimli bir zatın bendesi olduğunu ve aslında şiirlerini onun himmeti ile yazdığını şu beyitte açıkça ifade eder:

Rüşdî bendesi 'Aşâyî bunı yazmaz kendiden

Zâhir olup bu vücûddan yazan ol ıudret-i âlî (113/10)

Atâyî dîvânında başka tarikat isimlerinin geçmemesi ve Halvetî tarikatını anlatan bir şiirin olması Atâyî'nin de bir Halvetî mensubu olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Ayrıca mürşidinin isminin Rüşdî olması ve onunla aynı dönemde yaşamış "Abdullah Rüşdî" isimli bir Halvetî şeyhinin varlığı bu ihtimali güçlendirmektedir.

¹¹ Süleyman Uludağ, "Halvetiyye" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1997, c.15, s.393-395.

¹² Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s.393.

1.4. MÜRŞİDİ

Dîvânın adından ve içeriğinden Atâyî'nin mürşidi olduğu yorumunu çıkardığımız Rüşdî hakkında kaynaklarda fazla bilgiye rastlanmamıştır. Söz konusu Atâyî Dîvânı'nın istinsah yılı olan 1872 dikkate alındığında bu yıllarda yaşamış olması muhtemeldir. Ayrıca dîvândan Atâyî'nin Halvetî olduğu yorumunu çıkarmamız araştırma sahamızı biraz daraltmıştır.

Bu bilgilerden hareketle *Tuhfe-i Nâilî*, *Sefîne-i Evliyâ*, *Son Asır Türk Şairleri*, *Fatin Tezkiresi*, *Osmanlı Müellifleri* gibi dönem hakkında bilgiler veren önemli eserler ve başka bazı çalışmalar taranmıştır. Bunun sonucunda Rüşdî isimli bazı kişilere ulaşılmıştır. Bu kişilerden tasavvuf ehli olup bu yıllarda yaşamış olanların söz konusu Rüşdî olabileceği ihtimali üzerine durulmuştur.

Seyitlere ait mezar taşlarının incelendiği bir yüksek lisans tezinde bu yıllarda yaşamış Rüşdî isimli birine rastlanmıştır. Mezar taşında “Ya Hazreti Mevlâna hûve tarikat-ı aliyye-i mevleviyye fukârasından Şeyhü'l-islâm-ı esbak Sa'adeddin Efendi merhûmun damadı ve meclis-i kebir-i ma'arif a'zasından merhûm ve mağfûr Kâmil Beğzâde es-Seyyid Mehmed Rüşdi Beğ rahmettullahi aleyh el-Fâtîha Fi 29 Zi'l-ka'de sene 1293”¹³ yazmaktadır. Fakat söz konusu Rüşdî'nin Atâyî Dîvânı'ndan halvetî şeyhi olduğu yorumunu çıkarmamız aradığımız Rüşdî'nin bu olma ihtimalini ortadan kaldırdığını söyleyebiliriz. Çünkü mezar taşında adı geçen Rüşdî'nin her ne kadar ölüm tarihi olan miladi 1877 dîvân tertibine yakın bir yıl olsa da tarikatı olarak mezar taşında Mevlevî olduğu yazmaktadır. Ayrıca söz konusu Mehmed Rüşdî Bey'in şeyh olduğuna dair bir bilgiye de rastlayamayışımız bu kanımızı güçlendirmiştir.

Sefîne-i Evliyâ'da Şeyh Ahmed Rüşdî Efendi isim bir zât mevcuttur. Eserde Ahmed Rüşdî ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: “Ulemâdan bir zâttır. Dağıstanlı Şeyh Şerefeddin Efendi hulefâsındandır. Celvetiyye'den Şeyh Gülşen Efendi merhumdan da müstahlef olup Bursa'da İsmail Hakkı el-Celvetî Âsitânesi şeyhidir.”¹⁴

¹³ Cennet Betül Budak, *Karacaahmet Mezarlığında Seyyidlere Ait Mezar Kitabeleri (19. Yüzyıl)*, Marmara Üniversitesi Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s.117.

¹⁴ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul 2015, c.4, s.358.

Ölüm tarihi hakkında malumat bulamadığımız Ahmed Rüşdî Efendi'nin Celvetî tarikatı şeyhi olması da aradığımız Rüşdî'nin bu olma ihtimalini zayıflatmıştır.

Bu bilgiler haricinde *Osmanlı Müellifleri* isimli çalışmada da Rüşdî Ahmed Efendi diye bit zâta rastlanmış fakat Uşşâki şeyhi olduğu için zayıf bir ihtimal olarak değerlendirilmiştir. Yine *Son Asır Türk Şairleri* isimli çalışmada Süleyman Rüşdî Efendi isimli bir zâta rastlanmış fakat o da Uşşâki şeyhi olduğu için zayıf bir ihtimal olarak görülmüştür. Neticede yaptığımız çalışmalar sonucu elimizdeki bilgilere uyan bir Rüşdî'ye rastlayabildik. *İstanbul Halvetî Tekkeleri* isimli kaynaktan edindiğimiz bilgilere göre: Sofular (Emel) Tekkesi postnişini Şeyh Abdullah Rüşdî Efendi (ö.1881).

Şeyh Abdullah Rüşdî Efendi (ö. 1881) Şeyh Ömer Fuadî'nin büyük oğludur. Safranboluludur ve 1827-28 yılında doğmuştur.¹⁵ Şeyh Abdullah Rüşdî'nin bir Halvetî şeyhi olması ve ölüm yılının 1881 olması aradığımız Rüşdî'nin bu olma ihtimalini güçlendirmiştir. Bu yıllarda yaşamış Rüşdî isimli başka bir Halvetî şeyhine ayrıca rastlanmamıştır.

Atâyî dîvânını yüksek ihtimalle Şeyh Abdullah Rüşdî Efendi'ye ithaf etmiştir. Fakat dîvânın adı hariç Rüşdî ismini sadece bir yerde kullanmıştır. Bunun yanında ismini zikretmese de mürşidine ithaf ettiği bazı şiirleri mevcuttur. Atâyî ismini hiç zikretmese de 72. şiirinde mürşidini anlatmıştır. Şiirde mürşidinin büyüklüğünü anlatmış onu tarikat ehlinin “pîrânı” olarak nitelemiştir. Ayrıca onun yolunun çok büyük bir yol olduğunu belirtmiş ve insanları da bu kapıya davet edip mürşidinin kemâinden himmetlenmelerini telkin etmiştir:

Şübhe etme zerrece albiñe gel itme gümān
Bir ulu yol durur Őođrica gel eyle ĩmān
Teslīm ol mürşide himmet al kemāinden hemān
Hem Őarīat ehlinin pīrānidır bu mürşidim (72/3)

¹⁵ Fatih Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s.107.

Rüşdî isminin geçtiği Őir ise dîvânda 113 numaralı Őirin mahlas beytindedir ve Atâyî bu beyitte dîvânını yazmasında mürşidinin himmeti olduğundan söz etmektedir:

Rüşdî bendesi 'AŞâyî bunı yazmaz kendiden
Őâhir olup bu vücûddan yazan ol Őudret-i âlî (113/10)

İKİNCİ BÖLÜM

2. ATÂYÎ DÎVÂNI'NİN ŞEKİL VE MUHTEVASI

2.1. ŞEKİL HUSUSİYETLERİ

2.1.1. Dîvân Tertibi

Klasik Türk edebiyatında dîvânlar diğer türlere nazaran daha hususi bir yere sahiptir. Bundan ötürü klasik Türk edebiyatı çok zaman Dîvân edebiyatı olarak da adlandırılmaktadır. Bu edebiyatta şairlerin amacı şiirlerini bir araya toplamak ve bir dîvân tertip etmektir. Dîvânlar tertip edilirken de bir tertip usûlü uygulanır.

Klasik Türk edebiyatında dîvân tertibinde esas olan şiirlerin kronolojik sıraları değil şekil bakımından teşkil ettikleri kategorilerdir. Şiirler nazım şekli ve nevilerinin yanında bir kısmının öncelik tanınan muhtevalarına göre sınıflanarak dîvânda yer alır. Bir dîvânın nasıl bir tertiple meydana konacağı gelenekçe önceden tayin edilmiş bir protokole tâbidir.¹⁶ Buna göre mürettep bir dîvân tertibinin barındırması gereken bazı özellikleri vardır. Mürettep bir dîvân kasideler ile başlar ve musammatlarla devam eder. Bu durumu sırasıyla mesneviler, gazeller, kıt'a, rubailer müfretler ve mısralar izler. Dîvânın kasidelerle başlaması değişmeyen bir husus olmakla beraber diğer nazım şekillerinin sıralaması kendi içinde değişebilmektedir. Dolayısıyla dîvânda yer alan nazım şekillerinin sıralanması hususunda tam bir standart olmasa da bu durum bir geleneğe bağlanmıştır. Bunun yanı sıra nazım şekillerinin de kendi içerisinde bir tertibi mevcuttur. Kasideler tevhid ile başlar ve müteakiben münâcât gelir. Musammatlar da kendi içinde uzunluklarına göre tertip edilir. Buna göre sıralanışlarında murabba, muhammes, müseddes, müsemmen gibi kısa olandan uzun olana doğru bir tertip kurulur. Gazeller ise kafiyelerine göre sıralanır. Gazellerin sıralamasında kafiyelerinin son harfleri esas alınır.

¹⁶ Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1994, c.9, s.389-427.

Atâyî Dîvân'ının kendi içinde bir tertibi vardır. Atâyî şiirlerine geleneğe uygun olarak besmele ile başlamış ve ilk şiirini gazel nazım şeklinde ve tevhid türünde yazmıştır. 12 beyitlik bir “tevhid”den sonra o şiiri izleyen 7 beyitlik bir “naat” gelir. Dîvânın gazellerinde ise kafiyelerin son harfleri esas alınarak bir sıralama yapılmıştır. Gazellerin arasına halk edebiyatı nazım şekilleriyle yazılmış şiirler de olmakla birlikte bu şiirlerde de alfabetik sıralamaya dikkat edilmiştir. Dîvânın sonunda ise tek dörtlükler halinde yazılmış iki şiir bulunmaktadır.

2.1.2. Vezin

Atâyî Dîvânı'nda yer alan 121 şiirden 30'u hece ölçüsüyle 91'i ise aruz ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Atâyî şiirlerini yazarken klasik edebiyatımızda en fazla kullanılan vezin kalıplarını tercih etmiştir. Buna göre aruzla yazdığı 91 şiir içerisinde en çok kullanılan bahir 76 şiirle remel bahri olmuşken onu takiben 15 şiirle hezec bahri gelmiştir. Atâyî bu ikisinin dışında başka bahirle şiir yazmamıştır. Remel bahrinde en çok “fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün” kalıbını, hezec bahrinde ise en çok “mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün” kalıbını kullanmıştır. Atâyî her ne kadar şiirlerinin çoğunu aruzla yazmış olsa da aruzu ustaca kullanamamış hemen her şiirinde pek çok aruz kusuru tespit edilmiştir.

Atâyî hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde en çok 8'li hece ölçüsünü tercih etmiştir. Dîvânda 8'li hece ölçüsüyle yazdığı 13 şiiri bulunmaktadır. Hece ölçüsüyle yazılan bu şiirlerde genel olarak durak kullanmamıştır. Hatta bazı şiirlerinde hece sayılarının bile birbirini tutmadığı görülür. Dolayısıyla Atâyî'nin aruz veznini başarılı kullanamadığı gibi hece veznini de başarıyla kullanamadığını söyleyebiliriz.

Atâyî Dîvânı'nda aruz ve hece ölçülü şiirlerin dağılımı ve bunları kullanmış olduğu şiirleri aşağıdaki gibidir:

Remel Bahri

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün¹⁷

²⁸ 91, 109

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün¹⁸

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün¹⁹

Hezec Bahri

Mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün²⁰

Mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ülün²¹

Mefâ' ilün mefâ' ilün²²

Hece Ölçüsü

5'li hece ölçüsü²³

7'li hece ölçüsü²⁴

8'li hece ölçüsü²⁵

11'li hece ölçüsü²⁶

14'lü hece ölçüsü²⁷

16'lı hece ölçüsü²⁸

Verilen bilgilerde de görüldüğü üzere Atâyî şiiirlerinde muhtelif kalıplardan orantısal olarak aruz ölçüsünden ziyade hece ölçüsünü tercih etmiştir. Dîvânda yer alan aruzla yazılmış toplam 91 şiiirde altı farklı aruz kalıbı kullanmışken hece ile yazmış olduğu 30 şiiirde de altı farklı hece kalıbı kullanmıştır. Şairin klasik Türk edebiyatında en sık kullanılan vezinleri tercih etmesinden ve şiiirlerinin çoğunu aynı

¹⁸ 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 71, 72, 74, 77, 78, 79, 81, 82, 85, 86, 88, 94, 106, 107, 113, 114, 116, 117

¹⁹ 1, 2, 93

²⁰ 8, 15, 31, 35, 66, 80, 84, 98, 99, 100, 110, 112, 115

²¹ 75

²² 92

²³ 20, 73, 97

²⁴ 10, 87, 108, 119

²⁵ 9, 13, 16, 22, 23, 69, 70, 83, 90, 101, 102, 103, 105

²⁶ 76, 89, 104, 120, 121

²⁷ 95, 96, 118

²⁸ 91, 109

vezin kalıbı ile yazmasından hareketle vezin konusunda çok iddialı olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim dîvân incelendiğinde aruz ölçüsüyle yazılmış şiirlerde pek çok kusur göze çarpmaktadır. Aruz ölçüsüne yetkinliği ileri düzeyde olmayan Atâyî, hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde de pek çok hata yapmış, çoğu zaman dizelerin hece sayılarını birbirine denk düşürememiştir.

Dîvânda aruz ölçüsü kullanılan şiirlerde pek çok aruz işlemi uygulanmıştır. Çoğu zaman ahenge katkı sağlamayan zihafklar, vasl-ı ayn gibi kusurlar görülmüştür. Hatta Atâyî bazı şiirlerinde ünsüzle biten heceleri bile vezin gereği açık saymıştır. Vezinde görülen bu durum şairin söyleyeceği sözü ön planda tutmasından kaynaklanıyor olabilir. Uygulanan bu işlemlerin başında imâle gelmektedir. Kelime anlamı “çekme” olan imâle ölçüde, kapalı hece gereken yerlerde açık heceyi biraz uzatarak okumaktır. İmâle aruzda bir kusur sayılır. Arapça ve Farsça sözcüklerdeki kısa hecelerde yapılmaz.²⁹ Fakat Atâyî bu kurala dikkat etmemiştir. Dîvânda hemen her şiirde Arapça ve Farsça kısa hecelerde imâle yaparak bu aruz kusurunu dîvânın geneline yaymıştır. Aşağıda verilen örneklerde de görüleceği üzere Arapça ve Farsça sözcüklerdeki kısa hecelerde imâle yapmıştır:³⁰

Cevr ü cefâ içre şevki bulan er gelsün beri
‘Aşkı yoldaş idinirse her umûr ğayretledir (34/2)

Yukarıdaki beyitte yer alan “cefâ” kelimesi Arapça bir kelime olmasına karşın Atâyî bunu dikkate almayarak bu kelimenin ilk hecesini uzun okumuştur. Aşağıdaki örnekte de bu durum aynı Farsça bir kelime olan “cihân” kelimesine yapmıştır. Şair bu kelimenin ilk hecesini uzun okumuştur:

Şad hezârân mażharı Esmâ-yı Ğüsnâ’dan gören
Her bir Esmâ ğükmün icrâ eyle cihân içre hem (77/7)

²⁹ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2013, s.13.

³⁰ Örnek verilen kısımlar koyu renkle gösterilmiştir.

Vasl (ulama), sonu ünsüzle biten bir sözcüğü ondan sonra gelen sözcüğün ünlü harfine bağlamaktır. Ulama ölçüde yan yana iki açık hece gerektiği zaman yapılır.³¹ Aşağıdaki beyitlerde Atâyî ulama yapmıştır:

Biñ nażarla gözediriz yetmiş iki milleti
Gay u қаfla ururuz dem mescid ü meyhânedен (78/4)

Çünkü mağbūbum bir imiş bunca ya gavgā nedir
Tağkīkā esmāsı eşyā oқunur esmā nedir (37/1)

Yukarıda verilen örneklerde ünsüzle biten kelimelerle, ünlü ile başlayan kelimeler birbirine bağlanmış yapılan işleme ulama denilmiştir. Fakat sonu ünsüzle biten bir kelimenin ünsüz ile başlayan kelimeye vasl yapılamayacağı bellidir. Dolayısıyla ünsüz ile biten bir kelimenin ayn harfi ile başlayan bir kelimeye de vasl edilmemesi gerekir. Bununla birlikte Türk şairlerinin bu kurala fazla uymadığı görülmektedir. Bu durum aruzda vasl-1 ayn³² olarak tanımlanır. Bu husus ayn harfinin söyleyişte daha yumuşak okunmasından kaynaklanır. Aşağıdaki beytin ikinci mısrası vasl-1 ayna örnektir:

Gel ~ aşıkā bende ol uyma hevā-yı nefsine
Yaқup ~ aşkıñ çerāğını saña bir tımār ider (38/7)

İki ünlünün çok nadir olarak bir araya geldiği Türkçede bununla ilgili olarak bazı birleşik olan kelimelerde ya birinci kelimenin son ya da ikinci kelimenin ilk ünlüsünün düştüğü görülür. Bu durum dîvân şiirinin yanı sıra halk şiirinde de sıkça görülür.³³ Atâyî de halk şiiri geleneğinden beslenen bir şair olarak bu durumu şiirlerinde sıkça tekrar etmiştir. Aşağıdaki beyitler bunun örneğidir:

Lafż-ı i'rāb lafż-ı Fārsī gerçi hoş lafiż durur
Ağsen-i külli қavā'id n'iderem edāyı men

³¹ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.12.

³² M. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2007, s.209.

³³ M. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s.209.

Ma'den-i cevher-i 'Ašā'yım kimse bilmez kıymetim

Sāz u sözüm kendi özüme **n'eylerem** hevāyı men (85/ 3-9)

Atâyî için ulama faslında açıklanması gereken bir husus daha vardır. Atâyî yukarıda da belirtildiği üzere Arapça ve Farsça kısa heceleri büyük bir kusur olmasına rağmen uzun okuduğu gibi uzun olan ünlü harfleri de kısa okumaktan geri durmamıştır. Çoğu yerde bir buçuk ses değerindeki hecelerde ulama yaparken bunları açık hece olarak kabul etmiştir. Bu durum klasik edebiyatımızın son dönemlerinde göze çarpan bu durum olsa da Atâyî bunu şiiirlerinin geneline yaymaktan kaçınmamıştır. Aşağıdaki beyitler bu durumu örneklendirmektedir:

Rāzıyam bir dir iseñ taht-ı dil ābād olur

Gülzār olur külhānemiz gül-i hāndān merġabā (3/6)

Küre-i 'aşk āfāk içre kaynamağda dem-be-dem

Her şarafdan sırr-ı Yezdān kesb iden sekrān olur (41/2)

Med kapalı bir heceyi, bir kapalı ve bir açık hece olacak şekilde okumaya denir. İki ünsüz ile veya uzun ünlüden sonra gelen bir veya iki ünsüzle biten heceler vezin gereği bir buçuk hece olarak kabul edilebilir. Atâyî'nin şiiirlerinde çok sık olmamakla birlikte vezin gereği medli okunan kelimeler de mevcuttur:

Maġv-ı muşlak şāta irüp nefy-i işbāt idinen

Çār kūşe cānibinde her vīrān ma'mūr imiş (52/4)

Zihaf, kısma demektir. Aruzda, ölçü zorunluğuyla Arapça ve Farsça sözcüklerdeki uzun bir heceyi kısa okumaktır.³⁴ Zihafıta imâlenin tersi bir durum söz konusudur fakat imâleye göre daha büyük bir hata olarak görülmüştür. Atâyî şiiirlerinde zihaf örnekleri de görülür:

Evvelā 'aşık nişānı ma'şūka hizmetledir

Şāniyā anıñ şāfāsı derd ile miġnetledir (34/1)

³⁴ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.15.

Keşf olup cümle 'ulūm-ı enbiyā sırrı bize
İbrāhim nār-ı gülistān Mūsā-yı İmrān biziz (46/8)

Atâyî yukarıda örnekleri verilen şiirlerde Arapça ve Farsçadaki uzun ünlüleri kısa okumak suretiyle zihaf yapmıştır. Dîvân'da vezin gereği kısa okunması gereken bazı hecelerin ünsüzle yazıldığı da görülmüştür. Bunların sayısı da oldukça fazladır. Ünsüz harfle bitip vezin gereği açık okunması gereken bu yerler şiirlerde gösterilmiştir. Bazı şiirlerde bu durum oldukça fazladır. Bu gibi durumlarda şiirin numarasına dipnot açılmış ve bu durum belirtilmiştir. Aşağıdaki beyitler bu duruma örnek verilebilir:

Nefsin bilmek durur sâlik Çakç'a ta'atdan ğaraż
Rabb'ini bilmek durur mürşide hizmetden ğaraż (56/1)

'Aqlıñı yağmā mı kıldıñ istiğnā-yı nāzıma
Ĥalk içre rüsvā mısıñ ol ĥâlleri cūşān için (86/2)

Yukarıda verilen iki beyitte “nefsin, durur” kelimelerinin son heceleri kapalı olduğu halde şair tarafından açık kabul edilmiştir. Aynı durum “istiğnâ” kelimesinin ikince hecesinde ve “içre” kelimesinin ilk hecesinde de kendini göstermektedir.

Atâyî yalnızca aruz ölçüsüyle yazdığı şiirlerde vezin hataları yapmamıştır. O hece ölçüsünü kullandığı şiirlerinde daha başarılı olsa da onun hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerde de vezin hataları görürüz. Bu hususta çok zaman şiirde hece sayılarının örtüşmemesi göze çarpar. Aşağıdaki dörtlükler bu durumun örneğidir:

~Āşıkın artar āhı
Her ān ider āh vāhı
~Afv olur dā'im günāhı
Ma'lūmum oldu bu şeb (10/2)

Bu şiir yedili hece ölçüsüyle yazılmışken bazı mısralarında hece sayısının eksik veya fazla olduğu görülmüştür. Neticede üçüncü mısra sekizli hece ölçüsüne tekabül etmektedir ve bu durum vezni aksatmaktadır. Aşağıdaki dörtlükte ise tekrar mısraları altılı hece ölçüsüne takabül ederken şiir sekizli hece ölçüsüyle yazılmıştır:

Vücūduñ šopšolu nūrān
Yüzüñde sūre-i Raġmān
Bu gönül zülfiñe ġayrān
Coşşın lü'lü lālā (101/3)

2.1.3. Kafiye

Kafiye, en az iki mısra sonundaki ses tekrarıdır. Bu ses tekrarının bulunduğu kelimelerin ya kendilerinin ya da anlamlarının farklı olması gerekir. Kafiye klasik edebiyat anlayışımızda vezinle birlikte şiirin bulundurması gereken iki şartından birisidir.³⁵ Neticede şiir “mevzûn ve mukaffâ” söz olarak tanımlanır. Bundan ötürü şiirde söylenen şey kadar onun nasıl söylendiği de mühim bir meseledir. Dolayısıyla şiirde kafiye ve redif önemli bir ahenk unsurudur. Şairler şiirlerinde ahengi büyük ölçüde kafiye ve redifle sağlamışlardır. Bu başlıkta Atâyî Dîvân’ında yer alan kafiye ve redif unsurları ele alınmıştır.

Kafiyeler tekrarlanan harflere göre mücerred ve mürekkebe kafiye diye ikiye ayrılırlar. Mürekkebe kafiye de kendi içinde mürdef, mukayyed, ve müesses kafiye olmak üzere üçe ayrılır.

- 1- **Mücerred Kafiye:** Uyağın temel harfi olan ve sonda bulunan “revî” harf ile oluşturulan kafiyedir.
- 2- **Mürekkebe Kafiye:** Revî harfin haricinde ondan önceki harflerin yani birden fazla harfin tekrar ettiği kafiyedir. Üçe ayrılır:
 - A- **Mürdef Kafiye:** Ridf harfinin (â, î, û) bulunduğu kafiyedir. Bu harfler revî harfinden önce bulunur.
 - B- **Mukayyed Kafiye:** Kayıd harfinin bulunduğu kafiyedir. Kayıd harfi ridf harfleri dışında kalan harflerdir.

³⁵ M. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s.257.

C- **Müesses Kafiye:** Te'sis harfinin bulunduğu kafiyedir. Te'sis harfi revî harf ile aralarında harekeli bir harf bulunan “elif” harfidir.³⁶

Atâyî Dîvân'ında farklı türden kafiyeler kullanmıştır. Ancak dîvânda en sık kullanılan kafiye çeşidi mürdef kafiye olmuştur. Aşağıda Atâyî Dîvân'ında kullanılan mürdef kafiye çeşidine örnekler verilmiştir:

Ey göñül şānımı bil sendedir şol ˘āli-şāt
Bilür iseñ gündüzüñ ıyd hem giceñ Ƙadr-i Berāt (14/1)
Cām-ı Hū'nuñ bir Ƙadehin nūş idenler ğay olur
Rūz u şeb dost fūrƘatinden cūş idenler ğay olur (40/1)

Mücerred kafiye çeşidi de dîvânda kullanılmıştır. Atâyî bu kafiye çeşidinde ekseri “â” harfini tercih etmiştir. Aşağıdaki beyitler bu kafiye çeşidine örnek olarak verilebilir:

Es-selām ey yā Muğammed Muştafā
Es-selām ey yā Ğabīb-i Murtezā (2/1)
Sırrı setr it eyleme fāş bilemez ehl-i riyā
Ol güheri şarf idinme emeğin olur hebā (6/1)

Atâyî bazı şiirlerinde hece ölçüsünü ve halk edebiyatı nazım şekillerini de kullanmıştır. Dîvân şiirinde olduğu gibi halk edebiyatında uyak konusunda kuralcı bir tutum yoktur.³⁷ Atâyî hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde ise daha çok tam uyak kullanmıştır. Az olmakla birlikte zengin ve yarım kafiye örnekleri de vermiştir. Aşağıdaki dörtlük tam uyak örneğidir:

˘Āşıklar rağmete batar
Dervīş olan nice yatar
Her seğer derdimiz artar
Devāsı sendedür yā Rab (9/4)

³⁶ M. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s.257-260.

³⁷ Cem Dilçin, *a.g.e.* s.73.

Bu dörtlükte ise zengin uyak kullanmıştır:

Şanurdum ben bulam uzak
Önümde var imiş Şuzak
Bir dem itdi bize Rezzak
Yariñ rahŐanına ğandım (83/2)

AŞağıdaki beyitte ise yarım uyak kullanmayı tercih edilmiştir:

Bülbül gibi hem tersiñ
Derdiñe dermān ğatarsiñ
Ğakğ'ıñ emrini Őutarsiñ
Şut mürŐidiñ dāmānını (102/3)

2.1.4. Redif

Redif, uyak sözcüğünün revî harfinden sonra gelen harf, ek, takı ve sözcüklere denir.³⁸ Klasik Türk edebiyatında kafiye kadar redif de ahengi sağlamak iin önemli bir unsur olarak görülmüş ve kullanılmıştır. Şairler redifi kullanarak Şiirlerine ahenk kattıkları gibi muhtelif redifler kullanmak suretiyle maharetlerini de göstermişlerdir.

Atāyî Şiirlerini ekseriyetle redifle yazmıştır. Bu hususta dvānı oluşturan Şiirlerin tamamına yakınında redif olduğu görülür. Fakat bazı Şiirlerinde redif kullanmamış sadece kafiye kullanmıştır.

Redifler ek halinde, sözcük halinde ve hem ek hem sözcük halinde karşımıza ıkabilirler. Atāyî Dvānı'nda bu  eşit kullanıma da örnek vardır. AŞağıdaki beyitte hem ek hem sözcük halinde redif kullanmıştır:

Nefs-i emmāre elinde ğalmışam ey dost meded
Dā'imā 'isyān-ı bağre dalmışam ey dost meded (24/1)

³⁸ Cem Dilin, *a.g.e.*, s.68.

Aşağıdaki beyitte ise redif sadece ek halinde kullanılmıştır:

Çeşm-i 'uşşâk ma'şûkına rûz u şeb giryândadır
Varı dellâla virüben dosta cân kırbândadır (28/1)

Aşağıdaki beyitte ise redif sözcük halinde kullanılmıştır:

Cemâlin âfitâbından zemîn u âsmân övinür
Gelür raķşa her eşyâ güle gül cavidân övinür (31/1)

Halk şairleri redife uyaktan daha çok önem vermişlerdir.³⁹ Kimi şiirlerinde kendisini halk şairi gibi hissettiren Atâyî de redifi özellikle hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde çok önemsemiştir. Atâyî'nin dörtlüklerle yazdığı bazı şiirlerinde redifi mısra şeklinde kullandığı görülür:

Muğabbet bâdesin içdim
Yâriñ raĥşânına ğandım
Göñül câmesini açdım
Yârin raĥşânına ğandım (83/1)

2.1.5. Nazım Şekilleri

Atâyî Dîvânı ekseri gazel nazım şeklinden oluşmaktadır. Klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinden murabba örnekleri de vermiştir. Halk edebiyatı geleneğine yakın bir şair olduğu için bu edebiyatın nazım şekillerinin de örneklerini vermiştir. Koşma, ilâhi ve mâni örnekleri bulunan dîvânda halk şiiri nazım şekillerinin muhtelif kullanımları daha çoktur. Fakat dîvânın şiir ve beyit sayısı dikkate alındığında klasik Türk edebiyatı çizgisi ağır basmaktadır.

2.1.5.1. Gazel

Dîvânda 611 beyit ile en çok şiir yazılan nazım şekli gazeldir. Dîvânda toplam 87 gazel bulunmaktadır. Gazeller dîvânda belli bir bölüm altında verilmemiş harf

³⁹ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.80.

sirasına göre diğer şiirlerle birlikte karışık bir sırada yazılmıştır. Fakat dîvânda 24. şiir ile 67. şiir arasına gazelden başka bir nazım şekli girmemiş bu sayılar arasında hep gazeller yer almıştır. Diğer gazeller dîvânın başında sonuna araya başka nazım şekliyle yazılmış şiirler girmek suretiyle yer almıştır.

Sözlük anlamı olarak “kadınlarla âşıkâne sohbet etmek” olan gazel İran edebiyatında ilk çağlardan beri vardır. Gazel, Türk edebiyatına bağımsız bir nazım biçimi olarak İran edebiyatı yoluyla girmiştir. Beyitlerle yazılan gazelin ilk beyti musarradır ve bu beyit matla beyti olarak adlandırılır. Gazelin son beytine ise makta denir.⁴⁰ Gazeller edebiyatımızda genellikle 5-15 beyit arasında yazılmıştır. Umumiyetle aşk konusunu işleyen gazellerin bununla beraber pek çok farklı konularda da yazıldıkları olmuştur.

Atâyî gazellerinde beyit sayısı olarak en çok yediyi tercih etmiştir. Yedi beyitli gazelleri takiben beş beyitli gazeller gelir. Uzun gazeller yazmayı çok tercih etmeyen Atâyî'nin en uzun gazeli on beş beyittir. Dîvânda on beş beyitli yalnızca bir gazel yer almaktadır. Dîvânda yer alan gazellerin ve yazılmış oldukları beyitlerin sayıları en çok kullanılan en az kullanılanlara göre şu şekildedir:

1. Yedi beyitli 41 gazel
2. Beş beyitli 15 gazel
3. Altı beyitli 13 gazel
4. Dokuz beyitli 12 gazel
5. Sekiz beyitli 2 gazel
6. On beyitli 2 gazel
7. On iki beyitli 1 gazel
8. On beş beyitli 1 gazel

Gazellerin sayısı çok olmamakla birlikte gazeller çok çeşitli harflerle yazılmışlardır. Atâyî, Osmanlı Türkçesi alfabesinin 27 harfiyle gazel yazmıştır. En çok

⁴⁰ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.104-107.

gazeli “**Ra**” harfiyle yazmıştır. Bu harfle toplam 15 gazel yazmıştır. İkinci sırayı “**Ye**” harfi alır. Bu harfle toplam 10 gazel yazmıştır. Üçüncü sırayı “**Elif, Ze, Nun**” harfleri paylaşır. Bu harflerin her biriyle 8 gazel yazmıştır. Diğer harfler ve bu harflerle yazılan gazellerin sıralaması şöyledir: **Be** 1, **Te** 2, **Şe** 1, **Cim** 1, **Ga** 1, **Hı** 1, **Dal** 3, **Żel** 1, **Sin** 2, **Şın** 3, **Şad** 1, **Żad** 1, **Şı** 1, **Żı** 1, **~Ayın** 1, **Ĝayın** 1, **Fe** 1, **Ķaf** 6, **Lam** 1, **Mim** 3, **Vav** 1, **He** 5.

Atâyî gazellerinde aruz ölçüsünü kullanmakla beraber ölçü olarak hece ölçüsünün, nazım birimi olarak da beytin tercih edildiği bazı şiirlerinde gazel tipi (aa, xa, xa, xa...) kafiye kullanmıştır. 91, 96 ve 109 numaralı şiirler bu duruma örnek teşkil etmektedir.

2.1.5.2. Murabba

Murabba kelimesinin asıl anlamı dörtlü, dört köşelidir. Bir edebiyat terimi olarak aynı vezinde dört mısralık bentlerden oluşan nazım biçiminin adıdır. Genellikle ilk bendin her dört mısrası birbiriyle kafiyelidir. Diğer bentlerin ise ilk üç mısrası kendi arasında son mısrası ilk bentle kafiyelidir. Bentlerin son mısraları aynen tekrarlanıyorsa bu tarz murabbalara murabba-ı mütekerrir, tekrarlanmıyorsa murabba-ı müzdevic denir. Murabba Türk edebiyatında musammatlar arasında en fazla tutulan nazım biçimidir. Bunun sebebi halk edebiyatımızın yaygın ve sevilen bir nazım biçimi olan koşmayı andırmasına bağlanmaktadır.⁴¹ Atâyî de halk edebiyatına yakın bir isim olarak murabbayı kullanmayı tercih etmiştir.

Dîvânda toplam dört murabba yer alır. Bunlar 12, 68, 72 ve 93. şiirlerdir. Atâyî iki murabba çeşidinden de örnek vermiştir. Buna göre 12, 68 ve 93. şiirler mütekerrir murabbaya örnek oluştururken 72. şiir müzdevic murabbaya örnektir.

2.1.5.3. Koşma

Koşma genellikle 8 ve 11 heceli, 4+4, 6+5 ya da 4+4+3 duraklı dizelerin oluşturduğu dörtlüklerden kurulur. Dörtlük sayısı 3 ile 5 arasında değişmektedir. Türk

⁴¹ M. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s.111.

halk şiirinin en çok kullanılan biçimidir.⁴² Dörtlük sayısı beşten artık koşmalara da rastlanır. Yedili hece ölçüsüyle yazılmış koşmalara da rastlanır. Zaten halk arasında özel bir ezgiyle okunan herhangi bir şiire koşma adı verilir.⁴³

Koşmalar genellikle lirik şiirlerdir. Bu özellikleriyle dîvân edebiyatındaki gazeli hatırlatırlar. Halk edebiyatında aşk, üzüntü, sevgiliye kavuşma isteği, ayrılıktan yakınma, tabiatla ilgili düşünceler koşma vasıtasıyla anlatılır.⁴⁴ Atâyî Dîvânı incelendiğinde bu tanımlara uygun şiirlere rastlarız. Fakat genelin aksine bu şiirlerden bazılarının dörtlük sayıları 11'i bulmaktadır.⁴⁵ Ayrıca içlerinden iki tanesi hecenin 5'li kalıbıyla yazılmıştır.⁴⁶

Atâyî koşma nazım biçimiyle yazığı şiirlerinde durak hususuna çok dikkat etmemiştir. 22. şiirde 4+4, 89. şiirde 6+5, 101. 4+4, 105. şiirde 4+4 durağı kullanmaya çalışsa da bunda başarılı olamamış birçok mısradaki durağı aksatmıştır.

Atâyî Dîvânı'nda 20, 22, 89, 97, 101 ve 105. şiir koşma nazım şekliyle yazılmıştır. Dîvânda toplam 6 koşma mevcuttur.

2.1.5.4. İlâhi

Türk edebiyatında tasavvufi temaları işleyen ve Türk din mûsikisinin makam ve usulleriyle bestelenerek dînî toplantılarda okunan şiirlere ilâhi adı verilmiştir. Bu şiir hakkındaki bilgiler oldukça dağınık ve karışıktır. İlâhiyi halk edebiyatına bağlı bir nazım şekli olarak inceleyenler olduğu gibi tekke ve tasavvuf şiirine ait bir nazım şekli kabul edenler de vardır. İlâhilerde 7, 8, 11, 14 ve 16'lı kalıpların kullanıldığı ve genellikle 7, 8 hecelilerin dörtlük; 11, 14 ve 16 hecelilerin de beyitler halinde yazıldığı görülmektedir.⁴⁷

Atâyî hece ölçüsüyle ve dörtlükler halinde 15 ilâhi yazmıştır. Bu ilâhileri umumiyetle 8'li hece ölçüsüyle ve 7 dörtlük halinde yazmıştır. Bunun yanında 5'li ve

⁴² M. Öcal Oğuz vd., *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2007, s.205.

⁴³ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.306.

⁴⁴ Nurettin ALBAYRAK "Koşma" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2002, c.26, s.226-227.

⁴⁵ 97

⁴⁶ 20, 97

⁴⁷ Mustafa İsmet Uzun "İlâhi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2000, c.22, s. 64-68.

7’li hece ölçüsüyle yazmış olduğu ilâhileri de mevcuttur. Bu şiirler sırasıyla 9, 10, 13, 16, 23, 69, 70, 73, 83, 87, 90, 102, 103, 108, 119. şiirlerdir.⁴⁸

2.1.5.5. Mâni

Mâni bilinen en yaygın biçimiyle yedi heceli dört dizeden oluşan “aaxa” biçiminde kafiyelenen bir nazım şeklidir. Bir tek dörtlük içinde anlam bütünlüğü olmak zorundadır. Dörtten artık dizeden mânilere, dizeleri 4, 5, 8, 9, 11 heceden oluşan mânilere de rastlamak mümkündür.⁴⁹

Mâniler tekke ve saz şairleri arasında da ilgi görmüş, bazı tekke ve saz şairleri bu tarz manzumeler söylemiştir.⁵⁰ Atâyî de bu şairler arasındadır. O dîvânının son iki şiirini mâni biçiminde yazmıştır. 11’li hece ölçüsüyle yazılan bu mâniler 120⁵¹ ve 121. şiirlerdir.

2.1.6. Nazım Türleri

Türlü nazım biçimlerinin konu bakımından adlandırılmasıyla nazım türleri ortaya çıkar. Nazım türlerinin incelenmesinde dize ve uyak düzeninin hiçbir önemi yoktur. Nazım biçimleriyle türler arasında kesin bir bağ aranmaz. Kimi konuların belirli nazım biçimleriyle yazılmış olması giderek bir gelenek doğurmuş ve buna çoğunlukla uyulmuştur. Bunun dışına çıkan örneklerle de sık sık rastlanır.⁵²

Atâyî klasik Türk edebiyatı ve halk edebiyatı arasında kalmış bir şair olarak ele aldığı nazım türleri farklılık göstermektedir. Atâyî yazmış olduğu şiirleriyle her iki edebiyatın nazım türlerine de örnekler vermiştir.

Atâyî Dîvânı daha çok gazellerden müteşekkildir. Dîvân şairleri gazelerde en çok aşk konusunu işlemişlerdir. Bu konunun ardından sırasıyla sevgili, tasavvuf,

⁴⁸ 119. şiir 26 dörtlükten oluşan uzun bir manzumedir. Destan formunda da değerlendirilmeye uygun olan bu manzume muhteva olarak ilâhiye daha yakın görüldüğü için bu başlık altında değerlendirildi.

⁴⁹ M. Öcal Oğuz vd., *a.g.e.*, s.189.

⁵⁰ Nurettin ALBAYRAK “Mâni” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2003, c.27, s.571-573.

⁵¹ Mezkur şiir yazmada 119. Şiirin içinde yazılmıştır fakat müstakil bir şiir olduğu için ayrı numara açılmıştır.

⁵² Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.98.

rindlik, kişi tasvifi ve hikmet konuları gelmektedir.⁵³ Atâyî Dîvânı'nda yer alan gazellerin ağırlıklı olarak sûfiyâne ve hikemî gazeller olduklarını söyleyebiliriz. Bunun yanında az da olsa âşıkâne tarzda gazeller de yazmıştır.

Allah'ın birliğini ve ululuğunu anlatan şiirlere tevhid, konusu Allah'a yakarış olan şiirler ise münacât denir. Bu iki tür edebiyatımızda genellikle kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Fakat öteki nazım biçimleri de bu konular için kullanılmıştır. Atâyî Dîvânı tevhid ve münacât özelliği gösteren bir gazelle başlar. Dîvânın ilk şiiri bu türde yazılmış bir örnek olmakla beraber Atâyî sonraki şiirlerinin bazı beyitlerinde de tevhid ve münacâtı andırır mahiyette konular işlemiştir. 12 beyitlik bu gazelde Atâyî Allah'ın isimlerini ve Kur'an'dan bazı âyetleri zikretmiştir. Tüm mahlukâtın Allah'a muhtaç olduğunu ve bunun için yalvardıklarını şöyle dile getirmiştir:

Cümle maḥlûḳ çün saña muḡtâc durur
Yalvarır bâba nice yüz biñ gedâ (1/4)

Na't Hz. Peygamber'i övmek amacıyla yazılan şiirlere denir. Hz. Peygamber'in çeşitli vasıflarıyla birlikte mucizeleri de anlatılır. Na'tlerin yazımında daha çok kaside nazım şekli kullanılmış olsa da diğer nazım şekillerinin de bu konunun işlenmesinde kullanıldığı görülür. Atâyî bu türün de örneğini vermiştir. Dîvânda yer alan ikinci şiir bir na't örneğidir. Atâyî bu şiirine şöyle başlamıştır:

Es-selâm ey yâ Muḡammed Musşafâ
Es-selâm ey yâ Ğabîb-i Murtezâ (2/1)

Medhiye bir kimseyi övmek için yazılan şiirlere denir. İki türdür. Birincisi padişah, vezir gibi yaşayan devlet büyükleri için yazılır. İkincisi dört halife, din ve tarikat büyükleri için yazılır.⁵⁴ Atâyî Dîvânı'nda herhangi bir devlet büyüğünü öven bir şiire rastlayamadık. Medhiye türü için dîvânda yer alan örnek "mürşidim" dediği ve bu redifi taşıyan 72. şiirdir. Atâyî mürşidinden övgüyle bahsederken onun tüm dertlerin dermanı olduğunu şöyle dile getirmiştir:

⁵³ Mustafa İsen vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2005, s.216.

⁵⁴ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.263.

Ol güruh-ı sâlikânın hânıdır bu mürşidim
Hâsta olan cānların Loḡmān'ıdır bu mürşidim
Şübhesiz her dertleriñ dermānıdır bu mürşidim
Ehl-i sünnet ve'l-cemā' at şānıdır bu mürşidim (72/1)

Hicviye, konusu hiciv olan şiirlerdir. Bir kişi veya kurumu, toplum veya olayı yermek amacıyla özel olarak yazılabildikleri gibi bazı manzumeler içinde de yer edinebilirler.⁵⁵ Dîvânda yer alan 95. şiir içerik bakımından hiciv özellikleri göstermektedir. Bu şiirde yergi bir şahsa veya olaya değil genel bir edâ ile topluma yöneliktir. Şiirin ikinci beytinde insanı ancak insanın bilebileceğini, hayvanın bu yetiden mahrum olduğunu ve akıllı kişinin doğru insanı bulması gerektiğini söylerken yedinci beytinde ise dünyada mala mülke çok değer verenlerin şüphede kalacaklarını dile getirir:

Ḡayvān bilmez ādemi bilür ādem ādemi
Sergüzeşt-i merdi bul uyma hergiz bîḡāne
Varlığı terk itmeyen sırra olmaz āşinā
Mülk ü malı sevenler ḡalur her ān gümāne (95/2-7)

Tarikata yeni giren dervişlere yolun inceliklerini, adabını öğretmek için yazılan şiirlere nutuk denir. Atâyî hikmetli söyleyişi ön plana çıkardığı için onun birçok şiiri nutuk türünü andırabilir. Fakat özellikle 13. şiiri bu doğrultuda yazılmış gibidir. Bu şiirde tarikat yolundan ve adabından bahseder. Kişinin bu mecliste nasıl davranması gerektiğini, neler yapması gerektiğini anlatır. Şiirin genelinde “edeb” vurgusu vardır:

Ḡürmet ile şerî'ata
Gir edeble şarîḡata
Sa'y idersiñ ma'rifete
Olma sen cānım bî-edeb (13/3)

⁵⁵ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul 2010, s.207.

2.2. MUHTEVA HUSUSİYETLERİ

2.2.1. Dini Unsurlar

2.2.1.1. Allah

Allah mutlak varlıktır, ezeldir ve ebedidir. O birdir ve eşi benzeri de bulunmaz. Şûrâ Sûresi'nin 11. âyetinde buyrulduğu gibi: “Ona benzer hiçbir varlık yoktur.” O cihetlerden münezzehtir ve mekandan arınmıştır.

Allah lafzı şiiirlerde çeşitli şekillerde geçmektedir. Atâyî bir tekke şairi olması münasebetiyle Allah'ın isimlerini ve vasıflarını şiiirlerinde sıkça kullanmıştır. Atâyî doğrudan Esmâü'l-Hüsna içinde yer alan isimleri kullandığı gibi Allah'ın sıfatlarından olup Esmâü'l-Hüsna içinde yer almayan isimleri de kullanmıştır. Bazen de Allah'a işaret eden isimleri kullanmıştır. Bu isimlerden “Rahmân, Rab, Hu, İlah, Rezzâk, Rahim, Hakk, Vedûd, Allah, Mevlâ, Zü'l-Cenah, Hafiz, Gıyas, Huda, Yezdan, Settârü'l-uyûb” onun en çok tercih ettiği isimler olmuştur. Bu isimler içerisinde ise en çok kullanılanı “Hakk” ismi olup ikinci sırada “Rab” ismi gelmektedir.

Atâyî'nin şiiirlerinde geçen sevgili Allah'tır. O aşkın ateşle yandığı zaman da çeşitli hallerde olduğu zaman da devayı yalnız Allah'ta aramıştır:

‘Aşkım âteşine yandım
Devâsı sendedür yâ Rab
Reng-i elvâna boyandım
Devâsı sendedür yâ Rab (9/1)

Atâyî'ye göre dünyadaki en iyi meşguliyet dünya ve içindekilerle ilgiyi kesip Allah yolunda olmaktır:

Meşgûl ol ğâline zâhid hâlk ile ğavğâyı kes
Olma câhil şâtımı bil râh-ı Ğağğ'a kıl heves (50/1)

2.2.1.2. Peygamberler

Peygamberler, Allah'ın elçileri olarak kendilerine verilen ilahi bilgiler ve mucizeler ile, emirleri ve yasakları bildirme yükümlülükleri ile üstün vasıfları ve ibret dolu olan kıssaları ile dîvân şiirine konu olmuşlardır.⁵⁶

Atâyî de şiirlerinde peygamberlerden sıklıkla bahseder. Hz. Âdem, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. Süleymân, Hz. Muhammed dîvânda ismi geçen peygamberlerdendir. İsmi en çok kullandığı peygamber ise Hz. Muhammed'dir. Hz. Muhammed için bazı beyitlerde "Mustafa, Ahmed, Resûl, Ebü'l-Kâsım" isimlerini de kullanmıştır.

2.2.1.2.1. Hz. Muhammed

Dîvân şairleri, nazım türü ayrımı yapmaksızın bütün manzumelerinde Hz. Muhammed'in nurunu, ahlâkını, ilmini, risâletini, mucizelerini, şefaathetme yetkisini, sıfatlarını, sözlerini ayrıntılı olarak işlemişlerdir. Allah'ın şanına "Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım." dediği Hz. Muhammed, alemlerin yaratılmasının maksadı ve sebebidir.⁵⁷

Atâyî de pek çok şiirinde Hz. Muhammed'in çeşitli vasıflarını dile getirmiştir bazı şiirlerini tamamen Hz. Muhammed'e ithaf etmiştir. Aşağıdaki beyitte de çaresiz olduğunda çalınacak kapının onun makamı olduğuna işaret etmiştir:

Dertliyem dermāna geldim yā Muğammed Muşşafā
Ĥastayem Loğmān'a geldim yā Muğammed Muşşafā (4/1)

2.2.1.2.2. Hz. İbrâhim

Kur'an'da adıyla anılan bir sûre bulunan Hz. İbrâhim, çok yumuşak huylu bir peygamberdi. Putlara tapan Babil halkına hak dini tebliğ etmek ve onları hidayete erdirmek için Allah tarafından elçi olarak gönderilmişti. Allah, Hz. İbrâhim'i dost

⁵⁶ Hüseyin Güfta, *Divan Şiirinde İlim*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s.129.

⁵⁷ Hüseyin Güfta, a.g.e., s.171-173.

edinmiştir. Bu dostluğun ifadesi olarak Hz. İbrâhim “ Halîl-i Hak, Halîlullah, Halîlü’r-Rahmân” olarak anılmıştır.⁵⁸

Hz. İbrâhim dîvânda tek yerde geçer. Atâyî, Hz. İbrâhim’in adının geçtiği beyitte onun pek çok mucizesinden biri olan ateşi bostana çevirmesine telmihte bulunmuştur:

Keşf olup cümle ‘ulûm-ı enbiyâ sırrı bize
İbrâhim nâr-ı gülistân Mûsâ-yı ‘İmrân biziz (46/8)

2.2.1.2.3. Hz. Mûsâ

Hz. Mûsâ İsrailoğulları peygamberlerindedir. İmrân’ın oğlu ve Hârûn’un kardeşidir. Tur Dağı’nda Allah’ın hitabına mazhar olmuş bir peygamberdir. Dîvân şiiri geleneğinde birçok teşbihe ve telmihe konu olmuş; “Kelîm, Kelîmullah, Kelîmü’r-Rahmân” şeklinde zikredilmiştir.

Hz. Mûsâ dîvânda iki yerde geçer. İkisinde de “Mûsâ-yı ‘İmrân” şeklinde geçer. Atâyî onun ismini zikrederken mucizelerine de telmihte bulunur. Aşağıdaki beyitte ise onun Hızır ile olan yolculuğuna telmihte bulunmuştur:

Şutarız rāh-ı tevāzu’ ħalkā ülfet ideriz
Kimi görsek Ĥızır ile Mûsâ-yı ‘İmrân gözleriz (47/6)

2.2.1.2.4. Hz. Süleymân

Hz. Süleymân Hz. Dâvud’un oğludur. O da babası gibi peygamber ve sultandır. Klasik Türk şiirinde rüzgara hükmetmek, hayvanlarla konuşmak, cinleri istihdam etmek, üzerinde ism-i âzâm yazan ve bütün gücünü ifade eden bir yüzüğe sahip olmak gibi çeşitli vasıflarla anılmıştır.

Hz. Süleymân dîvânda iki yerde geçmektedir. Atâyî aşağıdaki beyitte Hz. Süleymân’ın “mülk-i Süleymân” şeklinde tabir olan ve hiç kimseye nasip olmayan bir mülke sahip olmasına telmihte bulunmuştur:

⁵⁸ Hüseyin Güfta, *a.g.e.*, s.139-140.

Žāhirā mülk-i Süleymān anlara ğabbe deĝil
Maĥfice ma'nide anlar buldılar kenz-i irād (26/5)

2.2.1.2.5. Hz. Âdem

Hz. Âdem ilk insan ve peygamberdir. Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılması sebebiyle "Safiyullâh"tır. İnsanlığın babası ve Allah'ın saf ve temiz bir kulu oluşu, Dîvân şairlerince "Ebü'l-beşer, Ebü'l-halk, Safiyullâh" gibi terkiplerle belirtilmiştir.

Dîvânda "Âdem" ismi yedi yerde geçmişse de bu isimden kasıt Hz. Âdem'den ziyade insanın kendisi olmuştur. Atâyî sadece tek yerde kasıt Hz. Âdem olacak şekilde "âdem" ismini kullanmıştır fakat bu kullanımda her ne kadar meleklerin Hz. Âdem'e secde edişi hatırlansa da "âdem" in yine insan olabileceğini akla gelmektedir:

Şûret-i insāndan ma'nā bilindi
Evvel āhîr bu söz ğağdur dinildi
Anıñçün Âdem'e secde kılandı
Cism-i laşif yoksa cānān mıdır bu (89/3)

2.2.1.3. Âyet ve Hadisler

Atâyî Dîvânı tekke-tasavvuf edebiyatına yakın bir dîvân olduğu için hadis ve özellikle âyetler konusunda zengin bir içeriğe sahiptir. Dîvânda çeşitli sûrelerden muhtelif âyetler kullanmıştır.⁵⁹ En sık kullandığı âyet ise Zümer Sûresi'nin 53. âyeti olmuştur. Bu âyet dîvânda üç farklı yerde geçmektedir.

Allah'ın rahmeti ve merhameti çokdur. Kur'an'da bu durum sıkça vurgulanmıştır. Zümer Sûresi'nin 53. âyetinde Allah şöyle buyurur "De ki: Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi

⁵⁹ Bu bölümde ve çalışmanın tamamında yer alan âyet mealleri için Doç. Dr. Halil Altuntaş ve Dr. Muzaffer Şahin tarafından hazırlanan *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an'ı Kerim Meali* (2011) esas alınmıştır. Hadis meallerinde ise Mehmet Yılmaz tarafından hazırlanan *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler* (2013) kitabı esas alınmıştır.

kesmeyiniz.” Atâyî’nin en çok kullandığı âyet bu olmuştur. Bu âyet dîvânda üç farklı yerde geçer. Özellikle aşağıdaki beyitte bu âyetin tamamı kullanılmış gibidir:

Çapuñda senden ednâyım ‘aceb var mı baña varlık
Ümîdi kesmezem yâ Rab didiñ *lâ-taķneşü âyât* (15/3)

Allah İnsan Sûresi’nin 21. âyetinde şöyle buyurur “Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rab’leri onlara tertemiz bir içecek içirecektir.” Allah bu âyette cennetliklere verilecek ödüllerin bir kısmını anlatmaktadır. Atâyî bu müjdeleri aşağıdaki beyitte şöyle işlemiştir:

Şâlibâ delil-i Ķur’ân ister iseñ gel berü
Ol *seķâhüm rabbühüm* âyâtı Raġmânî cevâb (11/7)

Allah Bakara Sûresi’nin 115. âyetinde şöyle buyurur “Doġu da Batı da Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” Klasik Türk şiiri geleneğinde çok yaygın bir kullanım olan ve manası “Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü oradadır” olan م وَجْه âyetini “Atâyî هَلَّا âyetin tamamına uygun düşecek şekilde kullanmıştır:

N’ideriz vech-i cevânı ‘aşk-ı Ħudâ’dır ġaraż
Şeş cihetde *şemme vechu’l-lâhi* her ân gözleriz (47/5)

Allah Tîn Sûresi’nin 4. âyetinde şöyle buyurur “Biz gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.” Bu âyet insanın yaratılmışların en güzeli ve en şerefli olması işaret etmektedir. “أَجْسَدًا مِّنْ نُّورٍ” şeklinde ifade edilen ve klasik Türk şiirinde çok sık kullanılan ifadelerden biri olan bu kullanım, dîvânda iki yerde geçmektedir. Aşağıdaki beytinde Atâyî, insanı Allah’ın nurunun bir ışığı olarak tanımlamıştır. İnsanın “ahsen-i takvim” şeklinde Rahmân’ın bir sûreti olduğuna işaret etmiştir:

Pertev-i nûr-ı Ħudâ’dır mażhar-ı insâna baķ
Aġsen-i takvim dinilen suret-i Raġmân’a baķ (65/1)

Allah İsrâ Sûresi’nin 1. âyetinin başında şöyle buyurur “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götüren Allah’ın şânı

yücedir.” Atâyî bu âyete de atıfta bulunarak delillerin aslında gönüllerde olduğunu şöyle açıklamıştır:

Elleşî esrā biʿabdih şānına geldi anın
Aç cehālet perdesini dildeki bürhāna bak (65/3)

Allah Rahmân Sûresi'nin 29. âyetinde şöyle buyurur “Göklerde ve yerde bulunanlar Allah'tan isterler. O her an yeni bir ilâhi tasarruftadır.” Atâyî çeşitli sıfatlardan maksadın Allah'ın rızası olduğunu ve bu sırra erilmesi gerektiğini şöyle açıklamıştır:

Dürlü şîfāt-ı tebeddül den murād mürur rızā
Şîbgatullāh sırrına ir hüve fi şā'n içre hem (77/6)

Zuhuf Sûresi'nin 32. âyetinde geçen ve manası “Biz bölüştürdük.” olan “حَسْبُكَ” “klasik Türk şiirinde çok yaygın olan bir kullanımdır. “Kasemnâ” sözünün bir anlamı da “ant içtik”tir ancak edebî metinlerde bu sözle daha çok rızık konusu işlenmiştir. İbn Abbas'tan rivayet edilen ve manası “İnsanlarla akıllarının ereceği oranda konuşunuz” olan “ Kellimü'n-nāse 'alā kadri 'uqūlihim” hadisi ile aynı beyit içinde yer alan bu âyeti Atâyî şöyle kullanmıştır:

Kellimü'n-nās muḳteżāsı deprenür her bir lisān
Nağnü ḳasemnāyı gözler şāha niyāz idinen (82/2)

Allah Âl-i İmrân Sûresi'nin 197. âyetinde şöyle buyurur “(Onların bu refahı) az bir yararlanmadır. Sonra onların barınağı cehennemdir. Ne kötü bir yataktır orası!” Atâyî bu âyetten iktibas yaptığı beyti şu şekilde kullanmıştır:

Gāhī ḡasret gāhī fūrḳat çekeriz dost için miğnet
Gece gündüz ezā cezā-yı ve bi'se'l-mihād üzre (98/6)

Allah Furkan Sûresi'nin 23. âyetinde şöyle buyurmuştur “Onların yaptıkları bütün amellerine yöneldik ve onları dağılmış zerreciklere çevirdik.” Atâyî de maksadının Allah olduğunu ve dünyalık olanlardan yüzünü çevirdiğini şöyle ifade etmiştir:

Hebāen menšūr olasıñ sivādan sen eyā šālib
Vücūdı mağv-ı muşlağ kıl bī-ihtiyār gicelerde (99/5)

Allah Sād Sûresi'nin 76. âyetinde şöyle buyurur "İblis ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten onu ise çamurdan yarattın, dedi." Mağrur olmayı hayvanî bir sıfat olarak adlandıran Atâyî bu sıfatla kibre kapılanların lanete layık olduğunu söylemektedir:

İmdi қо ğayvān şifātın olma mağrūr varlığa
Ene ħayrun minhu diyen la'nete lāyık beli (113/2)

Allah Enbiyâ Sûresi'nin 107. âyetinde şöyle buyurur "(Ey Muhammed!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." Hz. Muhammed'e duyduğu derin sevgiyi çok defa dile getiren Atâyî, kendinin O'nun varlığıyla değerli olduğunu şöyle ifade etmiştir:

Sırr-ı Yezdān rağmeten li'l-ālemsin ey şehā
Mūrī za'if bir kul iken şāh-süvār itdiñ beni (114/8)

2.2.1.4. Tasavvufi Terimler

Tasavvuf, her mutasavvıf için ayrı ayrı tanımlar taşımakla beraber, Allah'ı tanıyabilme ve O'nun yolunda olabilme sanatıdır. Gündelik hayatta insanı O'ndan uzaklaştıracak meşkalelerden uzak durmayı telkinleyen ve O'nun dışındaki her şeyi rakip sayan bir hâl ilmidir. Klasik Türk edebiyatında şairlerin çoğu bu anlayışla şiirler yazmış ve ilk zamanlardan beri bu anlayışı öne çıkaran sembolik bir dil kullanmıştır. Öyle ki tasavvuf zamanla klasik Türk edebiyatının esaslı bir rüknü haline girmiş olup şairler mutasavvıf görünmek, mutasavvıfâne şiirler yazmak zorunda kalmıştır.⁶⁰

Sûfilerin tasavvufî bilgileri ve hallerini birbirine aktarmak için aralarında müşterek bir dil oluşmuştur. Bu dil içerisinde kendilerine özgü halleri ve bilgileri içermesi bakımından yabancılar tarafından anlaşılması pek mümkün olmayan sembolik bir dil haline gelmiştir. Şairlerce de benimsenen bu dil ile beraber ortaya

⁶⁰ Mahmud Erol Kılıç, *Sûfi ve Şiir*, İnsan Yay., İstanbul 2014, s.32.

açıklanması gerekli birtakım terimler ve ıstılahlar çıkmıştır. Şairlerin bu nasihat içeren ve çeşitli terimlerle süslenmiş dili bazen cezbeli hallere dönüşmüşse de burada asıl amaç Allah'ı ve Allah'a ulaşma yolu anlamına gelen seyr-i sülûk, insan-ı kâmil, vahdet-i vücûdu, tarikatları, pırları ve velileri anlatmaktır. Bu sebeple tasavvufi anlayışla yazılmış şiirlerde sanat kaygısı yoktur.

Atâyî Dîvânı tasavvufi anlayışla yazılmış bir dîvân olup tekke-tasavvuf edebiyatı kapsamında değerlendirilebilecek bir eserdir. Dîvân başlığının “Bende-i Rüşdî” ismini taşıması bunun en somut göstergesidir. Bu sebeple Atâyî’de sanat kaygısı kendini göstermemekle beraber dîvânı tasavvufî terminoloji bakımından oldukça zengindir. Atâyî Dîvânı’nda âyet ve hadislerden başka tasavvufi terimlere de yer vermiştir.⁶¹

2.2.1.4.1. Küntü Kenz

Allah’ın varlığı gaybda gizli olan ahâdiyet hüviyetidir. Bu hüviyet en gizli şeydir. Bir hadise göre Allah yaratma amacını şöyle açıklamıştır “Ben bir gizli hazine idim bilinmek istedim, bilineyim diye âlemi yarattım.” Mutasavvıflar bu kudsî hadisi yaratılışın başlangıcının sebebi olarak kabul etmişlerdir. Çok yaygın bir tasavvufi terim olan “küntü kenz” Atâyî’nin şiirlerinde “kenz-i gevher, ma’rifet kenzi, künt-i kenz” gibi farklı şekillerde yedi yerde kullanılmıştır.⁶² Çok defa küntü kenz sırrına mahrem olduğunu ifade eden Atâyî bunu aşağıdaki şiirinde şöyle dile getirmiştir:

Küntü kenz sırrına mağrem olalı bu dem ‘Aşâ
Bir qarâra dem urucu kevn ile mekân biziz (46/9)

2.2.1.4.2. Tecellî

Beşeri sıfatların kul ile gayb arasında perde olması istitâr, bu perdelerin kalkması tecellîdir.⁶³ Bu perdeler zulmet, onların kalkması ise nûr olur. Eğer Allah bu perdeleri kaldırmış olsa kime isabet ederse onu yakar.⁶⁴ Allah Rahmân Sûresi’nin 29.

⁶¹ Bu bölümde ve çalışmanın tamamında yer alan tasavvufi terimler için Prof. Dr. Süleyman Uludağ tarafından hazırlanan *Tasavvufi Terimler Sözlüğü* (2012) ve İhsan Kara’nın yayına hazırladığı Seyyid Mustafa Râsım Efendi’nin *Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil* (2013) eserleri esas alınmıştır.

⁶² 4/3, 6/3, 7/2, 40/3, 46/9, 69/6, 104/4

⁶³ Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s.195.

⁶⁴ Mustafa Râsım Efendi, *a.g.e.*, s.307.

âyetinde buyurduğu gibi “O her an bir işte, bir tecellidedir.” Bu tecelliyâta sınır bulunmaz. Ve bu tecellî kulun gayretine göre kendini gösterir.

Atâyî şiirlerinde tecellî hâline daima mazhar olduğunu dile getirir ve “tecellî” kelimesini şiirde altı yerde kullanır.⁶⁵ Bir gönlün ancak tecellîye mazhar olursa münevver olacağını söyler. Fakat benliği fenâya vermedikçe tecellî kendini göstermeyecektir. Bu sebepler âriflerin tecellîye mazhar olabileceğini söyler:

ˆArife kılar tecelli şât-ı şîfât üzre hem
ˆAlem-i lâhûta döner ˆalem-i nâsût ili (113/9)

2.2.1.4.3. Kesret – Vahdet

Çokluk, birlik. Bir olan Hakk’ın isim ve sıfatlarıyla tecellî edip çokluk halinde görünmesi kesret, bu çokluğun hakiki bir varlığı olmadığını kavrayıp var olarak yalnızca Hakk’ı görmeye vahdet denir.⁶⁶ Tasavvufî görüşte var olan yalnızca Allah’tır. O’nun dışında var olan her şey O’nun yaratmasıdır ve kesrettir. Bu durum klasik Türk edebiyatında çeşitli sembolik dillerle anlatılmış çok defa sevgilinin yüzü vahdete benzetilmişken bu güzelliği örten saçlar ise kesretle ifade edilmiştir.

Kesret ve vahdet ifadeleri Atâyî Dîvânı’nda pek çok yerde geçer. Daha çok ayrı ayrı kullanılmışlarsa da altı farklı yerde aynı beytin içinde kullanılıp tezat oluşturmuşlardır.⁶⁷ Atâyî görünümün her şeyde Allah’ı gördüğü için aslında kesretin olmadığını her şeyin vahdet olduğunu ifade eder:

Ey ˆAşâyî anlağıl keşret dinen vağder durur
Her kitâbı Çakç durur ˆarife cümle mümkinât (14/7)

2.2.1.4.4. Havf u Recâ

Havf korku demektir. İki çeşit korku vardır: Biri nefsin hevâsından yani istek ve arzularından ve biri Allah’tan korkmaktır.⁶⁸ Allah’tan korkmaya “Havfullah” denir. Bu âriflerin korkusudur. Recâ ise umut demektir. Kalbin ferahlık duyması anlamına

⁶⁵ 8/1, 77/1, 80/7, 84/2, 99/2, 113/9

⁶⁶ Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s.212.

⁶⁷ 14/7, 25/1, 32/2, 43/3, 54/1, 59/5

⁶⁸ Mustafa Râsım Efendi, *a.g.e.*, s.491.

gelir. Havf ve recâ korku ile ümit arasında bulunmak demektir. Hz. Peygamber'in havf ve recâ arasında bulunan kişinin umduğuna kavuşur dediği nakledilmiştir.

Havf ve recâ hâlini bir kuşun iki kanadına benzeten sofiler biri olmadan diğerinin işe yaramayacağını kulun bu iki hâl arasında bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.⁶⁹ Atâyî bu ıstılahı dîvânda üç yerde kullanmıştır.⁷⁰ Atâyî şiiirlerinde bu iki ıstılahı daha çok havf anlamına gelecek şekilde kullanmıştır:

Küntü kenzin bābını açan
Her bir şeyden biri seçen
Ĥhavf u recālardan geçen
Ne güzeldir ne güzeldir (69/6)

2.2.1.4.5. Melâmet

Sözlük anlamı olarak kınama, ayıplama anlamına gelen melâmet tasavvufi bir terim olarak ise selameti terk etmek, kınayanların kınamasından çekinmeden doğru yolda yürümektir. Peygamberler, veliler hep kınanmışlardır.⁷¹ Bu tabir şiiirlerde çok defa “hırka-ı melâmet” tamlaması şeklinde kullanılmıştır. Bu durum hırkanın tarikata girişte törenle müride giydirilmesiyle ilgilidir. Hırka giyen talip artık safını belli etmiş demektir.

Atâyî de şiiirlerinde melâmeti çok defa hırka ile beraber kullanmıştır. Bu ıstılah dîvânda beş yerde geçmektedir.⁷² Hırka-yı melâmetin hiç kimseye ve hiçbir şeye aldırış etmeden giyilmesi gerektiğini söylemektedir. Talip ancak bunu yaparsa vuslata erecektir:

Şālib ol gel 'aşk oduna 'ār u nāmus atagör
Eğne ĤırĤa-yı melāmet pūş idenler ġay olur (40/2)

⁶⁹ Süleyman Uludağ, “Recā”, *TDV İslām Ansiklopedisi*, 2007, c.37, s.502.

⁷⁰ 34/3, 55/3, 69/6

⁷¹ Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 241.

⁷² 1/11, 40/2, 68/2, 90/1, 94/3

2.2.1.4.6. Elest

Sohbet meclisi anlamına gelen elest, tasavvufi bir terim olarak ise Allah'ın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğu ve "evet" cevabını aldığı meclisi ifade eder. Bu tabirdeki "elest" kelimesi Araf Sûresi 172. âyetinden alınmıştır.⁷³ Bu tabir klasik Türk edebiyatında değişik biçimlerde kullanılmıştır. Şairler çoğu zaman sevgiliye elest bezminde âşık olduklarını vurgularlar.

Elest, Atâyî Dîvânı'nda iki yerde geçer. Fakat Atâyî "bezm-i Hû, bezm-i Hakk, âlem-i ervâh" tamlamalarını da elest için kullanır. Böylelikle bu terimi yaygınlaştırır. Çok zaman aşkın kadehinden elest bezminde içtiğinden bahseder. Atâyî sevgiliye elest meclisinde âşık olmuş, aşkın lezzetini o zamandan almıştır:

‘Âlem-i ervâğda aldık leşseti biz zâhidâ

Tâ o demden zevk alup devrâne gelmişlerdenüz (42/3)

2.2.1.4.7. Aşk

Aşk aşırı sevgi anlamına gelir. Tasavvufi olarak ise sevginin insanı tam olarak hükümü altına almasıdır. Sûfiler aşkı sevginin en mükemmel şekli sayarlar.⁷⁴ Aşk, âşık ile maşuk arasında olur. Âşığın aşkının hakkını verebilmesinin koşulu her şeyden vazgeçmek, "fenâ" olmaktır.

Atâyî aşk kavramını daha çok mecazi olarak işlemiştir. Onun aşktan anladığı kendi varlığını sevgiliye armağan etmek, aradaki tüm perdeleri kaldırıp "fenâfillah" makamına erişmektir. Bunu birçok beyitte dile getirmiştir. Zaten onun dîvânında en çok kullandığı kelime "aşk"tır. Bu kelimeyi dîvânda toplam 106 defa kullanmıştır. Ayrıca bu terimle ilişkili olan "âşık" kelimesini 19 yerde, "maşuk" kelimesini ise 17 yerde kullanmıştır. O aşkı sadece kendisinde değil baktığı her yerde ve herkeste görür hatta dünyayı bir aşk küresi olarak tanımlar ve bu sırra erişenlerin "sekr" halinde olacağını söyler:

⁷³ Yusuf Şevki Yavuz, "Bezm-i Elest", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1992, c.6, s.106.

⁷⁴ Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s.48-49.

Küre-i 'aşk âfāk içre kaynamağda dem-be-dem
Her şarafdān sırr-ı Yezdān kesb iden sekrān olur (41/2)

2.2.1.4.8. Dünyâ ve Ukbâ

Dünya tasavvufi olarak insanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şeydir.⁷⁵ Atâyî dünya kelimesi çoğunlukla tasavvufi anlamda kullanır ve ona çok tamah etmemek gerektiğini, onun geçiciliğini vurgular. Bu kelime dîvânda toplam 21 yerde geçer. Yine bu anlamda kullandığı “mâsivâ ve sivâ” kelimeleri ise 14 yerde geçer.

Ukbâ ise varılacak yeri, bâki olan âlemi ifade eder. Atâyî dünyaya tamah etmediği gibi ukbâya da tamah etmediğini söyler. Onun derdi “dîdâr”⁷⁶dır. Ukbâ kelimesi dîvânda 3 farklı yerde geçer. Atâyî bunların dışında her iki âlemi de ifade eden “dü cihân” kelimesini kullanmıştır. “Dü cihân” dîvânda 21 yerde geçer.

Atâyî her iki âlemde de kaydının olmadığını her iki âlemin de aslında kesret olduğunu kendisinin derdinin yukarda da belirttiğimiz üzere “dîdâr” olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Kaydımız yok dü cihânda vâşıl-ı dîdâriyuz
Ehl-i keşretden degiliz vağdet-i büstādayuz (43/3)

2.2.1.4.9. Rü'yet

Kelime anlamı görmek olan rü'yet tasavvufi olarak Allah'ı cenette görmek, İlahî tecellîleri bu dünyada temaşa etmek anlamlarına gelir.⁷⁷ Tasavvufta üzerinde önemle durulan husus, Allah'ı baştaki gözle dünyada veya ukbâda görmek değil “ayne'l-yakîn” denilen kalp gözüyle dünyada görmektir.⁷⁸ Zîra ârifin matmah-ı nazarı, müşâhade-i cemâldir.⁷⁹

⁷⁵ Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s.112.

⁷⁶ İlahî güzelliği temaşa etmek.

⁷⁷ Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s.301.

⁷⁸ Süleyman Uludağ, “Rü'yet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2008, c.35, s.310-311 .

⁷⁹ Mustafa Râsım Efendi, *a.g.e.*, s.541.

Atâyî bu terimi her iki anlamıyla da kullanır. Allah'ın ilahî tasarruflarını kalp gözüyle görmeyi amaçladığını dile getirir. Bu kelime dîvânda 3 farklı yerde geçer. Ayrıca dîvânda 12 yerde geçen “dîdâr” ve 2 yerde geçen “temâşâ” kelimelerini de aynı anlamlarda kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte Allah'ı ve ilahî tasarruflarını görmek istediğini bu hasretle gözyaşlarının sel olduğunu söylemektedir:

İtme mağrûm bu 'Atâ'yı rü'yetinden yâ İlah
Çasretiñe an u yaşı 'ummân olur tâ mevâc (18/5)

2.2.1.4.10. İlm-i Ledün

Ledün ilmi Hakk'ın katından gelen bilgidir. Mutasavvıflar bütün ilimlerin Allah katından geldiğine inanırlar. Ancak şer'i ve zahiri ilimler melek ve resûl aracılığıyla gelir. İlham ise aracısız olarak doğrudan Hak'tan gelir. Onun için ilhama ilm-i ledün denilmiştir. Bu ilim kişiye özgü, mahrem ve gizli bir bilgidir.⁸⁰

Atâyî ledün ilmini dîvânda 9 yerde zikretmiş. Hızır'ın Mûsâ peygambere bu bilgiyi öğretmek için bir yolculuk yaptıkları âyetle⁸¹ sabittir. Bunun için Atâyî bu âyete de telmihte bulunarak bir dörtlüğünde bu terimi şöyle kullanmıştır:

Kim ki ledün oursa
Mürşid bulup oursa
ızır ile yoldaş olur
Teslîmleyin oursa (119/22)

2.2.1.4.11. Marifet

Sözlük anlamı olarak bilgi, tanımak olan marifet tasavvufî bir terim olarak sûfilerin ruhani halleri yaşayarak elde ettikleri bilgi, irfandır. Bu bilgiye sahip olan kişiye arif-i billâh denir.⁸²

Atâyî şiirlerinde marifetin mürşidden öğrenilebileceğini söyler. Bu kavramı dîvânında 5 yerde, bu ilme sahip olan “arif-i billâh”ı ise 2 yerde kullanır. Marifeti çok

⁸⁰ Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s.185.

⁸¹ Kehf Sûresi, 64-72.

⁸² Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s.236.

defa şeriat ve tarikat ile beraber kullanır. Marifete giden ilk yolun şeriatından geçtiğini şeriat olmadan bir kadem gidilemeyeceğini söyler.⁸³ Ayrıca insanın yolda olması gerektiğini, bir mürşide bağlanması gerektiğini belirtir:

Şarīkatdur ef'ālī
Mar'rifetdür aġvālī
Bunlar kim ūtar ise
Kabūldendir a' māli (119/17)

2.2.1.5. Din Büyükleri

2.2.1.5.1. İbrahim Edhem

Tasavvuf yolunun büyüklerindedir. Zamanının çok kudretli bir hükümdarı iken sahip olduğu tüm mal varlığını ve namını terk edip kendini tasavvuf yoluna adanmıştır. Klasik Türk şiirinde dünyayı elinin tersiyle itmesi, mal ve mülke tamah etmemesi, kendini ibadete adanması ve riyazetle meşgul olmasıyla anılır.

İbrahim Edhem'in ismi dîvânda tek yerde geçer. Şair onu Klasik Türk şiirinde genel olarak anıldığı biçimiyle yani malını, tacını, tahtını terk edişiyile anmıştır:

Tâc-ı tahtı terk ider İbrâhim Edhem'î-veş
'Āşık olan ma'şûkın hem hâyâlin bâr ider (38/2)

2.2.2.6.2. Seyyid Yahya (Şirvânî)

Tasavvuf tarihinde özellikle Anadolu, Balkanlar ve Kuzey Afrikada mühim bir tesire sahip olan Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî, hem Halvetiyye tarikatı hem de Osmanlı Anadolu'sunda tasavvufî hareketler bakımından şüphesiz önemli bir şahsiyettir. Eldeki verilere göre Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî, Azerbaycan'ın Şamahı şehrinde doğmuştur.⁸⁴

Tebriz'de bulunduğu sıralarda Şeyh Sadreddin'e mürid olan Seyyid Yahyâ zamanla ilmiyle ve takvasıyla herkesin sevgisini kazanmaya başlamıştır. Halvetî

⁸³ 119/4

⁸⁴ Mahmut Ulu, *IX/XV. Asır Osmanlı Toplumunda Halvetilik ve Halvetiler*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora tezi, Konya 2021, s.59.

tarikâtı için çok önemli bir konuma sahip olan Seyyid Yahyâ ayrıca bu tarikâtın tekkelerinde okunan “Virdü’s-Settâr” isimli eserin de sahibidir.

Dîvânda iki yerde geçen Seyyid Yahyâ ismi Atâyî’nin de Halvetî olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Şiirlerinden bir tanesinin “halvetî dervîşleri” redifli olması da bu durumu desteklemektedir. Atâyî şiirinin ilkinde Seyyid Yahyâ’yı “erenlerin önde gidenidir” şeklinde tanımlarken ikinci şiirinde ise ona gönül verenlerin “Hak erenleri” olduğunu söylemekte ve bunların da “Halvetî dervîşleri” olduklarını belirtmektedir:

Seyyid Yağyâ bucağıdur
Sözi Ağmed ocağıdur
Erenlerin çoçağıdur
Ta’n eyleme şaşkın zâhid (23/6)

Seyyid Yağyâ cânları
Anlar Çak erenleri
Hâzirün yârânları
Hâlvetî dervîşleri (108/3)

2.2.1.5.3. Hallac-ı Mansûr

Hallac-ı Mansûr tasavvufun gelişmesinde önemli katkıları olan büyük mutasavvıflardandır. Coşkun sözleri ve taşkın davranışları halk ve ulema arasında huzursuzluk yaratmış, bazıları onu sihirbaz, deli olduğunu ileri sürerken bazıları da keramet sahibi bir veli olduğunu söylemişlerdir. Aleyhindeki faaliyetlerin artması üzerine tutuklanıp hapsedilmiştir. Sekiz yıl hapiste kaldıktan sonra Abbasilere karşı ayaklanmış olan Karmatîlerle gizlice mektuplaştığı, “ene’l-hak” sözüyle uluhiyyet iddiasında bulunduğu, haccın farziyetini inkar edip yeni bir hac anlayışı ortaya koyduğu şeklinde iddialar ileri sürülerek katline hükmedilmiştir.

Hallac-ı Mansûr'un sözleri ve menkıbeleri İslam âleminde asırlar boyunca derin izler bırakmıştır. Dîvân şiirinde coşun aşkı, ilmi, irfanı, sözleri ve menkıbeleri birçok beyte konu olmuştur.⁸⁵

Hallac-ı Mansûr'un ismi dîvânda iki yerde geçer. Atâyî her iki şiirde de Mansûr'un canından geçişini hatırlatır ve kendisinin de varlığından geçtiğini söyler. Canını Mansûr gibi canana varen vuslata ermiş olacaktır:

Mağv-ı vüdûc olalıdan varlığım dost varlığı
Manşûr'iyem dâra çıktım zülf-i dârim şübhesiz (44/4)
Nâle kılsun 'âşıkân vaşl-ı ğayât dârına
Manşûrî-veş 'âşık ol virgîl cânı cânâne (96/5)

2.2.1.5.4. Rüşdî

Dîvânın adından ve içeriğinden Atâyî'nin mürşidi olduğu yorumunu çıkardığımız Rüşdî⁸⁶ hakkında kaynaklarda fazla bilgiye rastlanmamıştır. Söz konusu Rüşdî'nin dîvânın yazılış yılı olan 1872 dikkate alındığında bu yıllarda yaşamış biri olması muhtemeldir.

Dîvânın adı hariç Rüşdî ismini sadece bir yerde kullanmıştır. Bunun yanında ismini zikretmese de mürşidine ithaf ettiği bazı şiirleri mevcuttur. Rüşdî isminin geçtiği şiir dîvânda 113 numaralı şiirin mahlas beytindedir ve Atâyî bu beyitte dîvânını yazmasında mürşidinin himmeti olduğundan söz etmektedir:

Rüşdî bendesi 'Atâyî bunı yazmaz kendiden
Žâhir olup bu vücûddan yazan ol ğudret-i âlî (113/10)

2.2.1.5.5. On İki İmam

Arapçada "isnâ aşeriye" denilen on iki imam, Şiîlerce dini korumak ve hükümlerini yerine getirmek için Peygamber'e halife ve vâris olduklarına inanılan on

⁸⁵ Hüseyin Güfta, *a.g.e.*, s.278.

⁸⁶ Mezkur kişiyle ilgili birinci bölümde detaylı bilgi verildiğinden burada üzerinde ayrıca durulmamıştır.

iki kişidir. Özellikle bu mezhebe sülûku olan şairlerce ve bir kısım Bektaşî şairler tarafından on iki imam düşüncesi şiirlerde zikredilir.⁸⁷

Atâyî'nin eserinde Bektaşîliğe dair bir iz olmadığı gibi şiî düşüncesini işleyen şiirler de bulunmamaktadır. Fakat Atâyî ehl-i beyt âşığı olduğunu dile getirmektedir. On iki imam dîvânda iki yerde geçmektedir. Bunlar 106 ve 108. şiirlerdir. 106. şiirlerden alınan aşağıdaki beyitte dört mezhebe ve zamanın kutbuna bende olduğunu on iki imama ise ervâhda tâbi olduğunu söylemektedir:

Bî'atı ervâğda kıldık on iki imâma biz
Meşheb-i çâr kuşb-ı zamân bendesiyim bendesi (106/6)

2.2.1.6. Tarihi, Efsanevi ve Sembolik Şahıslar

2.2.1.6.1. Zelihâ

Kelime Züleyhâ şeklinde de okunabilir. Yusuf peygamber ile aralarında çeşitli olaylar geçen ve sonunda onun eşi olan kadın. Bir gün Zelihâ onu odasına çağırır. Yusuf onun niyetini anlayınca kaçar. Zelihâ ona iftira edip kendisine saldırdığını söyler. Vezir de onu zindana attırır. Zelihâ bir türlü onu unutamamaktadır. Bütün varını Yusuf'tan haber getirenlere dağıtıp fakir düşer.⁸⁸ Zelihâ bu uğurda bütün malını mülkünü ve güzelliğini feda etmiştir. Dîvânda Zelihâ bir yerde ve şu şekilde geçmektedir:

Eyle Zelihâ'ya inşâf itme gel cevr ü cefâ
Kıldı emvâc çeşm yaşı şâniña kanla behâ (7/6)

2.2.1.6.2. Mecnûn

Adı, kabilesi ve soy kütüğü ile gerçek veya hayali bir şahıs olduğu konusunda birbiriyle çelişen rivayetler bulunmakla birlikte gerçek bir şahıs olup Emevîlerin ilk zamanlarında yaşadığı, adının Kays olduğu yolundaki rivayetler daha sağlam görülmüştür.⁸⁹ Leylâ ile Mecnûn mesnevisinin başkahramandır. Klasik Türk

⁸⁷ İskender Pala, *a.g.e.*, s.365.

⁸⁸ İskender Pala, *a.g.e.*, s.485-490.

⁸⁹ İsmail Durmuş "Mecnûn" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2003, c.28 s.277-278.

edebiyatında çoğu zaman aşkından çöllere düşmesi, aklını yitirmesi, hayvanlarla dostluklar kurması, ibretlik hikayeleri gibi durumlarla anılır.

Atâyî bu ismi dîvânda tek yerde kullanmıştır. Beyitte gönlüne mecnûn mu oldun diye seslenmektedir:

Ey göñül mecnûn mı olduñ bir gül-i ğamrâ için
Dillere destân mısıñ hem ruĥları rahşân için (86/1)

2.2.1.6.3. İmrân

İmrân kelimesinin aslının İbrânice “amram” olduğu söylendiği gibi Süryâniceden geldiği de ileri sürülmektedir. Öte yandan İslam’dan önce Arabistan’da kullanıldığı, Safevî Kitâbeleri’nde bu isme rastlandığı nakledilmektedir. Âl-i İmrân Sûresi’nin 33. âyetinde Âdem’in, Nûh’un, İbrâhim ailesiyle İmrân ailesinin seçilip âlemlere üstün kılındığı belirtilmektedir. Kur’an’da ismi geçen İmrân’ın kim olduğu hususunda İslam âlimleri tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. İmrân’ın Mûsâ ve Hârûn’un babası olup şeceresinin Hz. Yakûb’a dayandığını söyleyenler olmuşsa da Âl-i İmrân ile alakalı olarak anlatılanlar dikkate alındığında Meryem’in babası olduğu anlaşılır.⁹⁰

Dîvân’da İmrân ismi iki yerde geçer. Bu ismin geçtiği beyitlerde bazı peygamberlerin de isimleri zikredilmiştir:

Keşf olup cümle ‘ulûm-ı enbiyâ sırrı bize
İbrâhim nâr-ı gülistân Mûsâ-yı ‘İmrân biziz (46/8)

2.2.1.6.4. Yezîd

Muaviye’nin oğlu ve Emevî devletinin ikinci halifesidir. Kerbelâ olayı onun zamanında olduğu için kötü bir namla anılmıştır. Özellikle Hz. Ali sevgisi taşıyan yahut Kerbelâ olayını anlatan şiirlerde “Yezîd” kelimesi kötülüğün timsali olarak kullanılmıştır.

⁹⁰ Ömer Faruk Harman “İmrân” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2000, c.22, s.232.

Atâyî de Yezîd'i şiiirin lanetle anmış onu ve kavmini kötü işler yapmakla nitelemiştir:

La'net olsun ol Yezîd-i bed fi'âlin kavmine

Kerbelâ şehîd-i yârân bendesiyim bendesi (106/5)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BENDE-İ RÜŞDÎ ATÂYÎ DÎVÂNİ

3.1. NÜSHA TANITIMI

Atâyî'nin çalışmamıza konu olan dîvânı tespit edebildiğimiz kadarıyla tek nüshadır. Tez çalışmasında kullanılan bu nüsha Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde Y 36873 numarasıyla kayıtlıdır. Nüsha içerisinde nazım şekli olarak en yaygın kullanım gazeldir. Toplamda 87 gazel bulunan nüshada gazelin yanı sıra murabbalar, koşmalar ve ilahiler de mevcuttur.

Dîvân metninin başlangıcında “Bende-i Rüşdî Atâyî” yazmaktadır. Hemen onun altındaki satırda “destûr yâ hazret” yazmakta ve sonrasında besmele ile şiirler başlamaktadır.

Dîvân metni siyah mürekkeple yazılmıştır. Yine siyah mürekkeple yer yer metin üzerinde tashih yapılmıştır. Nüshada bazı kelimeler karalanarak yahut üzeri çizilerek değiştirilmiştir. Yapılan tashihler bazen mısralar üzerlerine yazılmışken bazen de derkenar biçiminde yazılmıştır. Nüsha üzerinde yapılan bu gibi uygulamalar akla müellif hattı olabileceğini getirmektedir. Fakat yine de kesin bir şey söylemek doğru olmayacaktır. Nüshada bazı sayfalarda derkenar biçiminde beyitler ve mısralar yer alabilmektedir. Fakat 16a sayfası derkenar açısından oldukça zengindir. Bu sayfada iki şiir derkenar olarak verilmiştir. Derkenar biçiminde sayfaya yazılan bu iki şiir 24 satırdan oluşmaktadır.

Satır sayıları 35a-37a sayfaları arasında 11 satır olup kalan tüm sayfalarda 16 satır şeklinde olup ebatı 195x125 boyutundadır. Tamamı 37 varak olan nüsha 1b sayfasından başlamakta ve 38a sayfasında son bulmaktadır. Nüshada “a” sayfalarının tümünde yer alan ilk kelime “b” sayfalarının sonunda son mısranın bittiği yerin sol alt köşesinde belirtilmiştir.

Nüshanın dijital kopyasında 29b-30a sayfaları üç kere yer almıştır. Bunlardan ilki nüshada yazılan şeklidir. Tekrarlanan diğer sayfalarda ise nüshanın üzerine yer alan birtakım notlar mevcuttur. Bunlar doğrudan nüshada yazılmayıp kağıtlara yazılmış notlar halinde nüshanın bu sayfaları arasında yer almaktadır. Arapça yazılan bu notlarda İmam Gazali'nin "Eyyühe'l-Veled" isimli Arapça risalesi yer alır.

Nüshanın 37b sayfasında nüshanın yazılış yılı belirtilmiştir. Buna göre dîvân metni "fî 12 zi'l-ka'de sene 1288" tarihinde tamamlanmıştır. Bu tarih miladi olarak 23 Ocak 1872 tarihini vermektedir. Nüshada bu tarih belirtildikten sonra Süleyman Fehîm'e ait üç gazel yer almaktadır. Son olarak nüshanın arka kapağında da "hû hâzâ dîvân-ı 'Atâyî kudduse sırrü'l-bârî" yazmaktadır.

3.2. METİN KURULURKEN TAKİP EDİLEN YOL

1. Metnin transkripsiyonunda bir sonraki bölümde yer alan çeviri yazı alfabesi kullanılmıştır.
2. Dîvânın transkripsiyonlu metni oluşturulurken tespit edilen tek nüsha esas alınmıştır. Metnin hacminin az olması sebebiyle bütün şiirler sıralarına uygun verilmiştir.
3. Transkripsiyonu hazırlanan nüsha 19. yüzyıl eseri olduğu için eklerin yazımında mümkün merteye günümüz imlası dikkate alınmıştır.
4. Şiir numaraları baştan sona doğru nazım şekli fark etmeksizin verilmiştir.
5. Şiirlerin vezinleri başlıklarda belirtilen şiir numaralarının hemen altında verilmiş, vezin kusurları dipnotta gösterilmiştir.
6. Dîvânda yer alan âyetler ve hadisler eğik (italik) olarak verilmiştir. Eserde yer alan bütün iktibaslar 2.2.1.3. numaralı bölümde ayrıca incelenmiştir.
7. Nüshada Türkçe kelimelerde zarf fiil eki olarak “b” sessizi kullanılmışsa da bugünkü dil özellikleri de dikkate alınarak bu harf “p” şeklinde okunmuştur.
8. Nüshada c/ç “چ/ج” harflerinin transkripsiyon alfabesine aktarırken yaygın kullanımları dikkate alınmış kelimeye göre “c” harfi veya “ç” harfi kullanılmıştır.
9. Ses uyumu kuralı yaygınlaştığı için bildirme eki bazılarında “dır” bazılarında “dur” şeklinde kullanılmıştır. Bunların okunuşunda metinde yer alış biçimleri göz önünde bulundurulmuştur.
10. Hem edat hem bağlaç olarak kullanılan “ile”nin yazımında vezin esas alınmıştır. Bu kelime vezin gereği ayrı okunması gerektiğinde daima “ile” şekliyle yazılmıştır. Vezin gereği önceki kelimeye bitişik yazılması gerektiği durumlarda ise “la,le” şekillerinden uygun olanı tercih edilmiştir.

11. Bugün edat olarak kullanılan “için” kelimesiyle oluşturulmuş kelimelerde tek heceli kullanımlarda “çün” iki heceli kullanımlarda nüshada yazılış biçimleri de dikkate alınarak “içün” tercih edilmiştir.
12. Nüshada bazı kelimelerin (dost, gül, gülşen, sine, sitem, hile... vb.) imla hususiyetleri sözlükte yazımlarından farklıdır. Bu imla hatalarından yaygın olanları 1.2.1. bölümünde gösterilmiştir. Metin oluşturulurken imlaların doğru biçimleri kullanılmış yanlış kullanımları dipnotlarda belirtilmiştir.
13. Soru eki -mı, -mi, -mu, -mü şeklinde kendinden önceki kelimeye uygun olacak şekilde yazılmıştır.
14. Metinde bazı mısralarda aynı sesli harfle biten ve aynı sesli harfle başlayan iki kelime bazen vezin icabı ulanarak tek ses gibi okunmuştur. Bu durum (^) işaretiyle gösterilmiştir: (~ âlemi ^ iğâtâ)
15. Farsça eklerle yapılan kelimeler tire ile yazılmıştır: (ser-â-pâ, çike-keş... vb.) Günümüz Türkçesinde yaygın kullanımından dolayı kalıplaşan bazı kelimelerde ise tire kullanılmamıştır: (dilârâ, dilber... vb.)
16. Nüshanın genelinde atıf vavı kullanılmamıştır. Atıf tamlaması gereken yerlerde atıf vavı tarafımızca konulmuştur. Bu uygulama sık tekrarlandığı için metin içinde ayrıca belirtilmemiştir.
17. Metinde bulunan Arapça tamlamalar şu şekilde yazılmıştır: (Yevmü’l-hesâb, Zü’l-cenâh... vb.)
18. Metinde vezin aksamasına sebep olan fazlalıklar parantez “()” işareti ile gösterilmiştir. Nüshada yazılmayan harf, kelime veya vezni aksatan diğer eksiklikler ise köşeli parantez “[]” ile gösterilmiştir. Ayrıca tarafımızca metin tamiri yapılan yerlerde de köşeli parantez kullanılmış ve bunlar dipnotta belirtilmiştir.

3.3. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء : ‘A, a	ض : Ē, d; Ẓ, ẓ
ا : E, e	ط : Š, š
آ : Ā, ā	ظ : Ẓ, ž
ب : B, b; P, p	ع : ʿ
پ : P, p	غ : Ğ, ğ
ت : T, t	ف : F, f
ث : Ṣ, ṣ	ق : Q, q
ج : C, c; Ç, ç	ك : K, k; G, g; Ñ, ñ
چ : Ç, ç	ل : L, l
ح : Ğ, ğ	م : M, m
خ : H, h	ن : N, n
د : D, d	و : V, v; O, o; Ö, ö; U, u; Ü, ü
ذ : Ẓ, ẓ	ه : H, h; A, a, E, e
ر : R, r	ی : Y, y; I, i; İ, i
ز : Z, z	
ژ : J, j	
س : S, s	
ش : Ş, ş	
ص : Š, š	

3.4. DÎVÂNIN TRANSKİRİPSİYONLU METNİ

BENDE-İ RÜŞDÎ ‘AŞÂYİ DÎVÂNİ

Destür yâ ğazret-i
Pîr

Bismi’llâhi’r-raġmâni’rrâġîm

1⁹¹

fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

[1^b]

1. Bi’smillâh virdimiz oldu ibtidâ
Er-Rahmân’a destânımız iktidâ
2. Keşret ile ğamd u şenâ er-Raġîm
*Lâ taġneşü*⁹² va’d-i Yezdân-i Hüdâ
3. Raġmetiñ şalibi durur pür-kuşûr
Mişli yok iġsânı çok nûr-i hüdâ

⁹¹ Şiirde vezin kusurları vardır.

⁹² Kûl yâ ‘ibādīyelleşîne esrefuvâ ‘alâ enfusihim lâ-taġnetü min raġmetillah innelâhe yaġfıruşşunûbe cemî‘a innehu huvel ğafûru’r-raġîm: De ki “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, çok merhamet edendir.” Zümer, 53 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

4. Cümle mañlûk çün saña muğtâc durur
Yalvarır bâba nice yüz biñ gedâ
5. İñn olursa söyleyeyim bir dîvân
Şâniyâ hîşmeti ideyim edâ
6. Oldı ziyâ `āleme cemāl-i `aşk
Dü cihānda çalınan şıyt u şedâ
7. Yār olursa bize ol hümâ-yı `aşk
Gelür olur her seğer dostdan nidâ
8. Yağdı vücūdumı `aşkıñ āteşi
Oldu `aşk hem rûz u şeb cāna ğidâ
9. Bāy u gedâ rāh-ı `aşka girdiler
Tācı tahtı varı itdiler fedâ
10. `Aşkı vācib `aşkı tağşîl idelim
Evvel āhîr olmayak `aşkdan cüdâ
11. `Aklı ço bak `aşka uyağ dâ'imâ
Püş idelim egne melāmet ridâ
12. İbtidâ-yı `aşk ile başla `Aşâ
Āhîri ĥayr ola limenihtidâ⁹³

⁹³ Menihtedâ fe innemâ yehtedî li nefsih ve men zelle fe innemâ yezele `aleyhâ ve lâ tezîrû vâziretun vizre uĥra ve mâ künnâ mu`aşşebîne ğattâ neb`ese resûlâ: “Kim doğru yolu bulmuşsa ancak kendisi için bulmuştur; kim de sapıtılmışsa kendi aleyhine sapıtılmıştır. Hiçbir günahkar başka bir günahkarın günah yükünü yüklenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz.” İsrâ, 15 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur`ân-ı Kerîm Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

2
fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün
Remel - . - - / - . - - / - . -

[2^a]

1. Es-selām ey yā Muğammed Muşşafā
Es-selām ey yā Ğabīb-i Murteżā
2. Es-selām ey nūr-i a'żām yā Resül
Es-selām ey Ğağğ Ğabīb-i Kibriyā
3. Şapuña gelür bī-çāre ednā ğul
Mağrüm itme yā [Nebī-i]⁹⁴ aşfiyā
4. Yoğ hidāyet böyle bir āvāredir
Ķıl şefā'at [ey kerem]⁹⁵ kānı liğā
5. Şānidur şāhıñ ğula luşf u kerem
On sekiz biñ 'ālemiñ şāhı şehā
6. Ğasretiñe ğalmadı şabr u ğarār
Ķıl mürüvvet şağibü'l-'ilm u ğayā
7. 'Āciziñdür yalvarır bāba 'Aşā
Rāzıdur emriñe yā şemsü'd-ēuğā

⁹⁴ Bu kısım nüshada silik olup tarafımızca tamir edilmiştir.

⁹⁵ Bu kısım nüshada silik olup tarafımızca tamir edilmiştir.

1. Merğabā ey rûğ-ı revān cāna cānān merğabā
Merğabā ey nūr-ı 'aynım 'ayn-ı nūrān merğabā
2. Seni görüben açılsun gönlümüz cennet-miśāl
'Āşıkūn feryāda gelsün bāğ-ı rıevān merğabā
3. Ref' eyle rūh-ı niķābı bāğ-ı ğüsnüñ keşf ola
Ola nūrān žulmetimiz rūh-ı rahşān merğabā
4. Murğ-ı zāram ğonca aça tā ki ğülsün bülbülān
Neşv ü nemā revnaķ olsun ğül ğülistān merğabā
5. İstemem sensiz cinānı rāzıyam nārıña ben
'Āşıķa nāzıñ ğülistān bāğ u būstān merğabā
6. Rāzıyam bir kez dir iseñ taht-ı dil ābād olur
Ĝülzār olur külhānemiz ğül-i hāndān merğabā
7. Va'd-i vişāl itmiş idiñ bu 'Aşā'ya tā ezel
Va'diñe şādıķ efendim şāh-ı şāhān merhaba

fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlūn

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[2^b]

1. Dertliyem dermāna geldim yā Muğammed Muşşafā
Çastayem Loqmān'a geldim yā Muğammed Muşşafā
2. Baş açık `aba [geyüben]⁹⁶ gözlerim luş u kerem
Şāniña `aşāna geldim yā Muğammed Muşşafā
3. `Aşkıña düşeli [her kim]⁹⁷ varlığı terk eyledi
Kenz-i gevher kāna geldim yā Muğammed Muşşafā
4. Armağānım şatlu cāndır bāğ-ı ğüsniñ hākine
Rāhiña qurbāna geldim yā Muğammed Muşşafā
5. [Ümīd-i]⁹⁸ vaşlhñdan ayırma bu `Atāyī mücrimi
Ĥizmet-i pīrāna geldim yā Muğammed Muşşafā

⁹⁶ Bu kısım nüshada silik olup tarafımızca tamir edilmiştir.

⁹⁷ Bu kısım nüshada silik olup tarafımızca tamir edilmiştir.

⁹⁸ Bu kısım nüshada silik olup tarafımızca tamir edilmiştir.

1. Bir me'āni iki degil žann iden aldı Őaņa
Çağ bu ma'nādır diyene 'aşğ ola 'irfān ana
2. Bil ma'āni 'ārif olğıl olma gel gülden cüdā
Dür olursañ dü cihānıñ hār olur öñden Şona
3. āl ile ma'nā bilinmez mekteb-i 'irfāna gel
Bildirir ağsız arasız hāl ile 'ārif saña
4. On sekiz biñ 'ālemiñ 'ilminden olur āŐinā
Lā dime hem bu kelāma gūŐı dut ğağdan yana
5. Bu 'AŐā'yı itme mağcūb dü cihānda ıl 'azīz
Rü'yetini ıl müyesser 'āŐıқа Őümme bana

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Sırrı setr it eyleme fāş bilemez ehl-i riyā
Ol güheri şarf idinme emegiñ olur hebā
2. Tā ezelden maḥfi olmuş ism-i a'zam sırları
Ol sebebden ehl-i sırlar çekdiler başa 'abā
3. Küntü kenziñ sırlarını dilde pinhān eyledi
Remz ile sırrı duyana her ān olur mergabā
4. Sırr-ı vağdet cān içinde cānlara bildirdiler
Açma biğāneye şağın egne pūş eyle kabā

[3^a]

5. Sırr-ı Resül şāh 'Alī'den geldi ehl-i dillere
Cān ile seri virene defn ola sırrı baba
6. Bu 'Atā'yı eyle sırdaş yā Rab ehl-i sırlara
Her seğerin dost қоқusı⁹⁹ gele esince şabā

⁹⁹ Metinde "ḥoқusı" şeklinde yazılmıştır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Gördü gönül bir cenānı şanki şebbāz-ı hü mā
Pençeye almış cihānı seyr ider 'arz u semā
2. Gizlüce cevher-i kenzdür şöyle miftāgü'l-kulüb
'Ādetidür 'āşıkına keşf-i kemāl dā'imā
3. Her vakit bir dürlü revnağ virir ol ğüsn-i kemāl
Nağş-ı elmāsdır şifātı 'aksidir ğitī-nümā
4. Ne dilerse anı virir böyle bir saḥī şehā
Yedi iqlīm şeş cihetde medğ olur dilde sehā
5. Evvelinde āḥirinde gelmemiş böyle zībā
Cān u baş ğāzır içinde şemşir ü tīği rehā
6. Eyle Zeliḥā'ya inşāf itme gel cevr ü cefā
Kıldı emvāc çeşm yaşı şānıña kanla behā
7. Ğasretiñde kaldı 'Aşā ğüyyiā bilmez misiñ
Mergamet kıl ey efendim kıymayasın cānıma

mefā 'īlün mefā 'īlün mefā 'īlün mefā 'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Sitemkārı siyāķında geķegör dilber-i ra'nā
Tecellī-pāk kemāl ile münevver ķıl dili cānā
2. Firāķıñ āteři yaķdı vücūdı ey raġım kānı
Dil-i virāne-yi mecrūġ hemān ifādesi saña
3. Raķīb-i bed fa'āl sözi ġuzūr-ı ref'idir dilden
Velākin virmezem zihni devāmı 'ādetim lā lā
4. Mecālim yoķ ki řerġine nihāyātı beyānna
Żebānım lāl ġöñül iřte cemāliñ aksine pür tā
5. Żiyāsı 'ālemi řutmuř merātibce ġörür 'āřıķ
Liyāķat řıfātınca meh-liķādır biline māřā

[3^b]

6. Urur dem-i hüviyyetden ulūhiyyet sarāyına
Gezer dīvāneler serseri bu şab' üzre cihān-ārā¹⁰⁰
7. 'Ařāyī řātına müřtāķ degil bir şey' şaleb-kārı
Müdārāsı ne aġyāra ne olsa dostuna irźā

¹⁰⁰ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

8'li Hece Ölçüsü

1. ʿAşkıñ āteşine yandım
Devāsı sendedür yā Rab
Reng-i elvāna boyandım
Devāsı sendedür yā Rab
2. Yana yana kül olmadım
Bāğ-ı vağdeti bulmadım
Şādān¹⁰¹ olup da gülmedim
Devāsı sendedür yā Rab
3. Sīnemde açılmış yāre
Göñül ister dosta vara
Böyle ıaldım bir āvāre
Devāsı sendedür yā Rab
4. ʿĀşıklar rağmete batar
Dervīş olan nice yatar
Her seğer derdimiz artar
Devāsı sendedür yā Rab
5. Her ān ʿAşā zārlar ider
Geçmiş ʿārdan nāmūs n'ider
Şāhā Kışmīr recā ider
Devāsı sendedür yā Rab

¹⁰¹ Vezin gereği “şād” kelimesi “şādān” şeklinde okundu.

1. Cān içre¹⁰² cān bilindi
 Ma'lūmum oldu bu şeb
 Cānda ol cānān dinildi¹⁰³
 Ma'lūmum oldu bu şeb

2. 'Āşıkıñ artar āhı
 Her ān ider āh vāhı

[4^a]

'Afv olur dā'im günāhı¹⁰⁴
 Ma'lūmum oldu bu şeb

3. 'Aşk¹⁰⁵ başdan münkir iter
 Derdine dermān kıtar
 Ğaķķ 'āşıkı nice yatar
 Ma'lūmum oldu bu şeb

4. Açar ma'şūķ hep¹⁰⁶ yāre
 Er gerek hem aña vare

¹⁰² Vezin gereği "içinde" kelimesi "içre" şeklinde okundu.

¹⁰³ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

¹⁰⁴ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

¹⁰⁵ Vezin gereği "'āşık" kelimesi "'aşk" şeklinde okundu.

¹⁰⁶ Vezin gereği "her an" kelimesi "hep" şeklinde okundu.

Teslīm olup yalvare
Ma'lūmum oldu bu şeb

5. Ma'şūḳ 'āşīḳ eridir
İblīs andan geridir
Muğibleriñ yoludur
Ma'lūmum oldu bu şeb

6. 'Āşīḳ ma'şūḳ olacaḳ
Nice menzil bulacaḳ
Andan üstād olacak
Ma'lūmum oldu bu şeb

7. Söyler 'Aşā bir kelām
Ehl-i dil bulur merām
İki cihānda imām
Ma'lūmum oldu bu şeb

11

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ğasb-i ğāli şerğ ideyim 'āşīḳāne fetğ-i bāb
İzle izi 'āşīḳınıñ olma giriftār-ı hāb
2. 'Aynıñı aç şātıñı bil rāh-ı Ğaḳḳ'a ḳıl heves
Bilmediñse aśl-ı uşul tā cezā yevmü'l-ğesāb

3. Bu şîfât mürâî şâtdur küstürür cānānıñı
Ger oğursañ ism-i a'żam kıblegāhıñdur kitāb
4. *Ağsen-i taqvīm*¹⁰⁷ buyurdu ol Ĥudā-yı lem-yezel
Kıl ta'aşşūķ vechiñe sen āhir olursıñ me'āb

[4^b]

5. Bulamazsıñ bakma öyle ğayrıya sen yāriñi
Hem yecūz-i lā-yecūzīden saña delīl şarāb
6. Ehl-i diller meclisinde nūş idegör bāde'i
Żulmetiñi nūr idüben her işiñde bul şevāb
7. Şālibā delīl-i Qur'an ister iseñ gel berü
Ol *seķāhüm rabbühüm*¹⁰⁸ āyātı Rağmānī cevāb
8. Ğüsn-i hūbānīden oķu fehm idegör āyini
Kābil-i idrāk kesb it olasıñ 'ālī-cenāb¹⁰⁹
9. İstimā'ı işşilā'ı kıldıñ ise ey 'Aşā
'Aşķı zevķi dilde buluben kāmīlān it ināb

¹⁰⁷ Leķad ĥalaķnel insāne fī ağseni taqvīm: "Biz gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık" Tın, 4 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

¹⁰⁸ 'Āliyhüm şiyābu sundusin ĥuērun ve istebraķun ve ğullu esāvirā mid fiēeh ve sekāhüm rabbühüm şarāben tahūrā." Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir." İnsān, 21 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

¹⁰⁹ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Vuşlat-ı eyyām açıldı güldi dilim 'an qarīb
Dost cemāliyle müşerref oldı dilim 'an qarīb
Nīm baqışda hār u hası sildi dilim 'an qarīb
Çamd u senā birliğine kıldı dilim 'an qarīb
2. Bunca iğsān luşf u kerem mebde'inden kuluna
Dü cihānda bundan özge daḥı ne murād ola
İştıyākında gezerken murğ-ı cān kıondı güle
Çamd u senā birliğine kıldı dilim 'an qarīb
3. Mażhar-ı Çak'dur ser-ā-ser her ne var ise şîfāt
Cümle şerrāt-ı cihāndan žāhir oldı 'ālî-şāt
Āb-ı ğayāt çeşmesinden içdi emmāre memāt
Çamd u senā birliğine kıldı dilim 'an qarīb
4. Rūğa ğıdā 'aşq-ı Ĥudā n'eylerem āb ile nān
Hîç ayıkmaz zevk ile rüz u şebe vaqt u zamān
Geldi vücūda ğayāt-ı cāvidān-ı bî-nişān
Çamd u senā birliğine kıldı dilim 'an qarīb
5. 'Ālem-i ervāğda virmiş destime cāmım şehā
Küllî şeyde bāde-i gül-gün dosta es-şalā
'Ār u nāmusu şıyana baḥş oluyor pür 'Aşā

[5^a]

Çamd u ŗenā birliğine kıldı dilim `an çarīb

13

8'li hece ölçüsü

1. `Aşık-ı gülzār iseñ sen
Olma sen cānım bī-edeb
Şālib-i dīdār iseñ sen
Olma sen cānım bī-edeb
2. Bī-edebleş rāğat itmez
Şarpar yolu şoğrı gitmez
Giderse menzile yetmez
Olma sen cānım bī-edeb
3. Çürmet ile şerī`ata
Gir edeble şarīkātā
Sa`y idersiñ ma`rifete
Olma sen cānım bī-edeb
4. Fenādan beķāya `uzlet
Edebdir bā`is-i vuşlat
Şayılır bī-edeb şillet
Olma sen cānım bī-edeb

5. Edebdir cān içre māye
Edebdir dosta sermāye
İreyim dirseñ hümāya
Olma sen cānım bī-edeb

6. Ezelī `ārif-i `ādāt
Dinildi sālīke sādāt
Edebde cümle mevcūdāt
Olma sen cānım bī-edeb

7. Ey `Aşā zühdiñi birağ
Yāriñe cān gözüyle bağ
`Aşğ ile vücūdıñı yağ
Olma sen cānım bī-edeb

14

fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[5^b]

1. Ey gönül gel şānıñı bil sendedir şol `āli-şāt
Bilür iseñ gündüzüñ `ıyd hem giceñ Qadr-i Berāt

2. Levğ kalem sağıñıñdadır kūh-ı Qāf seyrān-gāhıñ¹¹⁰
Eyvānıñ `arşdan yücedir emre muşī' kā'ināt

¹¹⁰ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

3. Sen seni bîhûde şanma bir 'aẓîm şāhāñsın
Yoğ ise ğükmünde kuşûr fāsîdātñ şāliġāt
4. Cānlı cānsız cümle maĥlûğ senden alur dersini
Dört kitābñ tefsîrisiñ oldı nuşkuñ beyyināt
5. Bir 'ilim var sende maĥfi kime hiç āġāh degil
Yedi bāşından içeri oğunur ol kışa'āt
6. Er dimezem cehl içinde maġbûs olan erlere
Er deyü şunlara direm buldı ölmezin ġayāt
7. Ey 'Aşāyî anlaġıl keşret dinen vaġdet durur
Hep kitābı ġağğ durur 'ārife cümle mümkināt

15

mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Yüzüm kara günāhım çok ne yüz ile idem ġacāt
İşim gücüm gece gündüz ulu dergāha tağşîrāt
2. Şu benden ġayri yoğ 'āsî bu cümle maĥlûğāt içre
Ĥaşā-ender-Ĥatākārem nire varur ola ġālāt

3. apunda seinden ednāyım ‘aceb var mı baña varlık
Ümīdi kesmezem yā Rab didiñ *lā-tanešū*¹¹¹ āyāt
4. Gedāyem ben gedāyem ben gedālardan gedāyem ben
Tekellüfden ĥaberim yok devāmı nāle-i ‘ādāt
5. Dīdārīñ görmek iunden dil-i vīrānemüz pür-ĥūn
Velākin apladı sivā šolupdur göñlümüz žulmāt
6. Mücellā ıl mušaffā ıl göñül āyīnesin ey dost
Cemāli vü kemālīñle biline asen-i leššāt
7. ‘Ašālar ıl ‘ašīyye-i ‘Ašā-yı mücrime cānā
‘Ašālar šānıdır šāhīñ ılar i‘šā ula merrāt

16

8’li hece ölçüsü

[6^a]

1. Rāha girdim yoldaşım yok
Rabb ılasın el-ıyās¹¹²
Sır virecek sırdaşım yok
Rabb ılasın el-ıyās

¹¹¹ ul yā ‘ibādīyellešīne esrefuvā ‘alā enfusihim lā-tanetū min rametillah innelāhe yafuruššunūbe cemī‘a innahu huvel ġafūru’r-raīm: De ki “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, çok merhamet edendir.” Zümer, 53 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur‘ān-ı Kerīm Meālī*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

¹¹² Tekrar mısralarında vezin kusuru vardır.

2. Kimse āgāh degil ġālden
Gelmez vefā ķāl u ķilden
Āh didikçe cān u dilden
Rabb ķılasın el-ġıyās
3. Giceler tā zār iderem
Terk idüp varı n'iderem
Dem-be-dem saña giderem
Rabb ķılasın el-ġıyās
4. Oldı gönül pāre pāre
Olmuş yürek göz göz yāre
Bilmem nedür aña çāre
Rabb ķılasın el-ġıyās
5. Derdimiñ dermānı sende
Şapuña besdir bu bende
Āteş-i 'aşķ vardur tende
Rabb ķılasın el-ġıyās
6. 'Aşķ ile yoldaş olurum
Yāriñ bŷyini alurum
Nefis ile ġarb ķılurum
Rabb ķılasın el-ġıyās
7. 'Aşā nefsi zebŷn ķıldı
Hemān ķalbi pŷr-nŷr oldı
Cān içinde cān bilindi
Rabb ķılasın el-ġıyās

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Yoğdur `amelim yüzüm kıara yā ğiyās Müsteğās
Yağma bunda anda kim nāre yā ğiyās Müsteğās

[6^b]

2. Nefs-i hevā bu vücūda mālİK olmağ istiyor
Virme sen `aqlımı mekkāre yā ğiyās Müsteğās
3. Ana `abd-i `āšī mücrim yalvarır bāba bugün
Böyle kıalmıřtır¹¹³ bir āvāre yā ğiyās Müsteğās
4. Ehl-i enīnle gezerken şağ ile řağrāları
Ĥarmanım dūř oldu dāre yā ğiyās Müsteğās¹¹⁴
5. Bağr-i `isyān ğarğ-ı hicrān birbirin sevğ itmede
Gice gündüz dūřdi zāre yā ğiyās Müsteğās¹¹⁵
6. Āteř-i `aşğ yağdı dili n'idecegin bilmiyor
Cism u cānı pāre pāredir yā ğiyās Müsteğās
7. Dā'imā diyor bu `Ařāyī el-amān el-emān
`Affiņa kıaldı [bu] bī-çāre yā ğiyās Müsteğās

¹¹³ Vezin gereğİ "kıaldı" kelimesi "kıalmıştır" şeklinde okundu.

¹¹⁴ Bu mısrada vezin kusuru vardır.

¹¹⁵ Bu mısrada vezin kusuru vardır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Gel vücūdı pāk idegör qoyma ğaflet 'aynıñ aç
Āşinā ol kenz-i dile lü'lü'-i mercānı saç
2. Boncuğa şālib olursañ ara bul şarrāfını
Boncuğı hem ide cevher dü cihānda bul revāç
3. Mālik oluñ taht-ı dile ins ü cinne ğükm idiñ
Ğulle-i Ğamrāya ireñ pūş idiñ başıña tāc
4. Terk ideñ iki cihānı istemeñ ğūr u cinān
Rūz u şeb dostuñ cemālin her ān idersiñ hicāc
5. İtme mağrūm bu 'Aşā'yı rü'yetiñden yā İlah
Ğasretiñe qan u yaşı 'ummān olur tā mevāc

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Sen saña gel sen seni bil yürü var bul sen felāğ
Ger bulursañ sen seni sen şarābıñ olur mübāğ
2. İnsan olmañ dünyāda sen bilmediñse sen seni
Şübhe itme ğayvān iseñ pişmān olursuñ şabāğ
3. Ğāfil olma men `araž sırrına mażhār olagör
Kim bu sırra vākıf olsa ol olur ehl-i şalāğ

[7^a]

4. Bilmedi kes sırrıñı sen bilemezsıñ Rabb'iñi
Böyle žannınla giderseñ aşlā bulmazsıñ necāğ
5. Şübhe virme ıalbiñe sen Ğağğ kelāmı kıl ıabül
Ehl-i imān olduñ ise zerrece görmeñ cenāğ
6. Ey `Aşāyī Ğağğ'a gel kim Ğağğ'ı sen de bilesin
Virmeyesin nefse fırşat her zamān ıuşan silāğ

5'li hece ölçüsü

1. Gözleri āhu
Şun bize adeğ
Çehresi māh-rū
Şun bize adeğ
2. Ğarībe bugün
Ğüsnüñe ögün
Yanağı gül-gün
Şun bize adeğ
3. aşları hilāl
Teşnesi zülāl
Dilden ğamı al
Şun bize adeğ
4. Biriñe açma
anımı Şaçma
Sırrımı açma
Şun bize adeğ
5. Őāh-ı cihān-bāz
Kāfuri beyāz
Cilve-i pür-nāz
Şun bize adeğ

6. ʿĀşık̄lar süsdür
İẓn ile destūr
Sırları mestūr
Şun bize adeĝ

7. Eli güllüce
Dudu dillüce
Dostum gizlüce
Şun bize adeĝ

8. Bir şolu vefā
Baĥş eyle ŝafā
Ne lāzım cefā
Şun bize adeĝ

9. Bu ʿAŝā ʿüryān
Didesi giryān
Yüregi büryān
Şun bize adeĝ

21

fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Derdiñe dermān ararsañ söyleyem sen şut ŝımāĥ
Bādesini nūŝ idince buldı diller hem-resāĥ

2. Mağbūb-i zībā elinden gel berü sen 'aşkı al
Olmaya nādān yanında meclise olur uşāh
3. Cān ile bāş ifnā eyle rāh-ı 'aşka şālibā
Sākī ola sana hāzır olma meclisden irāh

[7^b]

4. Ola nūrānī çü qalbiñ nūş iderseñ bāde'i
Bī-pāk olur dü cihānda pūş ideñ hil'at-i tāh
5. Bu 'Aşā'iniñ kelāmın cevher eyle gūşe dāk
Fırşatı sen qoma elden şoñra dirsiñ āh u vāh

22

8'li hece ölçüsü

1. Niçün yaqdiñ dili her dem
Şāh-ı şāhān-ı sūzān-rūh
Şun bāde-yi Hızır'ı bu dem
Pür tāb-ı māh-ı sūzān-rūh
2. Nedür bunca cāna cezā
İderiz nefis ile gāzā
'Aşkıñ virir bize fezā
Şāh-ı şāhān-ı sūzān-rūh

3. Nedür bilmem āhir encām
Gitmez oldu serimden gam
‘Aşkıñ kösü iñler her dem
Pür táb-ı mäh-ı sūzān-rūh

4. Fark itmezem ĥayr u şerri
Kıl mürüvvet dīn serveri
Şaşırdı ‘aql-ı serseri
Şāh-ı şāhān-ı sūzān-rūh

5. Cihāndan olmuşam ‘üryān
Yüregim ‘aşk ile büryān
Dü çeşmim hecr ile giryān
Pür táb-ı mäh-ı sūzān-rūh

6. Göñül ‘aşka olalı yār
Dökmez dehānımız güftār
Kılmış durur zülfüni dār
Şāh-ı şāhān-ı sūzān-rūh

7. Kopusar hicrāndan nüşür
Bizden yaña teşrīf buyur

[8^a]

Kesb eyle señ ‘Aşā sürür
Pür táb-ı mäh-ı sūzān-rūh

8'li hece ölçüsü

1. Baḡ 'āşıḡıñ ğallerine
Ša'n eyleme ŝakın zāhid
Var teslīm ol yollarına
Ša'n eyleme ŝakın zāhid
2. Zāhid irmez yerlerine
'Aḡıl varmaz sırlarına
Hem ŝarīḡat pirlrine
Ša'n eyleme ŝakın zāhid
3. Çaçīḡatiñ illerine
Giren erdür yollarına
Šālib olan güllerine
Ša'n eyleme ŝakın zāhid
4. Güleşende güli dürerler
Girüp meydāna dönerler
Göñülde dostı ararlar
Ša'n eyleme ŝakın zāhid
5. Allah'ıñ hās ḡullarıdur
Rāh-ı Resül yollarıdur
Šāh-ı Murād gülleridür
Ša'n eyleme ŝakın zāhid
6. Seyyid Yaḡyā bucağıdur
Sözi Aḡmed ocağıdur

Erenleriñ çoçağıdur
Şa'n eyleme şakın zāhid

7. Bu 'Aşāyī özün özler
Çaqq-ı kelām cānda gizler
Mürşidiñ himmetin gözler
Şa'n eyleme şakın zāhid

24

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[8^b]

1. Nefs-i emmāre elinde qalmışam ey dost meded
Dā'imā 'isyān-ı bağre dalmışam ey dost meded
2. Seni qoyup kimlere aęvālimi 'arz eyleyim
Meręamet kān olduğını bilmişem ey dost meded
3. Yalvarı qapuņa geldi ebkem-i rüy-i siyağ
Qıl mürüvvet kemter 'aciz olmuşam ey dost meded
4. Şiğ-ı müjgān oğlarından dideler qan dökmede
Şeręa şeręa bu sīnemi delmişem ey dost meded
5. Gül cemāliñ pertevinden murę-i dil pervānede
Şem'-i yāre döne döne gelmişem ey dost meded

6. Vuşlat-ı eyyām açıldı şehr-i ağkām içre hem
Fi'l-ğakīkat sevķ-i erkān bulmuşam ey dost meded
7. Her seğerin nāz u niyāz `arz-ı yāre dur `Aşā
Pür-ķuşūrum cürmü iķrār ķılmışam ey dost meded

25

fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . - -

1. Keşret-i fürķatde ķaldım meded senden yā Vedūd
Şun bize vađdet şarābın bāb-ı hūndan yā Vedūd
2. `Acizāne sā`iliñem gözlerim luşf u kerem
Maşlabım vuşlat-ı dīdār cān-ı cāndan yā Vedūd
3. Āteş-i hicrān-ı çerhde bu vücūd pür-yāredir
Dūr ider hem `aşķ-ı sūzān dil evinden yā Vedūd
4. Bī-mecālim etķiyālar meclisine varmaya
Yāraya şar Ebu'l-ķāsım merheminden yā Vedūd
5. Ğālet-i ğayretde ķaldım `ilm-i vağdet niyyete
Bulmazam ķālle devā bildir ki andan yā Vedūd
6. Ğayretiñden Ğayretullāh ķapladı şol `ālemi
Noķşa-yı `ilm ile ğaşr et irme `ayndan yā Vedūd

7. Nefs-i emmāre hālāşın istiyor `Aşā bugün
Müstecāb kııl bu du`āyı her deminden yā Vedūd

26

fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[9^a]

1. `Āşıkān bī-ğam olupdur şubğ u şām üzre küşād
Fāriğ-i cihān oluben gözler ol dā'im me`ād
2. Ne gelene sevinirler ne gidene yerinür
Bāzār-ı yār eyle dā'im ıalbi sivādan āzād
3. Bellüdir `āşık nişānı bilir iseñ ey püser
Boynu buruıı beñzi şarı ala her şeyden evdād
4. Allah'ın `aşkından anlar nefisi hālī degil
Çaıı ile āşinā olmuş şanma hergiz anı yād
5. Žāhirā mülk-i Süleymān anlara ğabbe degil
Maĥfice ma`nīde anlar buldılar kenz-i irād
6. Bī-nihāye şarf iderler rāh-ı dosta sīm u zer
Faır ile faĥr ider anlar istemez şān ile ād
7. Bu `Aşā `aşık içre yanmış hūb cemālīñ vechine
Āteşī ebed söyünmez mağv-ı fenādır murād

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Şükr idelüm ğālimizi bula gönül iltişāş
Şarf idelüm mālimizi bula gönül iltişāş
2. Cümle sevdādan geçelim şıkr idelüm dā'imā
Terk idelüm vārımızı bula gönül iltişāş
3. Gezelim şağ ile şāgra alalım biz 'ibreti
Devr idelim bāğımızı bula gönül iltişāş
4. Güle ğulğul bülbül-āsā¹¹⁶ ğüsn-i hengām idelüm
Direlim ol gülümüzü bula gönül iltişāş
5. Yanalum pervāne-veş ol şem'-i yāre irelüm
Gülşen ideñ nārımızı bula gönül iltişāş
6. Mağbūbum teşrīf buyursa celle-i dil-hāneye
Yağma idek 'aqlımızı bula gönül iltişāş
7. Geçmeli baş ile cāndan vuşlat isteyen 'Aşā
Kurbān idek cānımızı bula gönül iltişāş

¹¹⁶ Vezin gereği "veş" kelimesi "āsā" şeklinde okundu.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[9^b]

1. Çeşm-i 'uşşāk ma'sūķına rūz u şeb giryāndadır
Vārı dellāla virüben dosta cān ķurbāndadır
2. Zāhidā meydāna gel kim gösterem gizlü bāzār
Dilli dilsiz cümle maĥlūķ cümlesi devrāndadır
3. Bülbül-i cān dost bağında 'arz-ı ĥulūş itmege
Açılınca ğonca güller her seğer nālāndadır
4. Murğ-ı cān perrini açmış arz u semā devr ider
Sāķī 'arşda ķün melekler zümresi cevlāndadır
5. Terk ider iki cihām şādık olan 'āşıkān
Maşlabı dīdār olur ol žāhiri seyrāndadır
6. Teslīm ol gel bu 'Aşā'ya nice şübheñ ğall ide
Şūr-ı iķrār bī-vefā hem i'tibār imāndadır

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. 'Āşık olan cānlarıñ her ān işi zār olur
Şādık olan hānlarıñ dilediği var olur
2. Her seğer dosta gider terk ide¹¹⁷ cānını n'ider
'Arş u kürsī seyr ider hoşça bir bāzār olur
3. İrişülür birlige hem sürür gelür ref~ olur ğam¹¹⁸
Şarılr yareye merhem ehl-i şabīb 'ār olur
4. Gülşeni devrān idüben dāde giryān idüben
Bülbüli ğayrān idüben hārları gülzār olur
5. Bu 'Aşā'ya bir ğal oldu aĝlar iken güldi hem
Derdine dermānı buldı maşlabı dīdār olur

¹¹⁷ Vezin gereği "idüp" kelimesi "ide" şeklinde okundu.

¹¹⁸ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Zāhidā mestlik ğālını mest-i mestān olandan ũor
Cān u dilden rāh-ı ŒaŒŒ'ta 'abdāl 'üryān olandan ũor
2. Ne bilsün 'āşık ğālını ğāfil u ħar olan cāhil
MaĒbüb-ı ũībāya sırdaş olup ħübān olandan ũor
3. Kimse bilemez ũaşrasından ehl-i 'irfān ğālını
Bezm-i 'aşŒda ħamr-ı vaĒdet içüp sekrān olandan ũor

[10^a]

4. Ekl ü ũürbi cigeri Œan yürek büryān olan cānı
Şem ' -i yāriñ ũu 'lesin müştāk-ı pervān olandan ũor
5. ŞerĒa ũerĒa çāk idüben ol sīnesini dā'imā
Vechi üzre çeşm-i yaşı aŒup 'ummān olandan ũor
6. Zühd ü vera 'amel ile bilemezsiñ 'ārifi
Terk idüben Œāl u Œili ħarābāt cān olandan ũor
7. Œanma her insānı kāmil sırrıñı fāş eyleme
Sergüzeşt-i merdi bulup 'Aşā merdān olandan ũor

¹¹⁹ Birçok mısradā vezin kusuru vardır.

mefā 'īlūn mefā 'īlūn mefā 'īlūn mefā 'īlūn

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Cemāliñ āfitābından zemīn u āsmān övinür
Gelür raqşa her eşyā güle gül cāvidān övinür
2. Göñül murğı gice gündüz vişāliñ arzusın gözler
Yanar pār pār ruh-ı āl üzre dü çeşm¹²⁰ kemān övinür
3. Doqundukça şabā vaqti ki 'uşşāq mutrib-i rinde
Dü 'ālemden hāber bilmez urur dem dīvān övinür
4. Öterse ger muğabbetden tīg-ı müjgānesi bir kez
Hemān ciger qanın gıdā idüp ruğ-revān övinür
5. Şarāb-ı lem-yezeliden içen mestāneler mestdir
Yaln ayak başı qabaq gezer mest¹²¹ cihān övinür
6. Döker şūşī dili şeker lebi güneş dimāğından
Düşürür 'āşıkı bir bir 'acīb¹²² hūş dehān övinür
7. İfade 'aşq-ı ġālātı iden 'āşık degil ammā
'Aşyī bilmezem Ĥudā'ya her an zebān övinür

¹²⁰ Nüşhada “dü çeşm üzre” şeklindedir. Vezin gereği takdim tehir yapıldı.

¹²¹ Vezin gereği “ser-mest” kelimesi “mest” şeklinde okundu.

¹²² Vezin gereği “'acāyib” kelimesi “'acīb” şeklinde okundu.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Dost bize teşrîf buyursa cānımız ķurbān olur
Ol zamān ğonca açılır dilimiz nālān olur
2. Keşretimiz vaġdet olup irişiriz birlige
Bize nūr vaġdet-i sarāy bir ulu dīvān olur
3. Virilür 'aşķıñ şarābı nice 'āşık cānlara
Maġv idüben hār u hāsı ķalbimiz nūrān olur
4. Çamu aġyārı yār olur hārları bī-hār olur
Ne dilerse hep var olur cānımız cānān olur

[10^b]

5. Şaşrasında kimse bilmez bu 'Aşā aġvālını
'Aşķ oduna şālíp olan kendüye yārān olur

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Gül gülistān šālibiyem gül-i cānā gülivir
Bāğ-ı ğüsnüñ güllerine gül-i ra'nā gülivir
2. Gülşān içre bülbüli kim bir gül-i ğamrā için
Rağm ile gül yüzli ğünkār gül-i hānā güliiver
3. `Ālemi mest itdi `ısrıñ reng-i bī-elvān ile
Dost bāğından bu yañaya gül-i dānā güliiver
4. Yine ğonca gül açıldı düşdi ğulğul bülbüle
Ağdır қаşreyi bārān gül-i şānā güliiver
5. Güle her dem bülbüli cān kafesinde zār ider
İñliyor `Aşā āhından gül-i raĥnā güliiver

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Evvelā `āşıq nişānı ma`şūqa hizmetledir
Şāniyā anıñ şafāsı derd ile miğnetledir
2. Cevr ü cefā içre şevki bulan er gelsün beri
`Aşkı yoldaş idinirse her umūr ğayretledir

3. 'Aşkı ammā tağsîl iden hâvf u recâdan geçer
Ehl-i nâzdan olur ol dem dâ'imâ 'ibretledir
4. 'Aşkı revân cûş iderse 'âlem-i lâhûta Hû
'Ârif u ma'rûf oluben her işi ğikmetledir
5. Māye-i 'aşk çalnursa âfāk içre bir dile
Terk ider 'aşk benligi hem yâr ile şohbetledir
6. Gören oldur görünen ol kimse yoğdur arada
Kim bunu itmezse ikrâr dü cihân ğasretledir
7. Düşme keşret dāmına gel Çakık ile yekdâne ol
Meşhûr iden ger bu ğâli tâ edeb nuşretledir
8. Görme dostdan ğayri gel dostdan ayırma gözüñi
Böyle vağdet güller içre dem uran 'izzetledir

[11^a]

9. Gice gündüz nâle kıla bu 'Aşâ'yı yârine
Vuşlat-ı eyyâm için hem dem-be-dem fürkatledir

mefā 'īlün mefā 'īlün mefā 'īlün mefā 'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Meżāhir-i müsem mādan naķiller ķālini söyler
Gelüp bu dünyāya Şimdi kimesne ğālini söyler
2. Kimi zībāya bend olmuş sīneler ķāk ider her gün
Kimi medğine meyyāldir devāmı hālini söyler
3. Kimisi fāni cihānıñ sitemin ķekmede her ān
Kimi görse Őikāyetle nedāmet hālini söyler
4. Kimi žāhire üftāde merātibce virir zīnet
Kimi seğhār kimi remmāl varana fālini söyler
5. Kimi zemmām kimi meddāğ lisānın depredir 'aķlen
Kimisi 'aşķ ile giryān görenler nālini söyler
6. Kimi mescid u miğrāba ħayāl-bend olub[en] ķalmıŐ
Kimi meyhānede cānā ğaķāyık bālini söyler
7. Kimi ebsemleyin lāldir Ğaķķ'ıñ ķudret kemāline
'AŐā rengi yerindedir ki nādān 'alenī¹²³ söyler

¹²³ Nūshada "ālenī" Őeklinde yanlıŐ imla kullanılmıŐtır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Şem'-i nāre yanmağ ister 'āşık-ı pervāneler
Biriküben bir olurlar sādık-ı dīvāneler
2. Şab'-ı bağr-i ma'deni cevher ma'ānī dürürlər
'Āteşi kayığı n'ider bağr u 'ummān dāneler
3. Gāhī žāhir gāhī bāşın cūşa gelür mevc mevc
On sekiz biñ 'ālemi muğīt olan şehāneler
4. Mest-i lā-ya'kıl irerler salşanat 'irfānına
Vağdet-i şāfi şarabı nüş iden mestāneler
5. Tā edeb nūr-ı kādīmdur sırr-ı Ağmed āşikār
Anı şanur ki şolundı nice bir peykāneler
6. Şeş cihedde çağırır dellālī rāğīb dem-be-dem
Kanı mü'minin muvağğid şālebi merdāneler

[11^b]

7. Ey 'Aşā ğafletde kalma var uyanık yār gör
Ehl-i ğaflet tābi'i nār-ı edeb nīrāneler

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Çünkü mağbūbum bir imiş bunca yā gavgā nedir
Tağkīkā esmāsı eşyā okunur esmā nedir
2. Mažhar-ı Esmā-yı Ğüsnā ğükmün icrā itmede
Kāmil-i insāna bürhān ism-i müsemmā nedir
3. Zerre nāzır şems-i tābān tıgınıñ izhārına
Doğunan ya 'aşığına çerh-i mu'allā nedir
4. Seri sevdālara virmiş devr-i devrān içre hem
Dünyāyı uhrāyı n'ider tālib-i Mevlā nedir
5. Şu'le-i didāra karşı cism u cānı mağv ne
Boynuna 'aşk zincirini dağınup veylā nedir
6. Zevk-yāb olmuş ser-ā-pā gonca-veş 'arifleri
Ğūr u ğilmān uçmağ içre bu kadar safā nedir
7. Ğayreti kübrāya kaldı vaşl-ı ğayātdār için
Bir vücūddan nice varlık var olan 'Aşā nedir

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. 'Aşq gelürse bir dile ger gice gündüz zār ider
Nice qarındaşları ol kendüye ağıyār ider
2. Tāc u tahtı terk ider İbrāhim-i Edhem'ī-veş
'Āşık olan ma'sūqınıñ hem hāyālin bār ider
3. Sevdā-yı 'aşqa gelince virir 'aqlı yağmāya
Ağmāğ olana kimesne anı görür 'ār ider
4. 'Āşık olan kişiler dün ü günü deli olur
Kimse bilmez ğāllerini sırların esrār ider
5. 'Āşkı olmayan kişi ğayvān degil yā nedir
Girmez ise 'aşq dāmına tesbīğın zünnār ider
6. Şaçma 'āşık gevherini zāhidān meclisine
Çünkü 'uşşāk meşhebi hōd-peresti inkār ider¹²⁴

[12^a]

7. Gel 'āşıka bende ol uyma hevā-yı nefsine¹²⁵
Yağup 'aşkıñ çerāğını saña bir tımār ider

¹²⁴ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

¹²⁵ Nūshada "nefs-i hevāya" şeklindedir. Vezin gereği takdim tehir yapıldı.

8. Kim ki 'āşık olmadı her dü cihānda gülmedi
'Aşk oduna yanmadı yarın yerini nār ider
9. Bezm-i 'aşkda bu 'Aşā ciger[inî] büryān idüp
Akıdır hem kan u yaşı gözlerin hammār ider

39

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Leblerinden āb-ı kevser şatmayan insān mıdur
Nuşkıni fehm idemez bir zāhid-i ğayvān mıdur
2. Gerçi şūrī Ādem ammā ma'nide ādemīdir
Bilmeyen sırr-ı İlahī cahil-i nādān mıdur
3. Şarfetü'l-'ayn içre cānān zevkını nüş etmeyen
Dü cihānda çeşmi a'mā şıkr iden Qur'an mıdur
4. Murğ-ı 'anķā kulle-yi kâf taht-gāhında durur
Meşhūr-ı 'ālemdir ismi çeşmine pinhān mıdur
5. Ehl-i vicdān itdi meşhūd bildi vağdāniyeti
Mest-i lā-ya'kıl ser-ā-pā çün sīne 'üryān mıdur
6. Hızr vaḳti nüş idenler cām-ı Hū'yı bir kadeh
Rüz u şeb āh u eninle ğaşredek sekrān mıdur

7. Āşinā-yı dilde ʿAşā zevk-i bākī bulan er
Siğr-i ġelāl hâli buñda cezb iden fettān mıdur

40

fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Cām-ı Hū'nuñ bir kadeġin nūş idenler ġay olur
Rūz u şeb dost fürkatinden cūş idenler ġay olur
2. Şālib ol gel ʿaşq oduna ʿār u nāmus atagör
Egne hırhā-yı melāmet pūş idenler ġay olur
3. Hem şerī'atle şarīkat maʿrifet kenzin bulan
Ol ġaķīkat sırlarını hūş idenler ġay olur
4. Pervāz idüp ʿālem-i lāhūti seyrān idinen
Bāġ-ı vaġdet güllerini dūş idenler ġay olur

[12^b]

5. İns ü cinne āşinādır sırrına mażhar olan
Bu ʿavālimiñ şadāsın gūş idenler ġay olur
6. Tā eles[t]den zevķin olan şālib olur bu rehā
Kemter-i ʿAşā kelāmin hūş idenler ġay olur

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Tā eles[t]den mest olup mestāne gelmişlerdenüz
Birliğin ikrār idüp dīvāne gelmişlerdenüz
2. İçmişüz sākī elinden bezm-i 'aşkıñ cür'asın
Bezm-i 'aşqda sekr olup sekrāne gelmişlerdenüz
3. 'Ālem-i ervāğda aldık leşseti biz zāhidā
Tā o demdem zevk alup devrāne gelmişlerdenüz
4. 'Āşıkāne feyze irüp rağmete ğarķ oldılar
Çamdülillāh şükr idüp şükrāne gelmişlerdenüz
5. Bezm-i Hū'da mey virirler bu 'Aşā'ya dā'imā

[13^a]

Cism u cānı terk idüp qurbāne gelmişlerdenüz

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Zāhidā şanma ki bizi sen gibi zindādayuz
Mağrem-i şāhāneyüz biz bir ulu dīvāndayuz

2. Maşbağ-ı sırr-ı ʿAlī'dendir ğidāmız dā'imā
Mekteb-i ʿilm-i ledünde tağşil-i ʿirfāndayuz
3. Kaydımız yoq dü cihānda vāşıl-ı dīdāriyuz
Ehl-i keşretten degiliz vağdet-i büstāndayuz
4. Nūrumuz şopşolu ʿālem göremez kör göz bizi
Kıl temāşā cān gözün aç seyr ile seyrāndayuz
5. Külli şeyde külli şey'in aşlına var(ır) āhımız
Yüklenüp yüki çile-keş lā-mekān kārbandayuz
6. Şalarız bağr-ı muğışe cevher-i ferdā için
Şalkıç-ı kenār degilüz biz henüz ʿummāndayuz
7. Ey ʿAşā ğāliñ degildür dirse zerrāq-ı şofu
Diñe pīrlere sāyesinde bu kadar cevlāndayuz

44

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Her nire baksam görünen gül-izārım şübhesiz
Çacetim ağıyāre yoqdur dilde yārim şübhesiz
2. Nice biñ yıl aqıdayım kanlı yaşı serseri
Çāşılı dildāre irdi kesb-i kārım şübhesiz

3. Leşseti aldım fenādan göçmüşüm beķāya ben
Şişe'i çaldım şaşa hem gitdi 'arım şübhesiz
4. Mağv-ı vücūd olalıdan varlıgım dost varlığı
Manşūr'iyem dāra çıkdım zülf-i dārim şübhesiz
5. Mażhar mıdır cümle eşyā seyr idegör şātımı¹²⁶
Hādī ismine meżāhir Ğaķķ'a rāmım şübhesiz
6. Muşma'inden rāziye marziyye hıl'atıñ giyüp
Nefs-i kudsiyye demin urur kararım şübhesiz
7. Ka'be-i ma'nāyı şavāf kııl 'Aşā vechine gel

[13^b]

Kaçma eşvārından aşlā gör envārim şübhesiz¹²⁷

45

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Olmuşuz biz bir dīvāne uşlāne ğāl söyleriz
Gezeriz mest ile medhūş sekrāne hāl söyleriz

¹²⁶ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

¹²⁷ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

2. Şarf eyledik varımızı rāh-ı ʿaşka zāhida
Şaʿn eyleme ġālimizi şükrāne ġāl söyleriz
3. Biz erenler gerçegiyiz varırız meyhāneye
ʿAşkı maġbūbdan alırız hūbāne ġāl söyleriz
4. İçeriz mey gice gündüz ʿaşkı cenāġ eyleriz
Açarız perleri ʿaşqdan cevlāne ġāl söyleriz
5. Ehl-i ʿaşkıñ maşlabı hem mey ile meyhānedir
Ol sebebden her zamān bir hūmmāne ġāl söyleriz
6. Bu hārābāt ġāllerini şāh ʿAşāyī söyledi
Zühd u taḳvā rāhı degil merdāne ġāl söyleriz

46

fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Zāhida aç cān gözünü iḳrā-yı Qurʿān biziz
Dillere destān olan ol āyet-i Raġmān biziz
2. Kıl temāşa diḳḳat ile şunʿuna üstādınıñ¹²⁸
Hem cemāli vü celāliñ mirʿat-ı cānān biziz
3. Gerçi biz hākiriz ammā hūkm ideriz ʿāleme
Şeş cihetde görünen ol cümleye bürhān biziz

¹²⁸ Nüshada “üstāşınıñ” şeklinde yanlış imla kullanılmıştır.

4. Cümle eşyā bizden alur feyzini kemālini
‘Āleme ğayb-ı hūneriz taḫsīm-i īmān biziz
5. Ezel ezel dinledi nüshā-i kübrā bizleri
İns ile cinne muḫaddem ḳible-i Raġmān biziz
6. ‘Ācizāne ḳaşreyüz kim ‘ālem-i nāsūtda biz
Yedi deryā ḳaşre içre lāhūt-i ‘ummān biziz
7. Üç yüz şuġuf dört kitābı oḳuruz bir noḳşādan¹²⁹
Evvel āhīr besmelede noḳşa-yı mihmān biziz
8. Keşf olup cümle ‘ulūm-ı enbiyā sırrı bize
İbrāhim nār-ı gülistān Mūsā-yı ‘İmrān biziz

[14^a]

9. Küntü kenz sırrına maġrem olalı bu dem ‘Aşā
Bir ḳarāra dem urucı kevn ile mekān biziz

47

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. ‘Ācizāne sā‘iliz biz bāb-ı ‘irfān gözleriz
Bir alāy mestāneyüz ki dilde bürhān gözleriz

¹²⁹ Bu mısradaki vezin kusuru vardır

2. Zāhidā dīvāne ŝanma bezm-i Çū maġmūriyız
Sırrı ifşā itmek için gizlü bārān gözleriz
3. Niyetimiz Çaç rızāsı ġayra göñül virmeyiz
Ekeriz rızā toġumun baht-ı yārān gözleriz
4. Virmeziz ġuş şemme medġ-i ġāle meŝġül olurız
Rāzı olup her ġadere kāmīl imān gözleriz
5. N’ideriz vech-i cevānı ‘aşġ-ı Ĥudā’dır ġarāz
Ŗeŝ cihetde şemme vechu’l-lāhi¹³⁰ her ān gözleriz
6. Ŗutarız rāh-ı tevāzu’ ġalkā ülfet ideriz
Kimi görsek Ĥıẓr ile Mūsā-yı ‘İmrān gözleriz
7. Düşdi bir ġāle ‘Aŝāyī çeşm-i cānı pāreler
Nāzlı yāre vuŝlat için ‘aşġ-ı sūzān gözleriz

48

fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ŗem’-cemāle ġarŝu [yanmayı]¹³¹ ki her ān isteriz
Cānı cānāne virüben cān-ı cānān isteriz

¹³⁰ Ve lillāhi’l-meŝriġu ve’l-meġribu fe eynemā tucellu fe şemme vechu’l-lāhi innellāhe vāsi’un ‘alīm:” Doġu da Batı da (tüm yeryüzü) Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır. Ŗüphesiz Allah lutfü geniş olandır, hakkıyla bilendir.” Bakara, 115 (Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân-ı Kerīm Meâli, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

¹³¹ Bu kısım nüshada silik olup tarafımızca tamir edilmiştir.

2. Bir ‘ažim kerhāneyuz ki bir ılı ır bleriz
Her blkde nice bir merd ile merdān isteriz
 3. Őařramızdan alaşılmaz reng-i b-elvānımız
Rengimizden reng alıcı tāze heycān isteriz
 4. Gālet-i ğayretde aldı ğālimizi fehm iden
Zihni aık ‘alı av kāmil insān isteriz
 5. Putemiz nist b-nihāye raĝm gālib eşmeyz
Aıdırız āb-1 ğayāt ğavz-1 mihmān isteriz
 6. Feyz iderse kaşresini nr-1 ‘alā nr olur
Zirā nefis-i Msā grr rĝ-1 revān isteriz
- [14^b]
7. *Taĝkikā lā-tehdī aĝbeb*¹³² ebsem olup bu ‘Ařā
Gzleyp hidāyeti ba‘dehu ‘irfān isteriz

¹³² İnneke lā tehdī men eĝbebbe velekinnellāhe yehdī men yeřā’ ve hve a‘lemu bil mhtedīn: “ Őpbesiz sen sevdiĝin kimseyi doĝru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediĝi kimseyi doĝru yola eriştirir. O, doĝru yola gelecekleri daha iyi bilir.” Kasas, 56 (*Diyanet İşleri Bařkanlıĝı Kur‘ān-ı Kerīm Me‘ali*, Haz.: Do. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlūn

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Geçmişüz ād ile šāndan nā-murāddır şānımız
Ĥāb-ı nāzı alan alsun yağmā ĥānumānımız
2. Virmişüz zāhide *na'īm-i šahūrā*¹³³ işreti
Yanarız biz nār-ı 'aşka yoğ durur duĥānımız
3. Dostiña sevgisi dilde devr ider sūzān ile
Nūş ider ciger řanıyı yūregi büryānımız
4. Šab'ımız nist anla şūrbe behr biziz sivāya hem
Beyhūde da'vāya hergiz direnmez zebānımız¹³⁴
5. 'Ayna gelmez şirk-i ĥāšā 'ayn-ı vađdet üzreyiz
Her šarafdan sırr-ı cemāl dā'imā seyrānımız
6. Ehl-i ġafletler ne bilsün vecd ü cevān ġālini
'Ārif-i bīdār olana oldu řurbān cānımız
7. Söyler iseñ söyle sūġan nefsiñe sen ey 'Ašā
Kime kim baĥş olsa imān ol bilür 'irfānımız

¹³³ 'Āliyeĥüm šiyābu sundusin ĥuērun ve istebrařkun ve ġullu esāvīrā mid fiēēh ve sekāhüm rabbūhüm řarāben tahūrā." Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir iecek iirecektir." İnsān, 21 (*Dīyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

¹³⁴ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Meşgûl ol ğāliñe zāhid hâlk ile ğavġāyı kes
Olma cāhil şātın bil rāh-ı Çaçk'a kıl heves
2. Kāl ile kıl bī-vefādır gelberü meyhāneye
Vaqt-i seġer gele dostdan bir leşiş ġuşuña ses
3. Mevlā'ya gel şikr idelim cān u dilden 'aşk ile
Lu'bla riyāyı terk it virme hevāya nefes
4. Cümle eşyā zevke gelür ahş ider na'rā-yı 'aşk
Devr-i devrān cān u cānsız geri qalmaz bir meges
5. İdelim meydān-ı devrān rüz u şeb giryān ile
İdelim pāk bu vücūdı gide qalbden şād ceres
6. Ğulgüle düşmüş cihāna şıyt u şadā ey 'Aşā

[15^a]

Her zamān ur sen de na'ra iñlesin hem bu qafes

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Cām-ı ilhāmı için cān tā ebed maḥmūr imiş
Sokr ile sekrān içinde 'āšiyān maḡmūr imiş
2. Zāhidā niçün ḥabersiz bilmeziz biz teklifāt
Nist ḡalem dīvānelere külli şey mecbūr imiş
3. Çünkü anlar ḡodı nefsi virdi 'aḡlı yaḡmāya
Baḡr-ı muḡış ḡavvāsınıñ her işi mehmūr imiş
4. Maḡv-ı muşlaḡ şāta irüp nefy-i isbāt idinen
Çār kūşe cānibinde her vīrān ma'mūr imiş
5. Taḡdiri gözler devāmı izlemez muḡālifi
'İlmullāh'a āşinālar dilleri mesrūr imiş
6. Şoḡunan cezbe-yi ilahī bir laḡzā mestānıñ¹³⁵
Seri mestdir ḡaşre deḡin māsivā mehcūr imiş
7. Selb olursa keynūniyyet 'aynūniyyet keşf olur
Göñül içre levḡ-i maḡfūż yazılı mestūr imiş

[15^b]

¹³⁵ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

8. Ne oğursa ağ'dan oğur ęayrullāhı bilmez ol
Gāhı bilür gāhı bilmez bu vücūd meśmūr imiş
9. Mağrem olmazdan 'Aśāyī ehl-i diller ğālını
Gün-be-gün nuşh u naśīğat sözleri meşhūr imiş

53

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Cān içinde kimse bilmez gizlü bāzār vār imiş
Ol bāzārdan 'aşkı almağ ne güzel bir kār imiş
2. Sūfī dilde şu benim gönümü rüşen itmeye
Dil evinde na'ra uran 'aşk-ı sulşān yār imiş
3. 'Aklı birağ 'aşka uyağ bula gönül rüşeni
Dil evinde ğam birağan rağīb u ağıyār imiş
4. Teslīm ol gel cān içinde 'aşkı al sen dā'imā
Sālike sermāye yāre vermeye ikrār imiş
5. 'Aşkı hemrāh idinenler Zū'l-Cenāğ'ın oldılar
'Aşıka ol tağşīl-i 'aşk vuşlat-ı dīdār imiş
6. İtmeyen nūş cür'asını şanki insān olmadı
Dü cihānda bādesini nūş iden serdār imiş

7. Eyle bu 'Ašā'ya kısmet ya Rab 'aşkıñ bādesin
Bir kadeğın nūş ideniñ hārları gülzār imiş

54

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - . - / - . - . - / - . - . - / - . - . -

1. Bir şecerem iki dimem likin itmeme sırrı fāş
Görünürem keşret içre koymuşam vağdete baş
2. Gāhī zāhid gāhī 'āşık gāh dīvāne gāh 'ākil
Gāhī sermest gezerem ki ururam sīneme şaş
3. Gāhī kesb-i dünyā için varlığı şarf iderim
Gāhī 'uqbā kaydı için ğam ile pişirem aş
4. Gāhī cāhil gāhī 'ālim gāhī dervīş-i fakīr
Gāhī olur yed-i şulā şol zībā mihrāb kaç
5. Gāhī vağdet güllerine nāle olur 'ādetim
Gāhī rüyum üzre aqardu çeşimden kan u yaş

[16^a]

6. Gāhī ebsem-i dehānım gāhī bübül-i zebān
Gāhī 'ilmullāh ğayretde durur dil hāş hāş

7. Her ne renge girer ise bu `Aşāyī ey hūmām
İstikāmet vāsi`inden şanma ki sen rāhı şaş

55

fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilün

Remel - . - . - / - . - . - / - . - . - / - . - . -

1. Dervīŝ isen ey qarındaş māsivādan ol hālāŝ
Vechiñi beķāya döndür şu fenādan ol hālāŝ
2. Dem-be-dem āh içre olğıl `aynına getürme ŝāŝ
Nefsle kıl ceng ü cidāl ğam-ı hevādan ol hālāŝ
3. Yāre ğuzūr ile devām endiŝe terkini ur
Düşme teŝvīŝ fikre sen hāvıf u recādan ol hālāŝ
4. Dirse neyiçün gedāsın `āleme bir ŝāh iken
Aşl-ı uŝülünü fikr it bī-vefādan ol hālāŝ
5. Sende vardur bir `aźīm-ŝān bī-hābersiñ n`eyleyim
Gözle ķudret mızra`ını gel kilādan ol hālāŝ
6. İstikāmet rāhını ŝut beyğūde da`vāyı ķo
Ĝam getürme bir göñüle bed hūlyādan ol hālāŝ
7. Ey `Atā gözet tevāzu` her sözüñde dā`imā
Gelmeye tā bezme ğüzün var anā`dan ol hālāŝ

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Nefsin bilmek durur sâlik Çaçk'a ta'atdan ğaraž¹³⁶
Rabb'ini bilmek durur mürşide hizmetden ğaraž
2. Ermege vechi durur Çaçk'ın kitābı zāhidā
Çaçk'ı ikrār etmek durur 'ilm u ğikmetden ğaraž¹³⁷
3. Nüşâ-i kübrā denildi tā ezelden ādeme
Bu şîfāt şātını bilmek bunca şân'atdan ğaraž
4. Cümle eşyā Çaç'dan aldı rengini elvânını
Añş etmekdür kemāli ol 'ilm u 'ibretten ğaraž¹³⁸
5. Esmālar Çaç Esmā besdür fi'l-ğākīka cümlesi
'İlmullāh semā'ı bilmek sırr-ı vağdetden ğaraž
6. Kendi kendiñ bilmek ise şoğrı rāhıñ ey 'Aşā
Vuşlat-ı dildāre irmek cümle miñnetden ğaraž

¹³⁶ Bu mısradā vezin kusurları vardır.

¹³⁷ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

¹³⁸ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. N'ide 'āşık vech ü cevān bir cān elvirir faķaş
Ĥūr ile ğilmān¹³⁹ istemez cānān elvirir faķaş
2. İstemez keşf ü kerāmet şādık olan 'āşıkān
'Āşıkā bunca virilen iĝsān elvirir faķaş
3. Allah'ın 'irfānı žāhir 'ārif iseñ gel berü
Söylenen kāmīl dilinden bürhān elvirir faķaş
4. Ğaķķ'a sālīk olan şālīb bu dūnya terkin urur¹⁴⁰
Şūretā i'tibār olmaz 'irfān elvirir faķaş
5. Zūrriyet meylini virmez dost ile ol dost olur
Egne ĥırĥa serde tāc bir nān elvirir faķaş
6. İstemez delil kelāmı mü'min iseñ kıl ķabūl
Cānib-i Ğaķķ'dan 'Aşā'ya Ķur'an elvirir faķaş

¹³⁹ Nūshada "istemez ĥūr ile ğilmān" şeklindedir. Vezin gereĝi takdim tehir yapıldı.

¹⁴⁰ Bu mısradā vezin kusurları vardır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Gıfz eyle mü'minleri şeyşān şerinden yā Ğafiz
İt hālās̄ kullarıñı dünyā fikrinden yā Ğafiz¹⁴¹
2. Nefs-i emmāre elinde komağıl sālikleri
Dañı levwāme mülhimme muşma'inden yā Ğafiz¹⁴²
3. Rāziyeden marziyeden nefsi-kāmil eyle gel
Ola kāmīl her cihetde Yed-i Şūrdan yā Ğafiz
4. Eyle yoldaş imānımız şamudan olağ āzād
Mağrūm itme cennātında rū'yetiñden yā Ğafiz
5. Keş ü kerāmetde koma 'aşıkları yā İlāh¹⁴³
Ref' idegör hem ğicābı göñlümüzden yā Ğafiz

[16^b]

6. Müstecāb kıl bu du'āyı dergāhında yā Ğafūr
Çoğ(dur) günāhı umar 'Aşā rağmetiñden yā Ğafiz

¹⁴¹ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

¹⁴² Bu mısradā vezin kusuru vardır.

¹⁴³ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Nükte'i bir¹⁴⁴ şerğ ideyim kıl anı sen ıŝılā'
La'l ile gevher ŝaçayım ider iseñ istimā'
2. Derdiniñ dermānı dilde var ara Loqmān'ını
İçegör ilhām-ı cāmı dü cihān olğıl ŝecā'
3. Virme 'ömriñi hevāya gel berü merdāne ol
Olma zāhid 'aŝıq ol gel ma'ŝūkıña it serā'
4. Ola ğidā 'aşq-ı Ĥudā cigeriñi kıl kebāb
Vaqt-i seğerdir bahāne dost ile ol ictimā'
5. Şanma sen keŝretdeyim vağdetdesiñ eyā hoca
İnkārıñdan nāŝi saña her ān olupdur¹⁴⁵ ŝudā'
6. Kıl temāŝā diqqat ile Ğaqq ile birlikde señ
Mażharı Ğaqq'dur ŝıfāt-ı ŝatıñ itdi ibtidā'
7. Oldı Ğaqq'dan bu 'ināyet kenze olam āŝinā
Açarım dükkān-ı 'attār Ğaqq'dan özge yoq metā'
8. İdegör bāzār-ı maĥfi gizlüce gel yanıma
Yüziñi sür hāk-i pāye itme 'Aŝā'ya nizā'

¹⁴⁴ Metinde "bir nükte'i" şeklindedir. Vezin gereği takdim tehir yapıldı.

¹⁴⁵ Nüshada "olupdur her an" şeklindedir. Vezin gereği takdim tehir yapıldı.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Çok zamandır ğasretiñe ururum s̄neme ŝaĝ
Lütf ile aldır niabiñ yana göñülde çerāĝ
2. Gel ğicābı keŝf ideĝör ol nūrān-ı māh-rū
İre b̄yüñ cism-i cāna bula leŝŝāt tā dimāĝ
3. Gele bahār ref' ola kış açıla ĝoncalarıñ
Öte bülbül güllerine ola fedā cān uçaĝ
4. Gül cemāliyle müşerref ola diller cāvidān
Nūr ola maĝz-ı vücūdı olmaya aña ŝuraĝ
5. Açıla alb gözlerimiz seyr idelim 'ālemi
Gele dostdan ĝüb ŝadālar şol şarafdan dañı ŝaĝ

[17^a]

6. Vuŝlatı irse 'Aŝā'ya ola maŝūdı tamām
İtmeye maŝlab fenāyı ıla sivādan ferāĝ

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Zāhidā 'ucbıñı terk it idegör qalbiñi şāf
Bulayım 'izzet dir iseñ aşlā söyleme hılāf
2. Ādemiseñ şoğruca gez egriniñ olmaz yeri
Dañı ğıfz eyle lisānı urmağıl kuruca lāf
3. Dünyāniñ yoğdur vefāsı āhiret qaydını gör
İresiñ gel rāh-ı Çaçq'a varıñı eyle telāf
4. Sende bir şān vār iken gel sen seniñ qadriñi bil
Qadrini kim bildi ise buldı dü cihān şerāf
5. Virme gönül ki hevāya māsivādan qıl ğaşer
Yāre ğuzūr ile devām böyle içdiler sülāf
6. Qıl ğaşer alma şaqın 'aşıqlarıñ āhın 'Aşā
Şutdılar rāh-ı tevāzu' senden evvel her şınāf

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Meyliñi virme fenāya hiç aniñ bekāsı yoğ
Žālim-i gaddārdır o bir rağmi yoğ liqāsı yoğ

2. Şanki bir maġbūb-ı zībā pūş idüp elvān reng
Zīneti vār nice yüz biñ böyle bir ġayāsı yoġ
3. Fendine aldanma seni düşürür duzāġına
Bend olursañ ger şuzāġa şoñra bir çāresi yoġ
4. Çok nezāket çok žerāfet gösterür o kimseye
Cümlesi yalāndır āniñ aşlā bir esāsı yoġ
5. Cādı ekberdur o bir nice ġeyūlālar bilür
Žāhirinde bir cevāndur şanki hiç behāsı yoġ
6. Fehm ideġör sen gibi hem nice biñ şāġibi var
Žann idersin kim şu benden ġayrı bir āşnāsı yoġ
7. Bu ‘Aşā’ya virseler iki cihānı istemez

[17^b]

Maşlabı dostuñ rızāsı ġayrıya hevāsı yoġ

63

fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ey gönül niçün melilsin derdiñe dermān mı yoġ
Yine başa ġam mı geldi ġāliñi şoran mı yoġ

2. Šiġ-ı müjġān oġlarından sīne göz göz pāre mi
Pāre ki bir özge merhem šāriġ-i Loġmān mı yoġ
3. Yār iken cüdā mı düşdüñ sen diyār-ı ġurbete
Bu yañadan dost gözlen baġsa bir gelen mi yoġ
4. Ğurbet içre mi yesīrsiñ hāl-i yektā setrine
Vākıf-ı esrār oluben bendiñi çizen mi yoġ
5. Gül-i ra'nā revnaġından göz yaşı 'ummān mıdır
Seyr idüp ġanlı yaşıña mergāmet ġılan mı yoġ
6. Ğālīñe vākıf degil mi taht-ı dilde māhitāb
Bunca çekdiġiñ sitemi šāhıña diyen mı yoġ
7. Ey 'Ašāyī ġāl-i 'aşġı kimlere şerġ idesiñ
Ehl-i dilden sır virecek bir muġib yārān mı yoġ

64

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Žāhirā ol sālīkāñiñ cānıdır cān el-firāk
Ĥasta olan cānlarıñ Loġmān'ıdır cān el-firāk
2. Gerçi vücūd birdür ammā şer'-i pāk üzre cevāb
Ehl-i sünnet ve'l-cemā'at šānıdır cān el-firāk

3. Ğulġule dūşdi cihāna elvedā' yā ġasretā
Evliyālar ser-firāzı rāzıdır cān el-firāķ
4. Ey gönül şādāne gelme ehl-i dil maġzūn bu dem
Ol şarīķat ehliniñ pīrānıdır cān el-firāķ
5. Eyyühe's-sāķīye maġbūb cilve-gāha ķıl nażar
İsm-i a'żam 'ilminiñ hem kānıdır cān el-firāķ
6. Gel berü luşf ile cānā urmaġıl sīneme şāġ
Cism-i cānı cānlarıñ cānānıdır cān el-firāķ
7. Bende ol gel nesl-i şemse Ķışmīr-āsā¹⁴⁶ ey 'Aşā

[18^a]

Ķuşb-ı zamān şāġibi mihmānıdır cān el-firāķ

65

fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlūn

Remel - . - . - / - . - . - / - . - . - / - . - .

1. Pertev-i nūr-ı Ĥudā'dır mażhar-ı insāna baķ
*Aġsen-i taķvīm*¹⁴⁷ dinilen şūret-i Raġmān'a baķ

¹⁴⁶ Vezin gereġi “veş” kelimesi “āsā” şeklinde okundu.

¹⁴⁷ Leķad hālaķnel insāne fī aġseni taķvīm: “Biz gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık” Tîn, 4 (*Diyānet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerîm Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

2. Ne ararsañ anda ara ğayrıya kıılma nażar
Eyle vechine teveccüh kıible-i cānāna baķ
3. *Elleṣī esrā bi'ʿabdih*¹⁴⁸ ṣānına geldi anıñ
Aç cehālet perdesini dildeki bürhāna baķ
4. Dem uran kimdur arada bilesiñ 'ilm ile fen
'İlm-i fālī ğāl idüben kıudret-i Sübhāna baķ
5. Zevķ-i rüğānī olursa baĥş olur her bir 'ulüm
'İlm-i ledün şālibisiñ gel 'Aṣā merdāne baķ

66

mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Eyā Mevlā bu ğöñlümüñ mayası sendedir ancaķ
Kime ağvāli 'arz idem devāsi sendedir ancaķ
2. Ğarīb illere dūṣ oldum yitirdim kendi kendimi
Hemān rüğumuzuñ resmen ğidāsı sendedir ancaķ
3. Kevākib nüĥ felek üzre döner 'arṣ-ı 'alāsından
Merātibce dem-i devrān verāsi sendedir ancaķ

¹⁴⁸ Sübhānelleṣi esrā bi'ʿabdihi leylen mine'l-mescidil ğarāmi ile'l-mescidil aķşelleṣi bāreknā ğavlehu linuriyehu min āyātinā innehu huve's-semī' ul baṣīr." Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedi. Hiç şüphesiz O, hakkıyla görendir." İsrā, 1 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim* Meāli, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

4. Ğarāyibden elem ũundum cemādāt-ı İlähiyye
Çıkardım la'l ile gevher bahāsı sendedir ancağ
5. Ne deliyem ne uũluyam ne dünyāyam ne 'uđbāyam
Nedür bilmem āhır encām çırası sendedir ancağ
6. Ķuũurum çok deyü Mevlā ümīdi kaũ' ideyim mi
Nice biñ 'āũiye rağmet seğası sendedir ancağ
7. Niye geldim niye gitdim nedür dergāha ğacātım
Ğarāz 'ayn-ı ğağıki mi edāsı sendedir ancağ
8. Uragör zağmıma merhem Ebu'l-Ķāsım küresinden
Muğammed Muũũafā rāhı sipāsı sendedir ancağ
9. Niçün yanup yakılmazsıñ 'Aũā vađt-i seğerlerde

[18^b]

Fenā-ender-fenā seniñ beğası sendedir ancağ

67

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ķuũb-ı 'ālem ğavũ-ı a'zam luũf-ı ũāhān ũübhe yoğ
Yedi eflāk encüm iäre mäh-ı tābān ũübhe yoğ

2. Çerh-i gerdün pāy-ı a'lāsında gizler emrini
Gükm-i tasarrufa döner vaqt u zamān şübhe yoq
3. 'Arş-ı a'lāya çekilmiş re's-i hümayūn hem
Yedi kat zemīne açmış perri pür-cān şübhe yoq
4. Neşv ü nemā revnaq almış vech-i ğüsnünden anıñ
Cübbesinden ğāşıl olmuş küfr ü imān şübhe yoq
5. Nice şāhlar bende olmuş şāt-ı pākine henüz
Ĥün-ı kudret bābın açmış ğūr u ğilmān şübhe yoq
6. Bār-gāhında şoyunmuş 'āşık-ı bī-çāreler
Zevq-yāb olmuş ser-ā-pā cümle insān şübhe yoq
7. Žārifāne baḥş idüp dursa likāna ğüsn-i ḥalk
Cümlesi kāmil mükemmel ğadd-i pāyān şübhe yoq
8. Zāhidāne ḥod-peres[t]ler ne bilür aĝvālini
Şeyḥ-i zerrāq ğāleti ğayretde her ān şübhe yoq
9. Ey 'Aşā gel bendesiniñ bendesine bende ol
Bendelikle buldı meydān bunca merdān şübhe yoq

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. 'Āşık olan bezm-i 'aşkıñ cür'asın içmek gerek
 'Ārif-i billāhı bulup özünü açmak gerek
 Terk idüben māsivāyı dünyādan geçmek gerek
 Rāha girüp tahtıña hem her zamān göçmek gerek
2. Varagör meyhāneye sen nice zamān yatagör
 Sākī-yı mağbüb elinden 'aşk meyini şadagör
 Püş idüp hırhā melāmet 'ār u nāmus atagör
 Rāha girüp tahtıña hem her zamān göçmek gerek
3. Bülbül-āsā¹⁴⁹ güller içre zārı her ān itmeli
 Mor menefşe lāle sünbül zevk-i reyğān nitmeli

[19^a]

Virmeyüp meylini ğayra mağşūdına yetmeli
 Rāha girüp tahtıña hem her zamān göçmek gerek

4. Pervāne-veş yanagör kim mağbūbuñı bulasıñ
 Dü cihānda bir murādı bunda anda alasıñ
 Olma ğāfil bunda yoksa anda eyle қalasıñ
 Rāha girüp tahtıña hem her zamān göçmek gerek
5. Ey 'Aşāyī aşқа düş kim ten u cāmı yaқasıñ
 Bu vücūdu mağv idüben lā-mekāna baқasıñ

¹⁴⁹ Vezin gereği “veş” kelimesi “āsā” şeklinde okundu.

İresiñ ol bâğ-ı vağdet gülleriyle қоқasıñ
Rāha girüp tahtıña hem her zamān göçmek gerek

69

8’li hece ölçüsü

1. Cānı ol cānāne virmek
Ne güzeldir ne güzel[dir]¹⁵⁰
Vuşlat-ı eyyāma irmek
Ne güzeldir ne güzeldir
2. Rāha yüki yükli gitmek
Terk idüp varlığı nitmek
Göñül levğın seyrān itmek
Ne güzeldir ne güzeldir
3. Gizlüce bāzār içinde
Vağdet-i gülzār içinde
Gülü bulmaқ hār içinde
Ne güzeldir ne güzeldir
4. Ebu’l-Қāsım şānın bilmek
Dört Kitāb’ıñ қālin bilmek
Cümle eşyā ğālin bilmek
Ne güzeldir ne güzeldir

¹⁵⁰ Vezin gereği tekrar dizelerine “dir” eklenmiştir.

5. Vāridāt sırrına mażhar
Sözü Qur'ān özü rehber
Bunu böyle bilen erler
Ne güzeldir ne güzeldir

[19^b]

6. Küntü kenz bābını açan
Her bir şeyden biri seçen
Ĥavf u recālardan geçen
Ne güzeldir ne güzeldir

7. Añla bu 'Aşāyī pendin
Terk eyle māsivā fendin
Kim bilürse kendi kendin
Ne güzeldir ne güzeldir

70

8'li hece ölçüsü

1. Bu ğafletle işiñ bitmez
Uyansana aman gönül
Aman gönül nāzlı gönül
Açılsana ğamlı gönül
2. Şālib olan böyle yitmez
Uyansana aman gönül

Aman gönül nâzlı gönül

Açılsana ğamlı gönül

3. Āşık olan menzil aldı

Ġāfil olan öyle kaldı

Ŝādık olan yāri buldu

Uyansana aman gönül

Aman gönül nâzlı gönül

Açılsana ğamlı gönül

4. Gönül niçün dosta gitmek

Gülşānda gül olup bitmek

Bülbül-āsā¹⁵¹ her ān ötmek

Uyansana aman gönül

Aman gönül nâzlı gönül

Açılsana ğamlı gönül

5. Bu ini sen açmazsın

Āb-ı ğayātı içmezsin

[20^a]

Küy-i cānāne göçmezsin

Uyansana aman gönül

Aman gönül nâzlı gönül

Açılsana ğamlı gönül

6. Bu ğāl ile işin bitmez

Biterse dānesi yetmez

¹⁵¹ Vezin gereği “veş” kelimesi “āsā” şeklinde okundu.

Yeterse hîç vefâ itmez
Uyansana aman gönül
Aman gönül nâzlı gönül
Açılsana ğamlı gönül

7. Cümle hâkka biñ nażar baķ
Ħābe yatma her seġer kaķ
Cūş idüben ‘ummāne baķ
Uyansana aman gönül
Aman gönül nâzlı gönül
Açılsana ğamlı gönül

8. Ey ‘Aşâyî sivādan geķ
Ehl-i şirkden key şaķın kaķ
Ķoyma ğaflet cān göziñ aķ
Uyansana aman gönül
Aman gönül nâzlı gönül
Açılsana ğamlı gönül

71

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - . - / - . - . - / - . - . - / - . -

1. Bir behrem var cān içinde kime hîç āġāh degil¹⁵²
Zāhidāne ‘arz idersem dir ki lāzım rāh degil

¹⁵² Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

2. Evvelā dāl itdi `aqlı s̄aniyā lāl oldu dil
Ben direm ki şāh-ı cihān cāhilāndır şāh degil
3. Ğālet-i ğayretde kıaldı `ilm-i žāhir n'eyleyem
`Aşıkı mest itdi hāli şikāyetlü āh degil
4. Şu`lesi `ālemi iĝāşa ğayri nedir bilmezem
Gül gül ile cāvidāndır hest-i hārı cāh degil
5. Şāfi şarāb nūş idenler bilir ancaķ ey `Aşā

[20^b]

Şanma güneş yāhūd encüm çerh uyan ol māh degil

72

fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ğuruh-ı sālīkānıñ hānıdır bu mürşidim
Ĥasta olan cānlarıñ Loķmān'ıdır bu mürşidim
Şübhesiz her dertleriñ dermānıdır bu mürşidim
Ehl-i sünnet ve'l-cemā`at şānıdır bu mürşidim
2. Sen de terk eyle riyāyı zāhid emirāne gel
Yüz sür eşigine dā'im sıdk ile devrāne gel
Gündüzüñ `ıyd hem giceñ kıadr eyleyüp seyrāne gel
Hep erenler yārıdır yārānıdır bu mürşidim

3. Şübhe etme şerrece albiñe gel itme gümān
Bu bir ulu yol durur Őođrica gel eyle ĩmān
Teslīm ol mürşide himmet al kemālinden hemān
Hem Őarīat ehliniñ pīrānıdır bu mürşidim
4. Benligiñ terk eyleyüp mürşide sen diatle ba
Sırr-ı esrārını aar albiñe ol Rabb-i a
Sen bu āyine-i albiñ pāk idüp gel al seba
Cümle cismiñ cānıdır cānānıdır bu mürşidim
5. Ey ‘AŐāyī sen de himmet umar iseñ ıl talep
Cānıñı eyle fedā yoluna daı var hep
Ouyup ‘ilm-i ledünni her vakit birazca ap
Ol ledünni ‘ilminiñ ün kānıdır bu mürşidim

73

5’li hece ölçüsü

1. Gel berü cānım
Cāna cānānım
Gizlüce yārim
Sırr-ı Yezdān’ım
2. MüŐtādır saña
Bir Şıfl-ı ebkem
Ref’ olsa niāb
Ulu hūbānım

3. ışmır kemteri
Varıyor bāba
Baĥş eyle luşuf
Genc-i nihānım

4. ahrırđ da ĥořdur
Ehl-i řafāya
Ne olsa rāzı
Dil-i sūzānım

[21^a]

5. Rūz u řeb yandım
Derdiğ oduna
āli ‘arz ider
Yāre destānım

6. Gōyüendi özüüm
‘Aşkığla her bār
Etdikçe āhı
ıķmaz duĥānım

7. Oldum bī-āre
Böyle āvāre
Lāl oldu dehān
Dönmez zebānım

8. řerık-i maźhar
Olalı gōđül

Vaşl-ı yār için
Ağyār yārānım

9. Āleme āķil
Gitdi yağmāya
Āşķ ile zevķdür
Derde dermānım

10. Vardur ķilleti
Zühd ü taķvānıñ
Dost için şā'at
Elde peymānım

11. Āşā günahķār
Ālidür Settār
Rabbi'si Ğaffār
Çoķdur işyānım

74

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Olmuşam mest¹⁵³ tā eles[t]den böyle bir dīvāneyim
İçmişem āşķıñ şarābın böyle bir sekrāneyim

¹⁵³ Nüshada “mest olmuşam” şeklindedir. Vezin gereği takdim tehir yapıldı.

2. Ma' nide birlikde idik Őimdi dūŐdük keŐrete
Gice gūndūz yār ĥayāli bōyle bir ġayrāneyim
3. Dostumuñ ol fūrķatinden dīdeler tā cūŐ ider
Ĥayli demdir ġasretine bōyle bir giryāneyim
4. EtmiŐem dūr¹⁵⁴ 'arŐ kūrسي levġ ķalem ũ nūh felek
Fetġ olundı bu gōñūlden bōyle bir seyrāneyim
5. Evvel oldur āĥir oldur ųāhir oldur bāŐın ol
İķrār idūp birligine bōyle bir 'irfāneyim
6. Yaķdı vūcūdumu her dem 'aŐķ-ı Ĥudā dā'imā
'AŐķ-ı sūzāniñ elinden bōyle bir pervāneyim
7. Cism ũ cānı maġv idipdūr rāh-ı Ģaķķ'a bu 'AŐā
Ol sebebden mest-i medhūŐ nice bir uŐlanayım

75

mefā 'ılūn mefā 'ılūn fe'ūlūn

Hezec . - - - / . - - - / . - -

[21^b]

1. Saña müŐtāķ cihān u cān efendim
Gūrūh-ı vaġdet-i insān efendim

¹⁵⁴ Nūshada "dūr etmiŐem" ųeklindedir. Vezin gereġi takdim tehir yapıldı.

2. ararım yok viŝaliñe nedendir
Baŝiret ehline ayan efendim
3. Aceb bu ğal ile gezsem ne ola
Devā-yı derdime dermān efendim
4. Bilen dimez diyen bilmez aceb sır
Bī-ihtiyār ŝuhūrı ŝān efendim
5. Kemāliñ āfaa ziyā dūŝüpdür
Melekler ŝanıña ğayrān efendim
6. Cemāliñ vechine maŝhar dūŝüben
Kelāmı nāŝıı ur'an efendim
7. aayıdan ŝuhūr iden bu sırlar
Neden bu ullara iĝsān efendim
8. Vücüd ilimine mālİK olana
Cünün-ı defteri imān efendim
9. şeb-i hicrān ile nice gezeyim
Sehāvet ma'deni ŝāhān efendim
10. Nefis ğilelerinden sen esir ki
aıı sünbül ü reyĝān efendim
11. Hemān dūŝdi deyü ser-ser gezerken
Dolaŝdı ĝonce-i dāmān efendim

12. Devāmī `ādetim āh u enīndir
Ġidā rūġumuza fiġān efendim

13. Dil-i vīrāneye āteş şolubdur
Ki `aşkıñla kılar devrān efendim

14. Cemādāt-ı İlahī'niñ rumūzı
Beni sevdālara şalan efendim

15. `Aşāyī ġālını mestūr kılıpdur
Sīnemiz tābi`-i şuġyān efendim

76

11'li hece ölçüsü

[22^a]

1. Ne `aceb hōş geldi baña o şāhım
Başımı kıademi yüzüme māhım
2. Şoragelür mi ola dil-i ġamım
Ya bu firāk ile kıala mı cāhım
3. Şīġ-ı müjġān oķu sana pāresi
Şara mı merhemi şabīb-ı vāhım
4. Hāli Hindī kıaşı Hindī göz Hindī
Ebrū-yı çār yaķdı baht-ı siyāhım

5. Niye bir ağına bend-i sũvārı
Cāzũ-yı ekbere şondı sipāhım
6. Ola mı vuŖlat-ı eyyāmı daĥı
İriŖe¹⁵⁵ mi bāġ-ı vaġdete rāhım
7. Dire mi gũlleri `AŖāyī bũlbũl
Şala mı ya rũz-ı maġŖere āhım

77

fā`ilātũn / fā`ilātũn / fā`ilātũn / fā`ilũn

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Dilberā řıldıñ tecellī yine zamān işe hem
Benligim virdiñ fenāya çeŖm-i giryān işe hem
2. Tā ezelden `ādāt olmuŖ `aŖıķına bũyle hem
Dā`imā yanup yaķulup `aŖķ-ı sũzān işe hem
3. Yandıran `aŖķ yanan `aŖķdur kimse yoķdur arada
Ėālet-i ġayretle buldum mest-i mestān işe hem
4. Ma`nide buldum bāzārı ķānı ana mũŖterī
Açarım dũkkān-ı `attār gizli metā` işe hem

¹⁵⁵ Vezin gereġi “ire mi” kelimesi “iriŖe mi” Ŗeklinde okundu.

5. Kendi kendiden elem virmege kendi kendiyeye
Böyle bulagöre kendin ne imiş cān içre hem
6. Dürlü şîfât-ı tebeddülden murād mürūr rızā
Şîbġatullāh sırrına ir *hüve fî şā'n*¹⁵⁶ içre hem
7. Şad hezārān mażharı Esmā-yı Ğüsnā'dan gören
Her bir Esmā ġükmün icrā eyle cihān içre hem
8. 'İlm-i 'ibret 'ilm-i ġikmet 'ilm-i ġudret sözlerin
Er gerek kim seçe bir bir maġz-ı Ğur'ān içre hem

[22^b]

9. 'Ārifîñ aġvālîni ins ü melek fehm eylemez
Ya ne bilsün cāhil ü nādān ġümān içre hem
10. Yola yoldaş sırra sırdaş ġāle ġāldaş bul 'Aşā
Andan aç genc-i ma'ānī yār-ı yārān içre hem

¹⁵⁶ Yes eluhu men fî's-semāvāti ve'l-arē kulle yevmin hüve fî şā'n:" Göklerde ve yerde bulunanlar O'ndan isterler. O, her an yeni bir ilahi tasarruftadır." Rahmān, 29 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Giymişiz aḥēār libāsiñ dilber-i yekdāneden
İçmişiz bir cür'a cāmı teşne-i ḥübāneden
2. İtmez iseñ 'aqlı yağmā dilberāniñ 'aşkına
Ne biliriñ küfr ü imān ikisi bir ḥāneden
3. Dīn-i dünyāyı şarāba şatıcı merdāneyüz
İdüben ābād-ı gönül göçeriz vīrāneden
4. Biñ nažarla gözediriz yetmiş iki milleti
Çāy u kafla ururuz dem mescid ü meyhāneden
5. Almışız çeşme-i 'aşqdan biz vuzū'ı zāhidā
İtmeziz fark aniñ için Ka'be'yi put-ḥāneden
6. Kılmışız rukū' u sücūd der elest Hū demine
Şorarız biz şimdi su'al dünyā-yı 'uqbāneden
7. Tahtına ol şāh oturmuş uruyor 'adem dedim
Fānī ol sen çık aradan ey 'Aşā ğavgā neden

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Dilberā 'arz it cemāli vecde gelsün 'aşıqān
Kūh-i Qāf'a murğ-ı 'anqā kıla ol dem cāvidān
2. Bülbülān ğayretde qaldı 'aşıqānıñ āhına
Ğāl u ğālince musaĥĥar ola külli şey' hemān
3. Birr ire güller cid ile ref' ola ĥār aradan
Qalmaya şerrece benlik mağv-ı muşlaq bī-nişān
4. Bāğ-ı vağdet gülzārında dem uran mağbūb ola
Yine kendi kendin isbāt ide her demde 'ayān
5. Cümle eşyā Qağ idigin saña o dem bildirüp
Gelmeye 'aynına ğayrı aślā kılmaya gümān

[23^a]

6. İki gözden aqıdalım kan u yaş-ı serserī
Mest-i lā-ya'qıl olursañ ola mekān lā-mekān
7. Kesb ola zevq-i İlāhī bu 'Aşāyī mücrime
Ola ğidā 'aşq-ı Ĥudā rūğa ola sır nihān

mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Yine 'arz-ı cemāl itdi o dilber var-ı varından
Kemālin Zü'l-kemāl itdi dil içre gül-'izārından
2. Gül-i gülşenine bülbül niçün ötemiyor her dem
Kıla mı āh ile vāhı nice bir hār u hārından
3. Nedür maqşūdı bilmedim vişāl-i yāre irmedim
Çaķıķat güli dirmedim yitirdim 'aķlı zārından
4. Sırı sevdālara virdim cünün iķlīmine irdim
Ħayır u şerr mi bilmem dilārā 'aşķ-ı yārından
5. Ğelāl ile ğarām o ān nice fark ide bu bī-cān
Fenāfillāh žuĝūr ide beķābillāh dārından
6. Merātibce dem-i devrān ura mı böyle her zamān
Cigeri ķana ğarķ idüp geķem mi kün diyārından
7. Tecellī bahr-i ķudreti kılar 'Aşāyī'ye bir bir
Nihāyet şöyle mest itdi açınca hūb diyārından

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ötdü bülbül güllerine hârları bî-hâr bugün
Buldu vuşlat cân cânâna oldu ağıyâr yâr bugün
2. Mest-i medhüşî dîvâne-vârı yağmâ eyledi
Yoğluğı destine alup itdi bir bāzār bugün
3. Dost göründi nire baksa dost ile ol dost imiş
Her ne olsa dostdan olur 'aşığı ol kâr bugün
4. Nā'il oldu her murāda kalmadı bir maşlabı
Her ne gelse bu gönüle žāhirinden vār bugün
5. Nār-ı 'aşkı pervâne-veş bu vücūdı mağv ider
Cism-i şātıyla buluşup cānını arar bugün

[23^b]

6. Nūr ile ğarğ oldu 'ālem kalmadı bir hāl-i pir
Dil evinde na'ra uran ra'nā-yı dildār bugün
7. Mālik olmuş ol vücūd iqlimine bu dem şehā
Taht-ı dilde mäh-ı hūbān ğükmden ğünkār bugün

8. Bezm-i Çakç' da bu 'Aşâyî hâmr-ı vağdet nüş ider
Dost ile hem-mağrem olur yārān ile yār¹⁵⁷ bugün

82

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - . - / - . - . - / - . - . - / - . - . -

1. Ol vücūd ikliminiñ bāğını pervāz idinen
Varını dellāla virir yārına nāz idinen
2. *Kellimū'n-nās*¹⁵⁸ muḳtezāsı deprenür her bir lisān
*Nağnü ḳasemnāy*¹⁵⁹ gözler şāha niyāz idinen
3. Ḳalb-i selīm idinenler Żü'l-Cenāğ'ın oldılar
Oldı bend rızā bābına ḳışını yaz idinen
4. 'Ācizāne gösterür kendüyi žāhir hālḳına
Kimseye hiç sırrın açmaz cān ḳuşun bāz idinen
5. Avını hümāsı olur āfāk içre ey hümām
Ref' ider farkı aradan 'aynını şāş idinen

¹⁵⁷ Nüşhada "yār ile yārān" şeklindedir. Kafiye gereği takdim tehir yapıldı.

¹⁵⁸ Kelimū'n-nāse 'alā ḳadri 'uḳūlihim: "İnsanlarla akıllarının ereceği oranda konuşunuz." Mehmet Yılmaz, a.g.e. s.365

¹⁵⁹ Ehüm yeḳsimüne rağmete rabbike nağnu ḳasemnā beynehüm me'ışetehum fi'l-ğayāti'd-dünyā verefa'nā ba'ēehum fevka ba'ēin derecātin liyettehīşe ba'ēehum ba'ēen suhriyyā ve rağmetu rabbike ḥayrun mim mā yecme'ün: "Rabbinin rahmetini onlar mı bölüşüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır." Zuhruf, 32 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

6. Nitekim acıdan alur leşseti şol bal gibi
Bu ʿavālimiñ şadāsın gūş u āvāz idinen
7. Görünen insān şūreti ne bilürsiñ ey ʿAşā
Bilmez illā bilür anlar sūhānın sāş idinen

83

8’li hece ölçüsü

1. Muğabbet bādesin içdim
Yāriñ raḥşānına ğandım
Göñül cāmesini açdım
Yāriñ raḥşānına ğandım
2. Şanurdum ben bulam uzak
Öñümde var imiş şuzak
Bir dem itdi bize Rezzāk
Yāriñ raḥşānına ğandım

[24^a]

3. Gözsüzlere durur pinhān
Ġafletde ҡalma gel uyan
Şimdi ʿanqa oldı ʿayān
Yāriñ raḥşānına ğandım
4. Żākır meşķūr bir öz imiş
Gice degil gündüz imiş

Çamu ˘alem bir y˘z imiŒ
Y˘ri˘ raĥŒ˘nına ğandım

5. Virildi egnime ˘ab˘
Oldı benligimiz heba
Esdı koful koful Œab˘
Y˘ri˘ raĥŒ˘nına ğandım

6. Ĥ˘rı n˘d˘nı atılır
Dertlere derman ˘atılır
K˘fr ile ˘m˘n Œatılır
Y˘ri˘ raĥŒ˘nına ğandım

7. Elime m˘rŒidim ˘ılam
Beĳ˘ya ˘ekmiŒim ˘ilim
Ref˘ olur ğam ile elem
Y˘ri˘ raĥŒ˘nına ğandım

8. ˘AŒ˘'nı˘ s˘zine in˘n
˘tme bu˘na hergiz ğ˘m˘n
Dem-˘-dem baĥŒ olur ˘m˘n
Y˘ri˘ raĥŒ˘nına ğandım

mefā 'īlün mefā 'īlün mefā 'īlün mefā 'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Şalâdır kıurb-ı civâra ki budur dertlere dermân
Devâyı nice şerg idem gönül lâledir 'aql ğayrân
2. Nedir 'âlem-i mest miyân tecellî-i şâta ğafâ
Gören kimdür görünen kim nedür bu hâk ile yeksân
3. Bu ğulgul dâ'imâ neden çü şâlib maşlûba vâşıl
'Aceb delil degil mi hûş oğunan sûre-i Rağmân

[24^b]

4. Ulûhiyyet sarâyında karar itdi hümâ-yı 'aşk
Koyalım naķil araya âhir evvel¹⁶⁰ o 'âli-şân
5. Fenâdan muşlak-ı şâta irüp dir ki cihân nedir
Beķâya baķadur cevâb durur 'arıflere beyân
6. Ğaķıķat vechine mażhar düşüpdür hep bu mümkünât
Añınçün şâtını işbât ider bir bir ķamu tibyân
7. Ne deñlü vâr ise evşâf şîfât midur biğamdiñlâh
Giyüp keyfiyyet-i hil'at henüz oldum yekî hûbân

¹⁶⁰ Nüşhada "evvel âhir" şeklindedir. Vezin gereği takdim tehir yapıldı.

8. Añınçün yücedür şānım nice ednādan ednāyım
Vücūddan ğayrı nesne yok niçün gözsüzlere pinhān
9. Mecāz lafza ne i'tibār ğaraż 'ayn-ı ğaķıķıdır
'Aşāyī'yi fehim eyle vār ise dīn ile imān

85

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Oķudum ķaşı kemānda sırr-ı müsem māyı men
Vaşfına ķādir degilem dü cihān arayı men
2. Oķumaķla göñül iķre cān u cānān dersini
Levĝ-i 'ālem mektebinde bulmuşam hōcāyı men
3. Lafż-ı i'rāb lafż-i Fārsī gerķi hōş lafız durur
Aĝsen-i külli ķavā'id n'iderem edāyı men
4. 'İlm-i Rabbānī'de cāmi' her 'ulūm-ı aşfiyā
Evvel āhır hālķa şāfi noķşa-yı devāyı men
5. Benligim vāşıl 'alāya ben eserim bilmezem
Żāhir aħlaĝını insān cümleden ednāyı men
6. Ķaşre iķre baĝr-ı 'ummān gizlüce mevcūd durur
Gizlü degil aķıķ ammā n'eyleyem a'māyı men

7. Dervîş-i miskîn iseñ ger nūr-ı İlah'ım 'ayān
Ehl-i 'uşşāķıñ ni'amı şecer-i Şübāyı men
8. Bezm-i dānā sākīyem šālib-i Ğaķķ'a bugün
Bī-'ineb hāmrla şolmuş şöyle ğayāt-ı māyı men¹⁶¹
9. Ma'den-i cevher 'Aşā'yım kimse bilmez kıymetim

[25^a]

Sāz sözüm kendi özüme n'eylerem helvāyı men

86

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ey gönül mecnūn mı olduñ bir gül-i ğamrā için
Dillere destān mısıñ hem ruĥları rahşān için
2. 'Aķlıñı yağmā mı kıldıñ istignā-yı nāzına¹⁶²
Ħalk içre rüsvā mısıñ ol hālleri cūşān için¹⁶³
3. Gice gündüz dil-i ĥarmān 'aşķ oduna yandın mı¹⁶⁴
Eylediñ mi 'ömri telef hūbān-ı sūzān için

¹⁶¹ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

¹⁶² Bu mısradā vezin kusuru vardır.

¹⁶³ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

¹⁶⁴ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

4. Aḳa aḳa nālesinden ḳan u yāṣ Ceygūn mıdur
Pāre pāre mi yürek hem ḳıble-i Raġmān için
5. Ey ‘Aṣā bu mestligi ben tā eles[t]den almıṣam
Vechi gülgūn ‘aynı ġayāt dillere nālān için

87

7’li hece ölçüsü

1. Ādem ādem gel berü
Şoġrı iseñ gel berü
Ḳalma bir adım gerü
Egriyi n’idem yürü
2. Şalebi dīdār iken
Elde fırşat vār iken
Nāzik teniñ yār iken
Şoġrı iseñ gel berü
Ḳalma bir adım gerü
Egriyi n’idem yürü
3. Yürüme sen nāz ile
Hevā-yı āvāz ile
Ne idersiñ bāz ile
Şoġrı iseñ gel berü
Ḳalma bir adım gerü
Egriyi n’idem yürü

4. Halk ile gavgāyı kes
Virme hevāya nefes
Rāh-ı Çakq'a kıl heves
Şoğrı iseñ gel berü
Qalma bir adım gerü
Egriyi n'idem yürü

5. Gel ki neler göresiñ
Şol varlığı viresiñ
Qalden gāle iresiñ
Şoğrı iseñ gel berü
Qalma bir adım gerü
Egriyi n'idem yürü

[25^b]

6. Şoğrılıkla gelesiñ
Nice himmet alasıñ
Dilde dildār bulasıñ
Şoğrı isen gel berü
Qalma bir adım gerü
Egriyi n'idem yürü

7. Bul mürşidi şükr eyle
Hallāq'ın şikr eyle
Aşlın nedür fikr eyle
Şoğrı iseñ gel berü
Qalma bir adım gerü
Egriyi n'idem yürü

8. Senden öndüñi anı
Bilürsiñ dünyā fāni
Vir gel cānāne cānı
oğrı iseñ gel berü
alma bir adım gerü
Egriyi n'idem yürü

9. Ölmeden öñ ölesiñ
Ulu bahtlı olasıñ
İki cihān gülesiñ
oğrı iseñ gel berü
alma bir adım gerü
Egriyi n'idem yürü

10. Nefs-i şifāt mevt ola
Boncuđuñ yāut ola
Seyrānıñ lāhut ola
oğrı iseñ gel berü
alma bir adım gerü
Egriyi n'idem yürü

11. Ehlullāha ol ıra
Göñle ğuzūrı bıra
anma şaın yol ıra
oğrı iseñ gel berü
alma bir adım gerü
Egriyi n'idem yürü

12. Gel teslīm ol özüne
ıl teveccüh yüzüne

Bu ‘Ašā’niñ sözüne
Şoğrı iseñ gel berü
Çalma bir adım gerü
Egriyi n’idem yürü

88

fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Cān u cismle ceng idiyor ‘aşq oduna yān deyü
Cām-ı hūbun¹⁶⁵ bir çadeğın nūş eyle cānān deyü

[26^a]

2. Żātıñı bil olma ğāfil vāğid gevher kānısıñ¹⁶⁶
Ger vücūdı mağv ideğör pervāne-veş kān deyü
3. Bir hümāsiñ pervāz eyle lā-mekān iqlimine
Çü ‘Ali-veş çalma burda perler aç gök şān deyü
4. Key şağın aldanmayasın dār-ı dünyā mekrine
Çünki bir ğaddār-ı žālim rāhdan eyler nān deyü
5. Dem-be-dem senden saña hem mağbūbiña gide gör
Şālib-i dīdār olasıñ şatlu cān çurbān deyü

¹⁶⁵ Metinde “hūbuñ” şeklinde yanlış imla kullanılmıştır.

¹⁶⁶ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

6. Bu 'Ašā'ya teslīme gel šālib-i 'irfān iseñ
Göstere kendi kendini böyledir 'irfān deyü¹⁶⁷

89

11'li hece ölçüsü

1. Bezm-i 'aşqda dil cemāle uğradı
Kamer güneş yoqsa bir hān mıdır bu
İrdi bŷy-i cismi cānı doğradı
'Ūd u 'anber yoqsa gerdān mıdır bu
2. Aq gerdāna siyāh hāller düzŷlmŷş
Āhu olmuş ela gözler sŷzŷlmŷş
Ĥaşş-ı şerif kıblegāha yazılmış
İsm-i a'żam yoqsa Qur'an mıdır bu
3. Şŷret-i insāndan ma'nā bilindi
Evvel āhır bu söz ğağdur dinildi
Anıñçŷn Ādem'e secde kılındı
Cism-i laşif yoqsa cānān mıdır bu
4. Devr ider 'ālemi seyranı sarhoş
Meclisde erenler cevlānı bir hoş
'Āşıkların giryānı ile hem coş
Ĝŷr u melek yoqsa insān mıdır bu

¹⁶⁷ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

5. Vaqt-i bahār gülistāna göçülür
Mor menefşe lāle sünbül saçılır
Yanāğında gül-i reyġān açılır
Gül-i reyġān yoksa gülşān mıdır bu

[26^b]

6. Ey `Aşāyī niçün `aqlı şaşırdıñ
Nāzlı gön̄lü bir cenāna düşürdüñ
Yanup `aşka ten u cānı pişürdüñ
Nūr-i sūzān yoksa sübhān mıdır bu

90

8'li hece ölçüsü

1. Bezm-i `aşkıñ bir cür`asın
Nūş idenler gelsün berü
Egne melāmet hırhasın
Pūş idenler gelsün berü
2. Gön̄ülde isteyen bürhān
Gülşeniñ gül deyü her ān
Bülbül-veş āh ile efġān
Cūş idenler gelsün berü
3. Şerī`at `ilmin bilesin
Şarīkat sırrın bulasın

Çaķıķatde bir olasın
Ĥūş idenler gelsün berü

4. Allah'ın ĥâş kullarını
Lâ-mekâniñ illerini
Bâĝ-ı vaĝdet güllerini
Düş idenler gelsün berü

5. Āb-ı ĝayât iķer iseñ
Melekûte göķer iseñ
Ceberrûte uķar iseñ
Güş idenler gelsün berü

6. Yâr sîne de yâre açar
Münkir muĝabbetden kaçar
`Aşâ gevherini şaçar
Hüş idenler gelsün berü

91¹⁶⁸

16'lı hece ölçüsü

[27^a]

1. Murĝ-i dil bir derde düşmüş gül-i gülzârına ķarşu
Gece gündüz fiĝân ider ĥâr-ı bî-ĥârına ķarşu
2. Yaĝmalar ol ĥânumâni istemez hiç nâm u şâni
Ķurbân ķılar şatlu câni dil-i dildârına ķarşu

¹⁶⁸ Birçok mısırada vezin kusuru vardır.

3. Cihāndan ülfeti keser likin anı bilmez beşer
Öyle āh u enīn gezer yāriñ nażarına karşı
4. Açınca ğonca gülünü bülbül arturır ününü
Döner gül cāha yönünü ruh¹⁶⁹ ruhsārına karşı
5. O dem öter güle güle öte öte güle ire
Gülü dire güle güle aġyār bāzārına karşı
6. Boynu buruġ beñzi şarı kimse hiç bilmiyor ġāli
Gün-be-gün artıyor zārı vaġt-i bahārına karşı
7. Dehşet hīl'atini giymiş dert içre dertlere girmiş
Bī-'aql ġayrete irmiş 'Aşā izhārına karşı

92

mefā'ılün mefā'ılün

Hezec .---/.---

1. Özini fehm iden hem-rāh
Çaġ'ın birliğine āġāh
2. Göñül levġa eli kalem
Dili söyler Kelāmullāh

¹⁶⁹ Nüshada “rūh” şeklinde yanlış imla kullanılmıştır.

3. Yazar yazıyı kudretten
Ma'ānī şerğ ider billāh
4. Bu ğāle kim oluben vāqıf
Ki kendi kendine var āh
5. Cemādātdan alur zevki
İçer ilhām bulur dergāh
6. Kesilmez gücceti her bār
'Ubūdiyyetdedir o şāh
7. Ulūhiyyet sarāyında
Çarār ider āh ile vāh
8. Getürmez şerrece benlik
Kemālimdir Kemālullāh

[27^b]

9. Tevāzu' bābını gözler
'Aşā burcundaki her māh

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Terk idüp vārımı irdüm mürşide
Himmet oldı bir gün vardım mürşide
Nice müşkilimi şordum mürşide
Çoğ şükür Mevlā'ya irdüm mürşide
2. Yüz sürüp eşige durdum dīvāne
Yitirdüm 'aqlımı oldum sekrāne
'Aşğ oduna yanup şanki pervāne
Çoğ şükür Mevlā'ya irdüm mürşide
3. Cān-fezādır ben nuşkunı gözledim
Esrārını derūnumda gizledim
Yoluñ şoğrusıdır her ān izledim
Çoğ şükür Mevlā'ya irdüm mürşide
4. Cümle sevdālardan beni geçirdi
Meclisde erenler meyin içirdi
Çanad bağlayuben tenim uçurdu
Çoğ şükür Mevlā'ya irdüm mürşide
5. Ledün 'ilmin bu fağire bildirdi
Bülbül idüp gülşānında güldürdi
Pervāne-vesğ 'aşğ oduna yandırdı
Çoğ şükür Mevlā'ya irdüm mürşide

¹⁷⁰ Birçok mısra da vezin kusuru vardır.

6. Şükr eyle Mevlā'ya 'Aşā dā'imā
Kālbīnde açıla cām-ı gītī-nümā
Berk yapuş mürşide olasın hümā
Çoq şükür Mevlā'ya irdüm mürşide

94

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Şālibiyiz yek kadeğīñ varırız meyhāneye
Arayu arayu sāķi çıkarız kāşāneye

[28^a]

2. Ururuz hevāyla demi ma'mūr-ı vīrānede
'Aşķı hem-rāh idünüben gideriz Yezdān'eye
3. Olmuşız rüsvā 'āleme dilber-i yekdā için
Giymişüz hırhā melāmet bakarız hūbāneye
4. Zāhidā efsāne şanma 'āşıķıñ inżārını
Cümle cemāl Çakķ cemāli teslim ol cānāneye
5. Her lisānda kā'il olan Çakķ durur didi Resül
Her kelām Allah kelāmı gel oķu dil-hāneye
6. Şanma bildim zühd ü vera' ilmi ile āyeti
Fehm idüp ğāl ile āyāt şinās ol 'irfāneye

7. İçeğör ilhām-ı cāmı dü cihān olğıl şecā'
Yek nefes ğaflete ҡalma uy 'Ašā pīrāneye

95¹⁷¹

14'lü hece ölçüsü

1. Ne bilsün ol cāhilān rāci' ehl-i iķāne
Yerseñ billāh böregi dime ehl-i šamāne
2. Ғayvān bilmez ādemi bilür ādem ādemi
Sergüzešt-i merdi bul uyma hergiz biġāne
3. Çek hırhā'ı başıña zamān āhīr zamāndır
Kime kemālsiz misün disün baķ şu çobane
4. Ғapar sürme'i gözüñden nice rüy-i dil ile
Alur šġġ eline çalar seni edāne
5. Mü'min muvaġġid iseñ her ҡadere rāzı ol
Yerindedür cümle iş šanma biri yabāne
6. Şarš budur al vuzū'ı iħlāš ehli olursuñ
Şer'-i şerīf üzre var yürü dārü'l-emāne
7. Varlıġı terk itmeyen sırra olmaz āşınā
Mülk ü malı sevenler ҡalur her ān gümāne

¹⁷¹ Birçok mısradā vezin kusuru vardır.

8. Bekle 'irfān ışigin re's-i cānı kıl fedā
Nūş ider iseñ bāde'i uyak ehl-i imāne
9. 'Aşq bādesin nūş iden ebedī maḥmūr olur
Kalkar buluş aradan şoğar māhı cihāne

[28^b]

10. Oķu ledün 'ilmini kāmīl mürşīd dilendin
Fi'l-ğakīķa bilesiñ cümle eşyā'ı dāne
11. Öğren 'ilm-i taşavvuf edeble var 'ademe
Bī-edeble bilinmez ey 'Aşāyī dīvāne

96¹⁷²

14'lü hece ölçüsü

1. Ni'met-i ğamd u šenā şıgındım 'Āli-şāne Olsun
şalāt u selām Muğammed Muşşafā hāne
2. Çār-yār-i bā-şafā şikr olsun şubĝ u şām
Gel gönle 'aşkı hān kıl pervāzı ir cāne

¹⁷² Birçok mısrada vezin kusuru vardır.

3. Şol gülzāre müştāk ol cān kuşu bülbül ola
Murğ-zārı bî-ķarār ide ğonca güleşāne
4. Ŗoķu gelür dimāġa bāġ-ı vaġdet ilinden
Çeşme-i `ayn-ı ġayāt başla imdi revāne
5. Nāle kılsun `āşıkān vaşl-ı ġayāt dārına
Manşūrî-veş `āşık ol virġil cānı cānāne
6. Şa`n iden ehl-i `aşķ datmamış ġelvāyı bil
Bilmez sekkār kıymetin şab`ı acı bġġāne
7. Ŗalsun ġāle hōd-perest anlar dūnyā ehlidür
`İrfān sözin añlamaz söyle `Aşā hūbāne

97

5'li hece ölçüsü

1. Gel gel gidelim
Bülbül çemene
Ėulġul idelim
Bülbül çemene
2. Şurma ķarārda
Vaķt-i bahārda
Ötġil seġerde
Bülbül çemene

3. N'ideñ hâyâli
Nûş it şülâli
`Arz it cemâli
Bülbül çemene

4. Güle gülesin
Dostı bilesin
Bir şâh olasin
Bülbül çemene

5. Bil sen sözüni
Yandır özüni
Aç cân gözüni
Bülbül çemene

[29^a]

6. Kucvar yarını
Terk it `arını
Şarf it varını
Bülbül çemene

7. Şeydâ ağlama
Sîne şağlama
Yuva bağlama
Bülbül çemene

8. Ciger ezilür
Yürek üzülür

Güller düzülür
Bülbül çemene

9. Bāğa gelince
Bülbül dilince
Daʿvet kılınca
Bülbül çemene

10. İlhām içilür
Ağyār saçılır
Güller açılır
Bülbül çemene

11. ʿAşāʿya vefā
Vuşlat-ı şafā
Neden bu cefā
Bülbül çemene

98

mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Beni yaqdıñ eyā cānā seğerde dil-küşād üzre
Duĥānım ʿarşa ʿazm iletđi murād nā-murād üzre
2. Esince gonca-i şabā ĥarāb oldu mekānımız
Şışı gerçi vīrān ammā içi her ān ābād üzre

3. Yıķıldı benligi Kisrā yayıldı ol beķā eyvā[n]
Oturdu tahtına řāhā ğükümdedir cihān üzre
4. Ğarābet cāmesin giydiñ cāne cāndan sefer ķıldıñ
Yār ile birliğe irdiñ gönül gözi me'ād üzre
5. Fenādan leşşet almışken nedendir bilmezem cefā
Vücūda mālīk olmuşken niye her dem irād üzre
6. Gāhī ğasret gāhī fırķat çekeriz dost için miĝnet
Gece gündüz ezā cezā-yı ve bi'se'l-mihād¹⁷³ üzre
7. 'Aşā bir ğāle giriftār kimesne ğālīni bilmez
Bilenler merhemīn şarmaz eşībālār 'inād üzre

99

mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Bize itdi cānān teşrīf¹⁷⁴ dil-i dildār gicelerde
Didi bülbül misüñ sen ruĥ-i gülzār gicelerde

[29^b]

¹⁷³ Metā'un řālīlun sümme mā' vāhüm cehennemü ve vi'se'l-mihād:" (Onların bu refahı) az bir yararlanmadır. Sonra onların barınaĝı cehennemdedir. Ne kötü bir yataktır orası!" Âl-i İmrân, 197 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerīm Meālī*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

¹⁷⁴ Nüşhada "teşrīf itdi bize cānān" şeklindedir. Vezin gereĝi takdim tehir yapıldı.

2. Didim ni`am eyā dilber bāğ-ı vağdete müştākım
Tecellî kılasıñ bir kez rüy-i didār gicelerde
3. Didi açam saña gonca dikesiñ yaş türāb üzre
Kılasıñ nāle-i `ādāt gide ağıyār gicelerde
4. Ötesiñ tā ki her seğer coşa güller şübāsından
Kıucasıñ gülleri bir bir hār-ı bī-hār gicelerde
5. *Hebāen menśūr*¹⁷⁵ olasıñ sivādan sen eyā şālib
Vücūdı mağv-ı muşlağ kıl bī-ihtiyār gicelerde
6. Gıdā ile ciger qanın `Aşā mağbūbı şātıña
Göresiñ gönül içinde nice envār gicelerde

100

mefā`ılün mefā`ılün mefā`ılün mefā`ılün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Güzeller şāhını gördüm yanağını āl āl üzre
Yüzünde berq urur tābān bedirlenmiş hilāl üzre
2. Gülünce açılır güller ser-ā-pā ğüsn-i pākinden
`Aceb ne hōş açılmış güli gerdāne hāl üzre

¹⁷⁵ Ve qadimnā ilā mā `amilu min `amelin fece`alnāhu hebāen menśūr:” Onların yaptıkları bütün amelerine yöneldik ve onları dağılmış zerreciklere çevirdik.” Furkân, 23 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur`ân-ı Kerîm Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

3. urulmuş taht-ı s̄ayeb̄an oturmuş dile dild̄ar
şunar ikmet şar̄abını leb-i h̄ubdan şul̄al zre
4. ıup fehm eyleyen gelsün dil̄ar̄a dersini dilde
Yazılmış s̄ure-i A zam z̄ib̄a āyine āl zre
5. O ilmi yazmamış keşş̄af daı aēı vü beyz̄āvı
Delilim asen-i tavīm¹⁷⁶ dir ehlullāh viş̄al zre
6. Ne bilür ām olan malūk gürüh-i h̄āř̄a r̄acı dur
Dimiş erb̄ab-ı tevidi şev̄al-i b̄i-şev̄al zre
7. Niş̄anına niş̄an yodur mek̄anına mek̄an yodur
āyet ř̄ahir o ālī-ř̄āt ni̄ab amış kem̄al zre
8. Özüñ özleyü özleyü yanar perv̄aneler şem e
Ötüşür bülbulü her ān b̄a-ı vadetde n̄al zre
9. Sırrın sevd̄alara şalmış döner ul̄ableyin Aş̄a
Aup perlerini aş̄ıdan ılar devr̄an cem̄al zre

¹⁷⁶ Lead h̄alanel ins̄ane f̄i aseni tavīm: “Biz gerekten insanı en güzel bir biimde yarattık” T̄in, 4 (*Diyanet İşleri Başkanlıı Kur an-ı Kerim Meali*, Haz.: Do. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

8'li hece ölçüsü

[30^a]

1. Gel berü dilber-i ra'nā
Coşsiñ lü'lü lālā
Mişliñ yoğdur birsiñ dānā
Coşsiñ lü'lü lālā
2. Bizden yaña gelsiñ bir ān
Kılam şatlu cānı qurbān
Bu göñül zülfine ğayrān
Coşsiñ lü'lü lālā
3. Vücūduñ şopşolu nūrān
Yüzünde sūre-i Raġmān
Oğunan āyet-i Qur'ān
Coşsiñ lü'lü lālā
4. Diller mestdir şanki memāt
Zehriñ bize āb-ı ğayāt
Şifātiñ mažharı bişşāt
Coşsiñ lü'lü lālā
5. Kaşıñdur kıble ü miğrāb
Arasındaki māhī-tāb
Şunasiñ bize bir şolu āb
Coşsiñ lü'lü lālā

¹⁷⁷ Birçok mısrada vezin kusuru vardır.

6. Varımı eyledim ifnā
Şîg-ı müjgān irdi cānā
Raġm eyle dilber-i hānā
Coşsiñ lü'lü lālā
7. Yanar āteşiñe özüm
Diyemem kimseye sözüm
Ruĥuñdan¹⁷⁸ kamaşır gözüm
Coşsiñ lü'lü lālā
8. Yanağda açılır güller
Öter gülşende bülbüller
İdemez medġiñi diller
Coşsiñ lü'lü lālā
9. Niķāb bir yaña kıaldır
Şāniñi 'Aşā'ya bildir
Şād¹⁷⁹ idüp dem-be-dem güldir
Coşsiñ lü'lü lālā

102

8'li hece ölçüsü

1. Zāhid Ğaķķ'ı bulam dirseñ
Şut mürşidiñ dāmānını

¹⁷⁸ Nüşhada "rūĥuñ" şeklinde yanlış imla kullanılmıştır.

¹⁷⁹ Nüşhada "şāş" şeklinde yanlış imla kullanılmıştır.

Nice 'amel kılam dirseñ
Şut mürşidiñ dāmānını

2. Mürşid seni özden açar
Şeyşān hem yanıñdan kaçar
İren sevdālardan geçer¹⁸⁰
Şut mürşidiñ dāmānını

3. Bülbül gibi hem ötersiñ
Derdiñe dermān kaşarsıñ
Çaqq'ıñ emrini şutarsıñ
Şut mürşidiñ dāmānını

[30^b]

4. Mürşidiñ Çaqq'ı bildirir
Ağlatmayuben güldürür
Nefs-i emmāreñ öldürür
Şut mürşidiñ dāmānını

5. Mürşiddür 'āleme sulşān
Gönülde açılır bürhān
Günāhıñ 'afv ide Ğufrān
Şut mürşidiñ dāmānını

6. Var Hızr'a Mūsā'ya dindi
Çaqqında āyetler indi

¹⁸⁰ Vezin gereği “geçerdin” kelimesi “geçer” şeklinde okundu.

Bu remizden gül al imdi
Şut mürşidiñ dāmānını

7. aķķ Őerĩ ati ķıldırır
Őarĩķat sırrın bildirir
aķĩķatine irdirir
Şut mürşidiñ dāmānını

8. ʻAőā baķar cān gōzünden
Kelām gelür aķķ özünden
Evliyālarıñ sözünden
Şut mürşidiñ dāmānını

103¹⁸¹

8’li hece ölçüsü

1. Gel cāhil-i ĥırāmān
Yarın aķķ’dan utanmañ mı
Żemm eylersiñ devr-i Őān
Yarın aķķ’dan utanmañ mı

2. Gel eyleme sen bühtān
Yazıķdur saña her ān

¹⁸¹ Birçok mısra da vezin kusuru vardır.

Ne yatarsıñ bunca zaman
Yarın aqq'dan utanmañ mı

3. Qur'an oğur bu dilleri
Ĥayırda durur elleri
adıs durur mälları
Yarın aqq'dan utanmañ mı

4. Mürşidiñ nuşkunı gözler
Esrārın cānda gizler
Ne olursa aqq'dan gözler
Yarın aqq'dan utanmañ mı

5. Şerī'atle 'amel ider
Edeb ile yola gider
aķıķatı iķrār ider
Yarın aqq'dan utanmañ mı

[31^a]

6. 'Aşā şūrete cāhildür
Bu ęaķır bir ednā ķuldur
Ammā ma'nīde kāmildür
Yarın aqq'dan utanmañ mı

11'li hece ölçüsü

1. amdulillāh bu Şeb himmet olundu
Ĥār u ĥaslar dil evinde silindi
2. Burc-ı bürhān Őems-i 'irfān-ı Őulū'
Cümle eŐyā Őū'ā'ından bilindi
3. ünkü lāyık degil iken bu ğaķır
'Afv-ı Ğufrān Şükr-i Yezdān ķılındı
4. Va'd olundu ehl-i dilden her 'ulūm
Küntü kenz sırrına maĝrem dinildi
5. İrdi bāŐınından üç dürlü niŐān
Vaķti ile niŐānını virindi
6. Őāfi gümüş öze yazı yazılmış
MāŐā'-Allah vaķt-i seĝer oķundu
7. Ama her ādeme sırrı ey 'AŐā
Sırr-ı cānān cān evinde görüncü

8'li hece ölçüsü

1. Bu dil bir ğāle düş oldu
Nedür bilmem 'aceb ğāli
Ĥazān irdi ğüli űoldı
Nedür bilmem 'aceb ğāli
2. Seĝer vaşti sīneler çāk
Yüzi yerde oluyor ĥāk
Āhından iñliyor eflāk
Nedür bilmem 'aceb ğāli
3. Ğıdāsı 'aşķ odı oldu
Vücūdı nār ile űoldı
Görenler dir buña noldı
Nedür bilmem 'aceb ğāli

[31^b]

4. Gelince sevdāsı başa
Çalar 'ār u nāmus űaűa
Degil dünyā için ğāűa
Nedür bilmem 'aceb ğāli
5. Kūy-i dostdan űabā esdi
Ki ĥālķla ülfeti kesdi
Sivālardan çeker desti
Nedür bilmem 'aceb ğāli

6. ağğ'a cāndan olan 'āşık
Olur o 'ahdine šādık
Šanasın öyle bir ayık
Nedür bilmem 'aceb ğāli

7. Ağıtdı bu 'Ašā yaşı
Dimeñ sizler yolu şaşı
Gidermez secdeden başı
Nedür bilmem 'aceb ğāli

106

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Tā eles[t]den šāh-ı merdān bendesiyim bendesi
Ol ğağıkāt mülk-i sulšān bendesiyim bendesi
2. Gerçi cāmı içdiñ ammā nergis-i mestāneden
Ğaydar-ı Kerrār-ı šāhān bendesiyim bendesi
3. Çār-yār-ı bā-šafānıñ dilde şikri šubġ u šām
Genc-i raġmet burc-ı bürhān bendesiyim bendesi
4. Sikkedārı ol Ğüseyn'in bir hālīs 'ayāriym
Zülfiğār šāğib-ğırānıñ bendesiyim bendesi
5. La'net olsun ol Yezīd-i bed fi'ālīñ kavmine
Kerbelā şehīd-i yārān bendesiyim bendesi

6. Bî'atı ervāğda kıldık on iki imāma biz
Meşheb-i çār kuşb-ı zamān bendesiyim bendesi
7. Hānedānīñ 'aşıkıdur hāk-i pāyine 'Aşā

[32^a]

Nūr-ı kudret ehl-i 'irfān bendesiyim bendesi

107¹⁸²

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ey gönül kimden öğrendiñ pervāz idüp dönmeyi
Pervāneden mi aħz itdiñ nār-ı şem'e yanmayı
2. İçre nār¹⁸³ gülşen mı bulduñ yoksa vağdet bāğı mı
Bāğundan menzil mi aldıñ gülden güle konuşmayı
3. Bülbül den hengām mı aldıñ ra'nā-yı gülzār için
Kār mı itdiñ¹⁸⁴ gice gündüz renklere boyanmayı
4. Cān mı viridiñ hem cānānīñ vuşlatına irmeye
Aşinā ile bu sırdan ref' ile utanmayı

¹⁸² Birçok mısradaki vezin kusuru vardır.

¹⁸³ Nüshada "nār içre" şeklindedir. Vezin gereği takdim tehir yapıldı.

¹⁸⁴ Vezin gereği "idindiñ" kelimesi "itdiñ" şeklinde okundu.

5. Ey ‘Ašā gönül ğālını vākıf-ı esrār bilür
‘Ārif iseñ al bu sırdan nefsiñe inanmayı

108

7’li hece ölçüsü

1. Allah Allah vird¹⁸⁵ ider
Ĥalveti¹⁸⁶ dervişleri¹⁸⁷
Rāh-ı Resūl’e gider
Ĥalveti dervişleri
2. Ša’n eyleme zāhidā
Allah kulu bay gedā
‘Aşkı idinir ğidā
Mevlā’nıñ dervişleri
3. Seyyid Yağyā cānları
Anlar Çak erenleri
Ĥāzıruñ yārānları
Ĥalveti dervişleri
4. Gönül gözi açıklar
Rāh-ı Çak’a šādıklar
‘Aşğ oduna yanıklar
Mevlā’nıñ dervişleri

¹⁸⁵ Nüşhada “vird” şeklinde yanlış imla kullanılmıştır.

¹⁸⁶ Nüşhada “ĥalvet” şeklinde yazılmış olup sadece son dörtlükte “ĥalveti” şeklinde yazılmıştır.

¹⁸⁷ Nüşhada “derviş” şeklinde yanlış imla kullanılmıştır.

5. Üçler yediler yoldaşı¹⁸⁸
Hep erenler ardaşı
On'ki imām sırdaşı
alveti dervişleri
6. Sırları¹⁸⁹ vār gizlüce
aşı degil Őoĝruca
a Hū deyü dillüce
alveti dervişleri
7. Yana yana Şikr ider
Her seĝer dosta gider
Arş-ı kürsi seyr ider
alveti dervişleri
8. Cihād-ı ekber ĝazī
Arşa ıar āvāzı
Pire iderler nāzı
alveti dervişleri
9. Söyler Atā söz-i ĝa
Yatma hāba seĝer ak

[32^b]

Erdir cümle muĝaa
alveti dervişleri

¹⁸⁸ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

¹⁸⁹ Nüshada “sır” şeklinde yanlış imla kullanılmıştır.

16'lı hece ölçüsü

1. 'Arz idüben dile dildâr keşf-i rûyi ğicâbını
Gördüm naqşı naqşâş imiş bildim ki ğayr mine'l-'aynı
2. Göñül levġi 'âleminden oqunan Çaq dersidür¹⁹⁰
Yazılmış qudretle yazı oqur iseñ şîfâtını
3. Ger oqursañ bir varaqı bulursañ 'âkıbet necât
Dü cihân ider taşarruf şanma velî memâtını
4. Nüş idüben âb-ı ğayât leb-i şülâl vişâlınden
Açup şavuslayın perri anıñçün Zü'l-Cenâğ'ını
5. Sa'y u ğayret idüp 'Aşâ açar genc-i me'âniyi
Saçar 'aşıqâne cevher ne bilür ol cehâlıni

mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Tefekkür üzre hâlvette göñül bürhâne düş oldı
Yitirüp kendi kendini nâr-ı nîrâne düş oldı

¹⁹⁰ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

2. Televvün virdi cāhımız açınca hūb niķābını
Hemān siġr eyledi seġġār gözi fettāne düş oldı
3. Ezelden mest iken bu dil niye mestlik demin giydi
Āh u enīn içre ūsafā vaķt u zamāne düş oldı¹⁹¹
4. Mücellā-yı muūaffādan ūhūra geldi naġmeleri¹⁹²
Çalındı kōs ile ġarbe cānān cānāne düş oldı
5. Buluşdılar güreşdiler ūfāt-ı `ayn-ı ūāt imiş
Yoġumuş arada benlik `Aūā bir hāne düş oldı

111

fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilātün / fā`ilātün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Düşdi göñül bir hūbāne ūanki cihān ūāh-zādesi
Anaūolu Rum mülkiniñ `askeri hāū nev-zādesi¹⁹³
2. Kendi mevzūn ķāmeti dāl ķaddi `ar`ar sözi sekkār
Āūıķına `arż-ı cemāl leyl ü nehār mu`tādesi
3. Gīsūları elvān elvān dişleri dürr lebi mercān
Oñ beşinde māh-ı tābān aldı `aķlı ūimūādesi

¹⁹¹ Bu mısradā vezin kusurları vardır.

¹⁹² Nūshada “naġmā” ūeklinde yanlıū imla kullanılmıūtır.

¹⁹³ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

[33^a]

4. Rūhları gül 'ayn-ı ğayāt şacı sünbül kıandı nebāt
Oķunan vechinde āyāt bābı hümā fetvādesi
5. Çeşminde var siyah hālı ne mümkün vaşfi 'Aşāyī¹⁹⁴
Yağmaladı ķāl u ğāli şimdiki ğāl üftādesi

112

mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Dilārā semt-gāhında siyāh bahtum küşād oldu
Şeb-i žulmet nūr oluben¹⁹⁵ fer'-i fūrū' me'ād oldu
2. Ğicābı ref~ idem deyü nidā idicegiz dostum
Emr ü fermān seniñ deyüp duzaķdan murğ āşād oldu¹⁹⁶
3. Biri birle gülüşünce ser-ā-pā ğonca-veş ğūrī
Hemān o kez varaķ varaķ şafā üzre irād oldu
4. Zamānı şuy mekānı şuy merātibce çü 'āşıķa
Daķıķası hezār sā'at dimāğa bŷyı dār oldu

¹⁹⁴ Bu mısradā vezin kusurları vardır.

¹⁹⁵ Vezin gereği "olup" kelimesi "oluben" şeklinde okundu.

¹⁹⁶ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

5. Ne ğālde olduĝın bilmez ‘Ašāyī mücrim-i ebhem
Cemāl-i yārine mażhar ki her cānib icād oldu

113

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. İnsān insāndur ğaķıķat olmasa ger bir pulı
Ğayvān ğayvāndur ğaķıķat olsa altundan çulı¹⁹⁷
2. İmdi ķo ğayvān şifātın olma maĝrūr varlıĝa
*Ene ĥayrun minhu*¹⁹⁸ diyen la‘nete lāyık beli
3. Zāhidā ğayvān şifātı meşrebinden geçe gör
Meşrebi ğayvān olanlar baĥtı siyāhdur deli
4. Teslīme gel ğavĝāyı ķo olma ğayvānī ‘inād
Dāmen-i ‘ārife ulaş oluñ maĝrem-i ‘ali¹⁹⁹
5. Sāhib-i şā‘nı şāĝib-i ‘aķl delil berzaĥ durur
‘Ārife ilhām-ı Rabbānī olur pür nūr dili

¹⁹⁷ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

¹⁹⁸ *Ķāle ene ĥayrun minhu ĥaleķtenī mine‘n-nārin ve ĥalaķtehu min šin:*”İblis ben onlardan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın, dedi.” Sād,76 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur‘ân-ı Kerîm Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

¹⁹⁹ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

6. Ehl-i saman yā ne bilsün ehl-i dānā ġālını
Bu sebeb ʿārif-e irmez ehl-i peykāne yolu
7. Bilemez aqvāl u efʿāl šalib-i dünyā-yı hōd
Bağlı henüz kāl u kıyle ūanki olmuş bir veli

[33^b]

8. Lāk ile dolaşma güle olmayınca ehl-i gül
ʿĀrif-i billāha maḥšūs dirmege vağdet güli
9. ʿĀrif-e kılar tecellī şāt-ı ūifāt üzre hem
ʿĀlem-i lāhūta döner ʿālem-i nāsūt ili
10. Rüşdī bendesi ʿAşāyī bunu yazmaz kendiden
Žāhir olup bu vücūddan yazan ol kudret-i ālī

114

fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Yā Muğammed bülbül-āsā²⁰⁰ bī-ķarār itdiñ beni
Açıben ğonca güliñi hāre dār itdiñ beni
2. Devr idüben dost bāğını nāz u istignā ile
Vechiñi gülşān görüben nev-bahār itdiñ beni

²⁰⁰ Vezin gereği “veş” kelimesi “āsā” şeklinde okundu.

3. üşnüni bir kez görüben eyledim âmeti dâl
Varlığım elümden alup ihtiyâr itdiñ beni
4. Başıña ondı hüme uş püş idüp la'l ile tâc
Cismiñi şâhân luben şeh-süvâr itdiñ beni
5. Zülüfüñ ebrûlarından misk ile 'anber oğar
Her seğer esdikçe şabâ sekr-i kâr itdiñ beni
6. Dûd u âhım yanğulanup göklere tâ çıkmada
Yağdı vücûdumu 'aşkıñ şem'-i nâr itdiñ beni
7. Ey keremler kâni vefâ şun muğabbet câmeni
Vuşlat-ı gülzâr için ağıyâre yâr itdiñ beni
8. Sırr-ı Yezdân rağmeten li'l-âlemînsin²⁰¹ ey şehâ
Mürî za'îf bir ul iken şâh-süvâr itdiñ beni
9. ayret içre âha düşdi bu 'Aşâyî derd-mend
Cüz'i derdi külle atup şöyle zâr itdiñ beni

²⁰¹ Ve mâ erselnâke illâ rağmeten li'l-âlemîñ." (Ey Muhammed) biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik. Enbiyâ, 107 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Dil-i ğam hâne-i vaġdet sarâyında nedîm oldu
Sirişki çeşme-i kudret aça aça hâdîm oldu
2. Dîde'i ğayb-ı Ğaç açdı 'ulüvv-ı şânına karşı
Ki her yüzdenden kemâl ile müşâhede kerîm oldu

[34^a]

3. Gözedüp 'âlem-i eflâk bezedüp serteser zînet
Düzedüp edeb ü erkân merâtibce muķîm oldu
4. Döşendi taht u eyvânı oturdı dile dildârı
Şunar câm-ı muşaffâyı şaleb-kâra raġîm oldu
5. Alaydı ele mühriñi me'âniniñ Süleymân'ı
Hızır gibi ğayâtı iç gönül câna ğakîm oldu
6. İçen câm-ı hüviyyetden ebed şâhânlar ğaydûd
İçi şâfi şışı şüfi d[ü] 'âlemden selîm oldu
7. 'Aşâyî dir okurum ben ledünni dersini dilde
Şırâş-ı müstaķîm üzre fas-ı Ağmed ķavîm oldu

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Yā İlāhī kıl bu dili nefsi-hevādan beri
İt hālās mekkār elinden daḥı oğuldan beri
2. Etme mağcüb dü cihānda şıfl-ı ebkem 'ācizi
Fetğ idüp nuşret-i 'izzet ola sivādan beri
3. Yüzi kıara günāhı çok 'āsī-yi mücrim kıılıñ
Eyle yoldaş imānımı kıalma rızādan beri
4. Kııl muvāfiķ ol rızā pākiñe 'ilm u āmeli
Redd idüp dergāh-ı hāsdan itme şānāden beri
5. Şuçluyem şuçumu bildim 'Ālī Settārü'l-uyüb
Kışmır-āsā²⁰² bāba geldim sürme hāneden beri
6. 'Affımı şaleb kıılarım rağmetiñle yā Ğafūr Kııl
selāmet evvel āḥir ayırma liķādan beri²⁰³
7. Bir 'amel yok şāha lāyık 'işyān içredir 'Aşā
Ümīdi lā-teķneşüdir²⁰⁴ kıılma i'şādan beri

²⁰² Vezin gereği "veş" kelimesi "āsā" şeklinde okundu.

²⁰³ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

²⁰⁴ Kııl yā 'ibādīyelleşine esrefuvā 'alā enfusihim lā-taķnetū min rağmetillah innelāhe yağfırüşşunūbe cemī'a innehu huvel ğafūru'r-rağim: De ki "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, çok merhamet edendir." Zümer, 53 (Diyānet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş vd., Ankara 2011)

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Yā İlāhī alb gzn a eyle nr 'alāmeti
Her naibi ref' idben²⁰⁵ dn bula selāmeti
2. 'Arz u acāt iderem ki yā afr-ı yā Ram
D cihān gsterme yā Rab Őıflına nedāmeti

[34^b]

3. 'AŐna dŐeli bu dil oldu cān-ı b-edeb
Urmayup vechime Őnb eyle yār kerāmeti
4. Mur-zārım gice gndz bā-ı vadet oncaya
Vuşlat-ı glzāre delil ta'lim it iāmeti
5. M'min-i kāmil muvaid ullarından eylegil
Yek nefes 'aŐndan ayırma itsn ol imāmeti²⁰⁶
6. 'Ucb u riyādan beri it nefse virme fırşatı
Ayırma cādde'-i Resl'den destemiz usāmeti

²⁰⁵ Vezin gerei "idp" kelimesi "idben" Şeklinde okundu

²⁰⁶ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

7. Bî-niṣān olsun niṣānı der-mekān-ı lā-mekān
Geç fenādan ey ‘Aṣāyī bul beḳā ‘aḫāmeti²⁰⁷

118

14'lü hece ölçüsü

1. Fikr idelüm qarındaṣ ehl-i ḳubūr ğālını
Ahiret ḳaydın görelim n'iden dünyā mālini²⁰⁸
2. Ne lāzımdur beyhūde Ḡaḳḳ'a ṣā'at idelim
Ŝarmayalım muğibbān başa sivā ğālını
3. Çünki añlar fānīdir mülk-i beḳā bulalım
Göñlü dosta virüben silk-i zībā hālını
4. Lāzım olan ‘ilimdir tağṣīlını idelim
Bezm-i ‘irfān buluben n'iden ḳıyl u ḳālını
5. ‘İlm-i ḳālden ne ğāṣıl ğāl ‘ilmine yetelim
Aru gibi alalım ğaḳāyıḳıñ balını
6. Dünyā ahiret mezra'ı biz toḥumı ekelim
Yarın mağşer olunca vire ol maḳālını

²⁰⁷ Nüshada “ ‘aḫāmet” şeklinde yanlış imla kullanılmıştır.

²⁰⁸ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

7. Münkir Nekir gelmeden ũorķı su'āl ũormadan
Rabb'ĩn kimdũr dimeden ũimdi vir su'ālını
8. Kāmil insān olmazsa biz cevābı viremeñ
Teslĩm olaķ bir pĩre gĩstere a'mālini
9. Yoķdur bize bir 'amel cũrm ũ 'iŕyān iķreyũz
Ayırma yā Rab rızādan bu 'Aŕā aķvālini²⁰⁹

119

7'li hece ũlķũsũ

1. Cānı viren cānāne
İrer dāru'l-emāne

[35^a]

Ķalkar memāt aradan
Gelũr ģayāt o āne

2. Her vaķit gũl aķılır
Mor menefŕe saķılır
Ŗāķĩ maģbũb elinden
Dost bādesi iķilũr

3. Vaķt-i seģer gũl olur
Ĥārlar ķalmaz gũl olur

²⁰⁹ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

Her cānibi ʿāşıkıñ
Dosta giden yol olur

4. Gül gül ile cāvidān
Kıl nāle'i bülbulān
Yārdan hāber gelince
Vecde gelür ʿāşıkān

5. Geldi yārdan hūb āvāz
Kıldı ʿaşq cāne pervaz
Cümle a'zā şikr ider
Şanma anı söz ü sāz

6. Yārelidir yāreli
Buyura kim yāreli
Degil aġyār yāresi
Yār elinden yāreli

[35^b]

7. Nice eydem derdimi
Şabīb bilmez derdimi
Bir onulmaz yāredür
Derdim bilür derdimi

8. Budur derdle olmayı
Bir çāresin bulmayı
Derdim derman kıalmazsa
Budur dile kıalmayı

9. Amān efendim amān
Sensiñ dertlere dermān
Senden dermān olmazsa
Kime diyeyem amān

10. Dost ilinden gelmişem
Aşl u uşul bilmişem
Geyüp insān şüretin
‘Acizāne qalmışam

11. Rāhı egriye giden
Şerī’atı terk iden
Mülğidlere dāhildür
Böyle i’tikād iden

12. Bağla başı şerī’ate
Şut edeb şarīqate

[36^a]

İki kanad daqınup
İresiñ ma’rifete

13. Terk olursa şerī’at
Gider elden şarīkat
Cebriyyeye varırsıñ
Böyle olursa ğaķıkat

14. Şerī’atdür şerī’at
Çükümdedür şerī’at

Gidemezsiñ bir qadem
Olmaz ise řerī'at

15. řerī'at zincirin baęla²¹⁰
'Aşęla cigeri şağla
'Āşık iseñ qarındaş
Gice gündüz hem ağla

16. İki cihān serveri
Buyurdı ol dīn eri
řerī'atdür aqvālim
Ğaķıķatdur esrārim

17. řarīķatdur ef'āli
Ma'rifetdür aęvāli
Bunlar kim şutar ise
Ğabūldedür a'māli

[36^b]

18. Cem'iyeti lāzımdur
Ümmetine lāzımdur
Ğārı yeke derc etmek
Her ümmete lāzımdur

19. řutamazsiñ řutamañ
Yek başıña řutamañ

²¹⁰ Bu mısradā vezin kusuru vardır.

Varmayınca mürşide
İki gözüm şutamañ

20. Bilürsiñ sen bilürsiñ
Mürşid ile bulursuñ
Cehāleti ref idüp
Nice ilim bilürsiñ

21. Cehālet bir müşkül ğāl
Neye gerek mülk ü māl
Kāmil mürşid buluben
Ledün dersin andan al

22. Kim ki ledün oğursa
Mürşid bulup oğursa
Ĥızr ile yoldaş olur
Teslīmleyin oğursa

23. Mürşide var mürşide
Vārı virĝil mürşide

[37^a]

Vechi hāke sürüben
Teslīm olĝil mürşiee

24. Kimse bilmez kelāmı
Bilür ehli kelāmı
Ne söylesem bilmem dir
Çoban bilmez kelāmı

25. Bil insānı özünden

Oğur hemān²¹¹ yüzünden

Bir ‘ārifiñ kemāli

Bellü olur sözünden

26. Lā-mekānıñ ilinden

İndim bāba bilindim

Şoğrı Ğağğ’ın kelāmı

Bu ‘Aşā’rıñ dilinden

120²¹²

11’li hece ölçüsü

Ğāl kelāmı ħālen ta’bire gelmez

İsm-i a’zam bildim diyen hiç bilmez

Bir ‘ažim sırrullāh ehline ma’lūm

Göñülden göñüle gider dinlemez

²¹¹ Nüşhada “ğemān” şeklinde yanlış imla kullanılmıştır.

²¹² Bu mâni yazmada 119. şiirin içinde yazılmıştır. Müstakil bir şiir olduğu için bu şiir ayrı numara açıldı.

11'li hece ölçüsü

Her bir şeyden žāhir[dir] o ʿāli-şāt
Gündüz ʿıyd-ı eyyam giceler berāt
Görmez niçün anı zāhid-i a ʿmā
Görür bilmez illā söyler türrehāt

[37^b]

Tamām oldı kitābıñ intihāsı gerekdür kātibe şerbet
Bahāsı temmet'ül-kitāb bi'avnillāhi'l-melik
El-Vehhāb el-Faķır el-Çaķır es-Seyyid Şeyh
İbrāhim Ğilmī bin es-Seyyid
Ĥalīl Ğacı Efendi-zāde
Ğafur Allah ʿanhü

Fī 12 Żi'l-ķa'de sene 1288 (m. 23 Ocak 1872)

Ġazel-i Fehim

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Şīr-i Yezdān tīg-ı meslül-ı mücellādır 'Ali
Pīşvā-yı evliyā maġbūb-ı mevlādır 'Ali
2. İlme peygamber Medīne bābı anıñ Murtażā
Cümle aşġabı nücüm ħurşid u vālādır 'Ali
3. 'Abd-i memlūkı olur elbette şāhān-ı cihān
Cān-ı dilden faĥr-ı mevcūdāta mevlādır 'Ali
4. *Lā-fetā illā 'Ali lā-seyfe illā Zūlfikar*²¹³
Ġüccet-i mümzā vü maĥtūmlāda illādır 'Ali
5. Çār-yār-ı bā-şafānıñ şem'-i bezm-i enveri
Şāķ-ı istiśnāda mihr-i 'ālem-ārādır 'Ali
6. Ķurretü'l-'aynīn-i 'ālemdir Ķasan ile Ķüseyn
Vālid-i sibşeyn olup a'lādan a'lādır 'Ali
7. Ĥāk-pāy-i şīhr-ı sulşān-ı risālet ol Fehīm
Zīb-i evreng-i ĥilāfet şāh-ı ma'nādır 'Ali

²¹³ Lā-fetā illā 'aliyyün lā-seyfe illa şūlfikār: "Ali'den başka yiġit, Zūlfikār'dan başka kılıç yoktur."
Mehmet Yılmaz, *a.g.e.* s..404

Ġazel-i Fehim

mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[38^a]

1. Yanup bir lāle-ruhsāre çerāġān oldıġıñ var mı
Seniñ pervāne-veş şem' -i şebistān oldıġıñ var mı
2. Dimişsin ey şabā yok bāġ-ı dilde sünbül-i efkār
Hevā-yı züfl-i yār ile perişān oldıġıñ var mı
3. Vişāl-ı 'ıydı aēġāsın nice ümīd idersin sen
O şūhuñ bismil-i 'aşkıyla kırbān oldıġıñ var mı
4. Gürūh-i zen-perestānıñ dimişsin piriye zāhid
Seniñ beytü's-şanemde Şeyh-i Şan'ān oldıġıñ var mı
5. Nice sen şālib-i feyz-i muġabbet olmaķ istersin
'Aceb hıç hücre-i 'uşşāķa mihmān oldıġıñ var mı
6. Zelihā-yı murāda vāşıl olmaķ ġayli müşküldür
'Azīzim Yusuf-āsā bend-i zindān oldıġıñ var mı
7. Per-i rüyānı teshīr eylemekdir maşlabıñ ammā
Fehimā mülk-i Belķīs'e Süleymān oldıġıñ var mı

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Göñül kıandil-i sūzān oldı 'aşk-ı şūh-ı tersāda
Müselmānlar yaķar mescidde Şem'i ben kilisāda
2. Müselmān ol saña kıurbān olayım didim ol kāfir
Őarāb iç gel didi 'ādāt budur āyın-i 'İsā'da
3. Hezārān sübġalar ķekdim ķevirdim etmedi te'sir
O kāfirzādeniñ meyli hep āġūŐ-ı ķelipāda
4. Göñül deyr-i muġabbetde nice bāde-perest olmaz
Bulur zevk-i leb-i la'l-i büŐānı cām-ı Őahbāda
5. Hevā-yı ķeŐm-i mestiñle ĥarābāta dūŐüp zāhid
Rehīn-i bāde oldı 'āķıbet tesbīġ ü seccāde
6. Egerçi ķeŐm-pūŐ-i ārizüyem māl-i dūnyādan
Gözüm kıaldı faķaŐ dīdār-ı maġbūb-ı dilārāda
7. Kıadeġ gerdiŐde sākī 'iŐvede mey ŐiŐede ġül-reng
Fehīmā var mı bu tertīb-i 'iŐret bezm-i mā'vāda

Hū

Haṣā Dīvān-ı 'Aṣāyī

Kuddisse sırrü'l-bārī

SONUÇ

Atâyî, 19. yüzyılda yaşamış bir tekke şairidir. Atâyî'nin çalışmamıza konu olan dîvânı tespit edebildiğimiz kadarıyla tek nüshadır. Tez çalışmasında kullanılan bu nüsha Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde Y 36873 numarasıyla kayıtlıdır. Atâyî'nin inceleme fırsatı bulduğumuz bu eserine dair daha önce yapılmış müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışmamız şairin hayatı, edebi kişiliği, eserin şekil ve muhtevası gibi çeşitli başlıklarla ele alınmış ve böylelikle eser ve şair detaylı biçimde incelenmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmamızda incelenen ve transkripsiyonlu metni hazırlanan dîvânda toplam 121 şiir yer almaktadır. Bu şiirlerden 91 tanesi aruz ölçüsüyle 30 tanesi ise hece ölçüsüyle yazılmıştır. Bu şiirler içerisinde en çok kullanılan nazım şekli gazel olmuştur. Dîvânda bulunan şiirlerin sıralamasında kafiye harfleri dikkate alınmıştır.

Atâyî'nin mutasavvıf bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Bir tekke şairi olması münasebetiyle dîvânı klasik Türk edebiyatı ve halk edebiyatı örneklerini içermesi bakımından bu iki edebiyatın etkileşimine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Onun şiirlerinin çoğu didaktik bir hava taşımaktadır. Zaman zaman lirizmin ön plana çıktığı şiirlerine de rastlarız. Fakat bu şiirlerin sayısı azdır. Atâyî çoğunlukla tevhid, zikir, güzel ahlak, sohbet, halvet, nefis terbiyesi, tarikat adabı gibi konuları işlemiştir.

Tekke şairleri sözü merâmı açıklamada bir araç olarak kullanmışlardır. Bu durum Atâyî'de de görülür. Dolayısıyla onun şiirlerinde biçimsel olarak birtakım eksiklikler görülmektedir. Onun şiirlerinde özellikle veznin sürekli aksadığını göze çarpmaktadır.

Bu tez çalışmasının amacı Atâyî'nin hayatı, eseri ve edebi kişiliği hakkında bilgi vermek, klasik Türk edebiyatındaki yerini şekil ve içerik bağlamında tespit edebilmek ve bu sayede yeni bir eseri ilim dünyasına tanıtarak yeni araştırma sahalarına kapı aralayabilmektir. Atâyî Dîvânı üzerine yaptığımız bu çalışma ile 19. yüzyılda yazılmış bir eserin gün yüzüne çıkarılması ve gelecekte yapılacak klasik edebiyat araştırmalarına kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk**, “Divan Edebiyatı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1994, c.9, s.389-427.
- ALBAYRAK, Nurettin**, Koşma” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2002, c.26, s.226-227.
- ALBAYRAK, Nurettin**, “Mâni” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2003, c.27, s.571-573.
- ALTUNTAŞ, Halil, Muzaffer Şahin**, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, 2011 (e-kitap).
- BİLGİN, Azmi**, “Tekke Edebiyatı” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2011, c.40 s.381-384.
- BUDAK, Cennet Betül**, *Karacaahmet Mezarlığında Seyyidlere Ait Mezat Kitabeleri (19. Yüzyıl)*, Marmara Üniversitesi Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s.117.
- CEBECİOĞLU, Ekrem**, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yay., İstanbul 2009.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil**, *Karacaoğlan’da Dîvân Şiiri Hususiyetleri*, Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1984, s.17.
- DİLÇİN, CEM**, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2013, s.13.
- DİLÇİN, CEM**, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 2013.
- DURMUŞ, İsmail**, Mecnûn” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2003, c.28 s.277-278.
- ERAYDIN, SELÇUK**, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, İstanbul 2012.
- GÜFTA, Hüseyin**, *Divan Şiirinde İlim*, Akçağ Yay., Ankara 2004.
- HARMAN, Ömer Faruk**, “İmrân” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2000, c.22, s.232.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal**, *Son Asır Türk Şairleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

- KAHRAMAN, Seyit Ali**, *Mehmed Süreyyâ Sicill-i Osmanî*, Cilt.1, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., Yayına haz., Nuri Akbayar, İstanbul 1996.
- KANAR, Mehmet**, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yay., İstanbul 2012.
- KANAR, Mehmet**, *Türkçe-Farsça Büyük Sözlük*, Say Yay., İstanbul 2010.
- KILIÇ, Mahmut Erol**, *Sûfî ve Şiir*, İnsan Yay., İstanbul 2014, s.32.
- KILIÇ, Mahmut Erol**, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar II (Halvetî-Uşşâkîler)*, Sufi Kitap, İstanbul 2016.
- KÖKSAL, M. Asım**, *Peygamberler Tarihi*, TDV Yay., Ankara 2014.
- KÖSE, Fatih**, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.
- MUSTAFA RASİM EFENDİ**, *İstılâhât-ı İnsân-ı Kâmil*, Haz.: İhsan Kara, İnsan Yay., İstanbul 2013
- OSMANZÂDE, Hüseyin Vassaf**, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz.: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul 2015, c.4, s.358.
- ÖZMEN, Vildan**, *Erzurumlu Emrah'ın Şiirlerinde Klasik Türk Şiiri Etkileri*, Gümüşhane Üniversitesi SBE Dergisi 2016, c.7, sayı 16, s.45.
- PALA, İskender**, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul 2010.
- SARAÇ, M. Yekta**, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbuğ Yayınları, İstanbul 2007.
- Şemsettin Sami**, *Kâmûs-ı Türkî*, Şifâ Yayınları, İstanbul 2016.
- ULU, Mahmut**, *X/XV. Asır Osmanlı Toplumunda Halvetîlik ve Halvetîler*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora tezi, Konya 2021, s.59.

ULUDAĞ, Süleyman, “Halvetiyye” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1997, c.15, s.393-395.

ULUDAĞ, Süleyman, Recâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2007, c.37, s.502.

ULUDAĞ, Süleyman, “Rü’yet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2008, c.35, s.310-311.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvufî Terimler Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2012.

UZUN, Mustafa İsmet, “İlâhî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2000, c.22, s. 64-68.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Bezm-i Elest”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1992, c.6, s.106.

YILMAZ, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yay., İstanbul 2013

